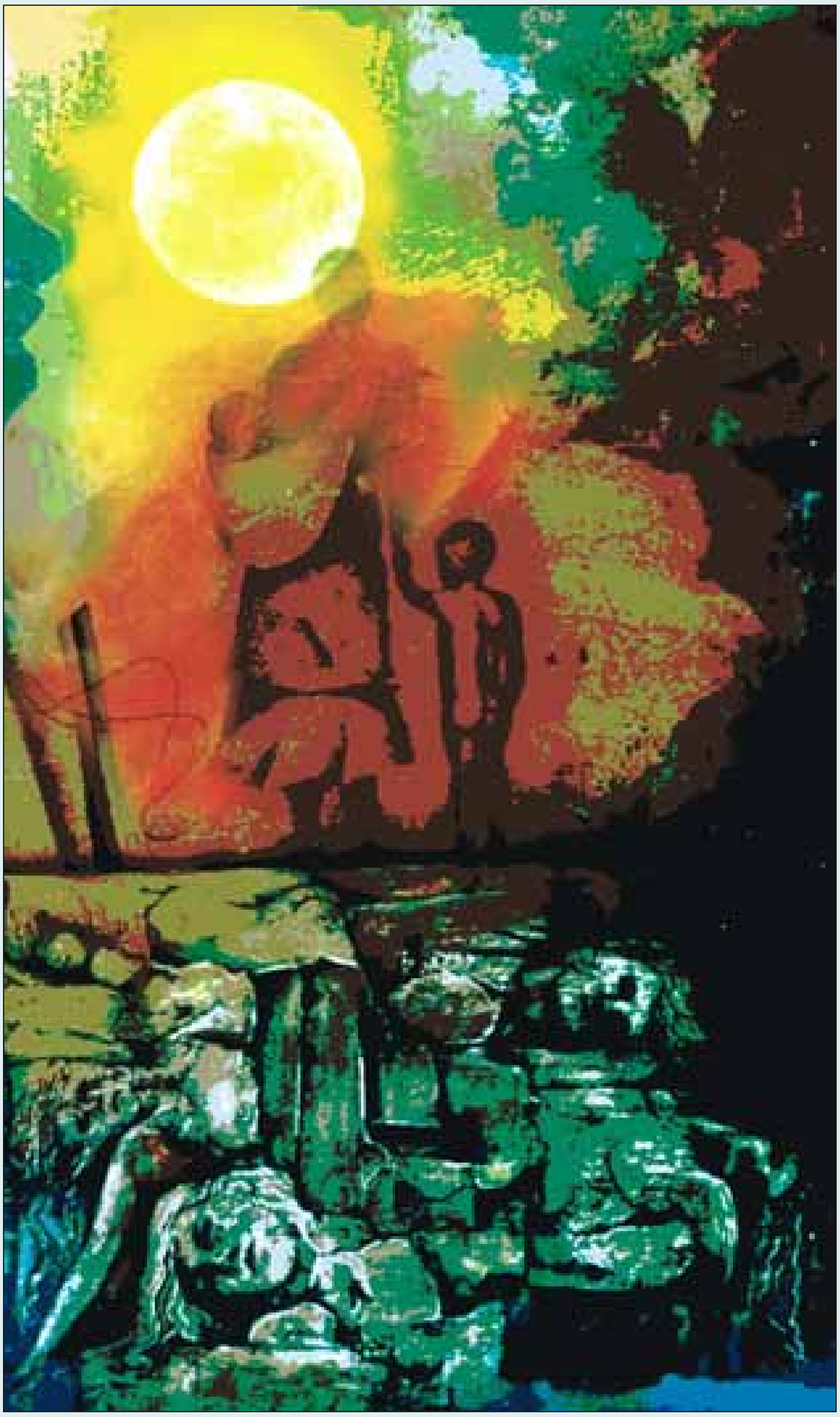
Περιπέτειες ΙΔΕΩΝ

ΠΟΛΙΤΗΣ ΤΗΣ ΚΥΡΙΑΚΗΣ 23/7/2006



[ΑΛΗΘΕΙΑ ΚΑΙ ΣΥΜΦΙΛΙΩΣΗ (1)]

Η Κύπρος στα Δύσκολα Μονοπάτια της Αλήθειας και Συμφιλίωσης

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Της Σύνταξης & Περιεχόμενα: **ΣΕΛ. 3**

Για ποια Αλήθεια και Ποια Συμφιλίωση;

Αριστείδης Σήτας **ΣΕΛ. 5**

Η Ηθική της συμφιλίωσης:
Τι μπορούμε να μάθουμε από τη Νότιο Αφρική;

Διονύσης Γουσέτης **ΣΕΛ. 8**

Μια αναδρομή μέσα από την εμπειρία

Ahmet Hidiroglu **ΣΕΛ. 10**

Για μια νέα Κύπρο με πολυπολιτισμική ταυτότητα

Παναγιώτης Σταυρινίδης **ΣΕΛ. 12**

Συμφιλίωση: Πόσο έτοιμοι είμαστε

Κορίνα Δημητρίου **ΣΕΛ. 14**

Οι αρνητές των σφαγών μπροστά στο μέλλον

Σχέδιο Ανάν **ΣΕΛ. 16**

Η Επιτροπή Συμφιλίωσης για την Κύπρο

Djelal Kadir **ΣΕΛ. 18**

Περί αλήθειας και συμφιλίωσης

Λάμπρος Φιλίππου **ΣΕΛ. 20**

Η αλήθεια ως συμφιλίωση

Nira Yuval-Davis **ΣΕΛ. 22**

Συνέντευξη: "Απαισιοδοξία του πνεύματος
και αισιοδοξία της βούλησης"

Τσιτάτα **ΣΕΛ. 26**

Είπαν για την αλήθεια & συμφιλίωση

REVIEW

Γιάννης Παπαδάκης **ΣΕΛ. 27**

Πρελούδιο- Αντίλαλοι από τη Νεκρή Ζώνη
[μετάφραση από το βιβλίο Echoes from the Dead Zone]

Paul Sant Cassia **ΣΕΛ. 28**

Οι διάδοχοι της Αντιγόνης: αφανισμός και πολιτική μνήμη
[μετάφραση από το βιβλίο Σώματα Μαρτυρίες- Bodies of Evidence]

Το εξώφυλλο είναι λεπτομέρεια από τον πίνακα της Δάφνης Τριμικλινιώτη «WHAT PRICE LIBERTY»
Φωτογραφίες από το βιβλίο του Αντώνη Δανού «Η ΑΝΘΡΩΠΙΝΗ ΜΟΡΦΗ ΣΤΗ ΝΕΟΤΕΡΗ ΚΥΠΡΙΑΚΗ ΤΕΧΝΗ»

ΠΟΛΙΤΗΣ Τα λέει όλα!

Επιμελητής του περιοδικού είναι ο Νίκος Τριμικλινιώτης.
Καλιτεχνική επιμέλεια: Παντελής Δαμιανού

Η Κύπρος της Αλήθειας και Συμφιλίωσης ή του Ψέματος και της Μισαλλοδοξίας;

Το τεύχος αυτό συναντά μια ενδιαφέρουσα συγκυρία όπου η ιδέα της "συμφιλίωσης" με την ευρεία έννοια, και με την πιο στενή ερμηνεία για σύσταση Ειδικής Επιτροπής, η οποία θα επωμιστεί την ευθύνη να διερευνήσει το βίαιο παρελθόν και να αποδώσει τις ανάλογες ηθικές και πολιτικές τουλάχιστον ευθύνες, δεν είναι και τόσο απομακρυσμένη. Η πρόσφατη συμφωνία υπό την αιγίδα του Β.Γ.Γ του ΟΗΕ προσφέρεται ως ευκαιρία για να ανοίξει επιτέλους μια συζήτηση και σε επίπεδο πολιτών. Το ενδιαφέρον είναι ότι μια σειρά από έρευνες και δημοσκοπήσεις μας δείχνουν για πρώτη φορά ότι υπάρχει πλέον ευρεία λαϊκή στήριξη γι' αυτό το ζήτημα: ο λαός μπορεί να είναι πιο μπροστά από τους μπροστάρηδες του!

Αυτό δείχνουν πρόσφατες έρευνες: η έρευνα των Αλέξανδρου Λόρδου και Μουχαρέμ Φαΐζ, η έρευνα Παναγιώτη Σταυρινίδη (βλ. Πολίτης 18.6.2006), τα προκαταρκτικά συμπεράσματα της έρευνας υπό τη διεύθυνση του Αριστείδη Σήτα για τις δυνατότητες συμφιλίωσης καθώς επίσης από άλλες μελέτες. Δεν είναι λοιπόν καθόλου τυχαίο που οι δημοσιογραφικές έρευνες του Μακάριου Δρουσιώτη που αμφισβητούν τις επίσημες εκδοχές της ιστορίας είναι ταυτόχρονα τόσο ανάρπαστες, όσο δαιμονοποιημένες από το κατεστημένο. Με βάση αυτή την γνώση έχουμε την πεποίθηση ότι κάτι κινείται μέσα στη φαινομενική στασιμότητα.

Η πρόσφατη συμφωνία ανάμεσα στους Παπαδόπουλο-Ταλάτ, η οποία παρεμπιπτόντως δεν θα είναι αυτόματη, εφόσον απαιτεί καλή θέληση και από τις δύο πλευρές, προσφέρει δυνατότητες δράσης στους πολίτες: Μετά το σκοτάδι που έχει περιλούσει τη χώρα ο εθνικιστικός παροξυσμός και η εξαλλοσύνη μπορούμε επιτέλους να δούμε κάποιο φως νηφαλιότητας, διαλόγου και λογικής, πέρα και έξω από τους "επίσημους λόγους". Αυτό ασφαλώς εξαρτάται από τους ίδιους τους πολίτες.

Από την άλλη μεριά, μέσα από τις ίδιες έρευνες, και ενδεχομένως άλλες, φαίνεται να παγιώνεται μια άλλη τάση στον πληθυσμό μας που ευνοεί τη διατήρηση και αποδοχή του στάτους κβο. Σε επίπεδο καθημερινότητας μια σημαντική μερίδα ε/κ (στην πλειοψηφία τους νέοι κάτω των 35) και τ/κ (στην πλειοψηφία τους άνω των 50) φαίνονται ν' αποδέχονται όχι μόνο σαν "αναπόφευκτο κακό" αλλά και σαν "φυσιολογικό" μια διχοτομική λύση που θα θάβει μαζί και το παρελθόν μας και τις ευθύνες για τη βία, τους αφανισμούς, τους βιασμούς, τους φόνους - απλά "φταίνε οι άλλοι": Πίσω από το "βόλεμα" του "καλά την έχουμε έτσι" και "εμείς από δω, κι αυτοί από κει", κρύβεται ο αλαζονικός σοβινισμός της ευημερίας και της κατανάλωσης που επικαλύπτεται από ένα πέπλο λήθης σκοπιμοτήτων, ως αντίθετο της αλήθειας, ανακατεμένος με μια βαρεμάρα όπου κανείς δεν σκοτίζεται για το παρελθόν.

Ενώ η πόλωση, η αβεβαιότητα και η σύγχυση για το πρόσφατο παρελθόν μας είναι τα κύρια χαρακτηριστικά της κυπριακής κοινωνίας, είναι ολοφάνερο πλέον ότι οι μάζες των Κυπρίων έχουν κουραστεί αφάνταστα από τα ψέματα, τις διαστρεβλώσεις και τις καταχρήσεις της ιστορίας. Η έρευνα των Λόρδου και Faiz καταγράφει με τον πλέον εμφατικό τρόπο: Σε ένα δείγμα 1000 ατόμων από κάθε κοινότητα, πέραν του 63% των ε/κ και πέραν του 73% των τ/κ υποστηρίζουν την άμεση σύσταση και λειτουργία της κοινής Επιτροπής Συμφιλίωσης, η οποία να καταγράψει μια κοινή ιστορία του Κυπριακού τα τελευταία 50 χρόνια (βλ. Φιλελεύθερος 2.7.2006 και 'Building Trust' στη ιστοσελίδα www.cyprusopolls.org σελ.32)!

Μπορούμε να κοιτάξουμε μ' αισιοδοξία το μέλλον ανιχνεύοντας με θάρρος και χωρίς πάθος τα τραυματικά ζητήματα του παρελθόντος

Τα περιεχόμενα

Το ζήτημα της "Αλήθειας και Συμφιλίωσης" θα μας απασχολήσει σε δύο τεύχη. Σ' αυτό το τεύχος σπάζοντας τα εθνο-κοινοτικά σύνορα συζητούμε: 1. Υπάρχει το κοινό έδαφος για την αλήθεια (ή τις αλήθειες) και την συμφιλίωση στην Κύπρο; 2. Ποιο το περιεχόμενο αυτών των εννοιών;

3. Πώς μπορούμε να φανταστούμε τη διαδικασία αυτή;

4. Από ποιες εμπειρίες μπορούμε να αντλήσουμε γνώση και πώς προσαρμόζουμε αυτή την συσσωρευμένη γνώση στα κυπριακά δεδομένα; 5. Υπάρχουν εμπόδια και πώς τα υπερβαίνουμε;

6. Είναι δυνατόν να μιλούμε για συμφιλίωση και "επιτροπές αλήθειας" πριν την λύση του Κυπριακού; Πώς συνδέεται με τη διαδικασία λύσης;

7. Ποιος ο ρόλος των πολιτών και ποιος του κράτους;

Το Σχέδιο του ΟΗΕ, το σχεδόν "ακατονόμαστο" Σχέδιο Ανάν, προνοούσε για ένα θεσμό που ονομαζόταν "Επιτροπή Συμφιλίωσης", μια πρόνοια μάλιστα που είχε γίνει αποδεκτή και από τις δύο πλευρές - ήταν λογικό εξάλλου μετά από τόσα χρόνια διαχωρισμού (βλ. το σχετικό απόσπασμα του Σχεδίου). Θεωρούμε ότι η ιδέα της συμφιλίωσης και οι διαδικασίες που θα την πραγμάτωναν είναι αναπόσπαστο μέρος της όποιας διευθέτησης του Κυπριακού. Όπως θα είναι και η διακρίβωση της τύχης των αγνοουμένων, για το οποίο επιλαμβάνεται μια άλλη Επιτροπή.

Σε άλλες χώρες που συστάθηκαν "Επιτροπές Αλήθειας" η διακρίβωση της τύχης αγνοουμένων ήταν ανάμεσα στους σημαντικότερους όρους εντολής τους κι έχουν συσταθεί πολλές Επιτροπές Αλήθειας (Truth Commissions) στην υφήλιο. Πέντε, οι οποίες είναι οι πιο γνωστές περιπτώσεις - Αργεντινή, Χιλή, Ελ Σαλβατόρ, Νότιος Αφρική, Γουατεμάλα - και ακόμα δεκαέξι όχι τόσο γνωστές: Ουγκάντα (1974), Βολιβία (1982 - 84), Ουρουγουάη (1983 - 84), Ζιμπάμπουε (1985), Ουγκάντα (1986 - 95), Νεπάλ (1990 - 91), Χιλή (1990 - 91), Τσαντ (1991 - 92), Γερμανία (1991 - 1994), Ελ Σαλβαντόρ (1992 - 1993), Μοζαμβίκη (1996), Αϊτή (1995), Σριλάνκα (1994 - 1997), Μπουρούντι (1995 - 1996), Εκουαντόρ (1996 - 97), Νιγηρία (1999 - 2000), Σιέρα Λεόνε (2000 - 2001) [βλ. Hayner, 2001]. Η εμπειρία των πιο πάνω επιτροπών αποτελεί πολύτιμη γνώση την οποία οφείλουμε να αξιοποιήσουμε, προσαρμόζοντας τα συμπεράσματα στα δικά μας δεδομένα.

Ωστόσο, στην περίπτωση της Κύπρου,

προφανώς για ιστορικούς και πρακτικούς λόγους, το ζήτημα των αγνοουμένων, το οποίο θεωρήθηκε "ανθρωπιστικό θέμα" για να τύχει της ανάλογης προτεραιότητας, έχει διαχωριστεί από τ΄ άλλα εγκλήματα που θεωρούνται απλά μέρος της τραυματικής κοινής μας ιστορίας. Εξ ου και το γεγονός ότι παρόλη την στασιμότητα στο Κυπριακό, είχαμε κάποιες εξελίξεις στο ζήτημα των περίπου 1450 ε/κ και 500 τ/κ αγνοούμενων με ταυτοποιήσεις λειψάνων και εκταφές, θύματα της "εθνοτικής βίας". Παραμένει όμως ανοικτό το ζήτημα των δολοφονιών ε/κ αγωνιστών της ειρήνης από ε/κ φασιστικά στοιχεία και τ/κ αγωνιστών της ειρήνης από τ/κ φασιστικά στοιχεία: Γι' αυτούς υπάρχει μια παγερή σιωπή...

Ο κοινωνιολόγος Αριστείδης Σήτας, μέσα από μια ανατομία της Νοτίου Αφρικής, αποκαλύπτει ζητήματα που οφείλουν να απασχολήσουν κι εμάς στη διαιρεμένη Κύπρο: Τα ερωτήματα που θέτει ανοίγουν δρόμους για προβληματισμό και για δράση. Στη συνέχεια ο Διονύσης Γουσέτης μας εισάγει στο εννοιολογικό και ιστορικό πλαίσιο των ιδεών της αλήθειας και της συμφιλίωσης, ενώ για τον Ahmet Hidiroglu το ζήτημα είναι να καταφέρουμε επιτέλους να συζητήσουμε το Κυπριακό από τη σκοπιά των Κυπρίων. Εξ ου και το όραμα που μπορεί να πραγματωθεί μέσα από ένα κίνημα για μια νέα Κύπρο όπου η ουσία θα είναι ακριβώς η πολυπολιτισμική της ταυτότητα: Για να εφαρμοσθεί κάτι τέτοιο προαπαιτεί αυτοκριτική για το παρελθόν και να βγάλουμε μαθήματα απ' αυτό.

Ο ψυχολόγος Παναγιώτης Σταυρινίδης, παίρνοντας στα σοβαρά την πρόταση Τσόμσκι να κοιτάξουμε στον καθρέφτη, εξετάζει τους φόβους μας, πραγματικούς ή φαντασιακούς, που υψώνονται σαν τείχος που μας χωρίζει. Με τη συζήτηση σπάζει το τείχος κι ανοίγονται μπροστά μας προοπτικές για συμφιλίωση, συνδημιουργία και συνεργασία. Η Κορίνα Δημητρίου πραγματεύεται το δύσκολο ζήτημα της άρνησης της ιστορίας: οι αρνητές των αφανισμών δεν μπορούν παρά να υποκύψουν μπροστά στο μέλλον που απαιτεί όπως δούμε με παρρησία τα εγκλήματα του παρελθόντος, αν θα προχωρήσει η ιδέα της συμφιλίωσης.

Μετά το απόσπασμα από το Σχέδιο Ανάν έχουμε πιο φιλολογικές και φιλοσοφικές παρεμβάσεις: Από τη μεριά του, ο "εξόριστος Κύπριος", όπως αποκαλεί τον εαυτό του ο διανοούμενος Djelal Kadir, ενώ θεωρεί υψηλό και ευγενικό αγαθό την ιδέα της "συμφιλίωσης", πιστεύει ότι η έννοια έχει διαβρωθεί και έχει υφαρπαστεί από το Ελληνοκυπριακοκρατούμενο Κυπριακό κράτος, γι' αυτό και αντιπροτείνει σαν πιο δόκιμους όρους τις έννοιες της "συνύπαρξης, απονομητικής δικαιοσύνης και συν-κυβερνησιμότητας" [Co-existence, Distributive Justice, Co-governance]. Ωστόσο, ο φιλόσοφος Λάμπρος Φιλίππου δίνει μια άλλη πιο ανοικτή ερμηνεία της "αλήθειας σαν συμφιλίωση": μια συμφιλίωση με την πραγματικότητα μέσα από "μια κουλτούρα ανήσυχης σκέψης που αποκαλύπτει μανιωδώς ό,τι έμεινε αφανές και εγκαθιστά ξανά μέσα στη μνήμη ό,τι χάθηκε στη λήθη". Η αισιοδοξία του ότι για λόγους βιωσιμότητας παρατηρείται μια "εγγενής τάση ενός κόσμου προς την αλήθεια" μετριάζεται από την αναγνώριση ότι η αλήθεια είναι πάντα σχετική και ελλιπής, αλλά και αναγκαία για την ανάπτυξη μιας "κουλτούρας αναστοχασμού".

Ακολουθεί μία ενδιαφέρουσα συνέντευξη με την καθηγήτρια Nira Yuval-Davis όπου αναλύονται τα βαθύτερα αίτια διαιρεμένων κοινωνιών, παραλληλίζοντας την περίπτωση της Κύπρου με την Παλαιστινιο-Ισραηλινή σύγκρουση. Η παρηγοριά μας ότι υπάρχουν και χειρότερα μπορεί, αν έχουμε διάθεση για αναστοχασμό, να γίνει γνώση.

Έχουμε όμως δρόμο να διανύσουμε. Ακόμα και σήμερα μετά από τόσα χρόνια, συνεχίζεται η καπήλευση του πόνου και του δράματος των συγγενών με παιχνίδια ενοχής, όπου συνεχίζουν "τα λάθη, τα ψέματα και οι σκοπιμότητες", όπως εύστοχα αναλύει ο Δρουσιώτης [στο βιβλίο του "1619 Ενοχές" εκδ. Αρχείο 2000]. Η Αντιγόνη, το αρχαίο δράμα του Σοφοκλή, ξαναπαίζεται καθώς οι διάφοροι Κρέοντες που "κατέχουν το νόμο και την αλήθεια" απαγορεύουν την ταφή αγαπημένων προσώπων παίζοντας παιχνίδια μνήμης και εξουσίας. Ενώ οι σύγχρονες Αντιγόνες αμφισβητούν και επιμένουν να μάθουν για να μπορέσουν επιτέλους να θάψουν τους δικούς τους και να ζήσουν [βλ. το απόσπασμα από το συγκλονιστικό βιβλίο του Sant Cassia στο REVIEW].

Αξίζει να αναρωτηθούμε, ν' αφουγκραστούμε τους αντίλαλους από την Νεκρή Ζώνη που κόβει στα δύο το σώμα της Κύπρου και έχει θαμμένα σώματα κι αλήθειες πικρές: πώς φτάσαμε ως εδώ και πού πάμε; [βλ. το λυρικό εισαγωγικό στο βιβλίο του Παπαδάκη στο REVIEW]. Δεν υπάρχει λόγος να συνεχίσουμε το δράμα οι μαρτυρίες της ίδιας ζωής του νησιού είναι τέτοιες όπου κι αν κοιτάξεις.

Μπορούμε να κοιτάξουμε μ' αισιοδοξία το μέλλον ανιχνεύοντας με θάρρος και χωρίς πάθος τα τραυματικά ζητήματα του παρελθόντος.



Χριστόφορος Σάββα, «Κούρος» 1961

Η ηθική της συμφιλίωσης: Τι μπορούμε να μάθουμε από τη Νότιο Αφρική;

Του Αριστείδη Σήτα*

Πέρα από το ρατσισμό: Η Ηθική και η πραγματικότητα της συμφιλίωσης

Το 2004, ούτε δύο εβδομάδες μετά το δημοψήφισμα", ήμουν ομιλητής σε μια δύσκολη συζήτηση στη Λευκωσία μαζί με τον Djelal Kadir, που είχε οργανωθεί από το Πανεπιστήμιο Κύπρου. Στην ομιλία μου, με τίτλο "Πέρα από το ρατσισμό: Η Ηθική και η πραγματικότητα της συμφιλίωσης" προσπάθησα να εξετάσω ποια μαθήματα μπορούσαν να σταχυολογηθούν από τη διαδικασία της αλλαγής στη Νότιο Αφρική τα οποία μπορούσαν να βοηθήσουν στην περίοδο μετά το σχέδιο Ανάν.

Τι υποστήριξα;

Πρώτα απ' όλα έθεσα το πλαίσιο της εμπειρίας μου στη Νότιο Αφρική ως ακαδημαϊκού και ως ακτιβιστή εναντίον του απαρτχάιντ: υποστήριξα ότι η ευθύνη της δικής μου γενιάς (μαύρης και λευκής) στη Νότιο Αφρική ήταν να κατανοήσουμε πώς μια χώρα μπορούσε να περάσει από το χείλος της καταστροφής στη συμφιλίωση και την ειρήνη, στην αποδόμηση του τελευταίου θεσμισμένου οχυρού του ρατσισμού και πως μια σύνθετη πολυεθνική κοινωνία μπορούσε να φθάσει στην συμβιωτική σιγουριά μέσω μιας ουσιαστικής δημοκρατίας. Η συμφωνημένη επανάσταση (όπως ονομάστηκε), η Επιτροπή Αλήθειας και Συμφιλίωσης, το φιλελεύθερο σύνταγμα της χώρας, αναγνωρίστηκαν ευρύτατα.

Θα μπορούσαν οι ατελείς εμπειρίες μου στη Νότιο Αφρική να έχουν κάποιο νόημα για την Κύπρο; Ξέρω ότι η εμπειρία της Νοτίου Αφρικής είναι διαφορετική από την εμπειρία και τα διλήμματα που κοιτάζουν κατά πρόσωπο το λαό στην Κύπρο. Συγκεκριμένα, η εμπειρία διαφέρει κατά πέντε τρόπους:



Μιρό, «Aidez l' Espagne» 1937

Πρώτον. Στη Νότιο Αφρική υπήρχε ένα ιεραρχικό και ρατσιστικό σύστημα εσωτερικής εξάρτησης και εκμετάλλευσης - παρ' ότι οι λευκοί και οι μαύροι ζούσαν ξεχωριστά και διχασμένοι, ο λευκός πλούτος ήταν απόρροια της εργασίας των μαύρων. Κάθε πόλωση χτυπούσε στην καρδιά του κοινωνικο-οικονομικού συστήματος της χώρας. Στην Κύπρο ο βαθμός εσωτερικής εξάρτησης είναι πολύ μικρός, και μπορούμε να φανταστούμε μια κατάσταση όπου οι δύο κοινότητες υπάρχουν και μπορεί να συνεχίσουν να υπάρχουν χωριστά για πάντα.

Δεύτερον. Ο εθνικισμός του Αφρικανικού Εθνικού Κογκρέσου (ANC), που ήταν η κύρια δύναμης της περιόδου της αντίστασης και το κυρίαρχο κόμμα στη συνέχεια, ήταν ανοιχτός - δεν ήταν ακραίος, ολέθριος ή θανατηφόρος, καθώς βασιζόταν στη Χάρτα της Ελευθερίας που διακήρυσσε: "η Νότιος Αφρική ανήκει σε όλους όσοι ζουν σ' αυτήν, μαύρους και λευκούς" κλπ. Παρ' ότι ήταν αφρικανικός στην ουσία του, αυτό που όριζε το πεδίο δράσης του ήταν μια πολυφυλετική "Αφρικανικότητα". Οι κυρίαρχοι εθνικισμοί στην Κύπρο ήταν και είναι ακραίοι, ολέθριοι και θανατηφόροι: Ελληνικός ή Τουρκικός, που εκ προοιμίου αποκλείει ο ένας τον άλλο.

Τρίτον: Η δυνατότητα μιας συμφωνημένης λύσης ήταν βέβαιη με την ανακάλυψη ενός "τρίτου χώρου" μέσω του οποίου συνέβαιναν δύο σημαντικές διαδικασίες: Πρώτον, μπορεί κάποιος να αποσπαστεί από την ιστορία και τις αιματοβαμμένες μνήμες της, όπου οι διεκδικήσεις του ανήκειν ήταν ασυμφιλίωτες: η γη του ενός πληθυσμού ήταν η επώδυνη απαλλοτρίωση του άλλου. Ένας τέτοιος τρίτος χώρος επέτρεπε το διάλογο, παρόλη την προϊστορία. Δεύτερον, επέτρεπε να υπάρχει η συναίνεση ότι έπρεπε να υπάρχει μεταμέλεια για το παρελθόν. Η συμφιλίωση, η συγχώρηση, η μετάνοια και η ιδιοκτησία του παρελθόντος διευκολύνθηκε στη Νότιο Αφρική μέσω ενός τρίτου χώρου που δημιουργήθηκε από μια συμμαχία των χριστιανικών εκκλησιών, και το μαύρο και λευκό εκκλησίασμά τους. Δεν βλέπω να έχει κερδίσει πεδίο στην Κυπρο ένας τέτοιος χώρος μεταξύ του τζαμιού και της εκκλησίας.

Τέταρτον. Οι διαπραγματεύσεις και η συμφωνία, η δημιουργία της Επιτροπής Αλήθειας και Συμφιλίωσης, η συνταγματική δουλειά, όλα όσα δημιουργήθηκαν, ήταν μια εσωτερική διαδικασία όπου οι "απέξω" έδιναν μόνο ένα χέρι βοηθείας. Δεν υπήρξε εξωτερική διαμεσολάβηση, δεν υπήρξε σχέδιο Ανάν, ούτε Ευρωπαϊκή ή Αφρικανική Ένωση. Οι Νοτιοαφρικανοί έκαναν τη δύσκολη και υποδόρια δουλειά μόνοι τους.

Πέμπτον. Υπήρξε συνείδηση ότι η βία ως μέσο για ένα στόχο, δεν οδηγεί πουθενά, και στην πραγματικότητα έτεινε να καταστρέψει τους ίδιους τους στόχους τους οποίους υποτίθεται ότι επεδίωκε. Αποκτήνωνε την κοινωνία. Ο διάλογος σε όλα τα επίπεδα, σε εκατοντάδες επιτροπές ειρήνης που περιλάμβαναν όλες τις οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών, έγινε η μεθοδολογία της επίλυσης των διαφωνιών. Παρά τις σοβαρές νέες επαφές και κοινές δραστηριοτητες στην Κύπρο, τέτοιες διαδικασίες δεν έχουν θεσμική νομιμοποίηση.

Αν είναι λοιπόν οι διαφορές τόσο μεγάλες, τι μπορεί να βγει από την εμπειρία της Νοτίου Αφρικής; Γιατί πρέπει μια σύναξη σαν και αυτή να συντηρήσει έστω και προς στιγμήν, τέτοιες εξωτικές ιδιοσυγκρασίες; Θ' αρχίσω να περιγράφω τον τρόπο που η πολιτική της συμφιλίωσης εκδηλώνεται σε ευρύτερα ιστορικά διακυβεύματα, πριν εξετάσω τη σημασία της στη Νότιο Αφρική.

"Γη, κόκαλα και χρήμα": Αναζητώντας τον Τρίτο Χώρο

Αυτό που ονομάζουμε νεωτερικότητα έχει φθάσει στα απώτατα πολιτικά της όρια με τα Ηνωμένα Έθνη - δηλαδή σ' ένα κοινοβούλιο κυρίαρχων εθνών-κρατών και μια αφηρημένη διακήρυξη των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Οι κατηγορίες μας σπάνια μας οδηγούν να σκεφθούμε πέρα απ' αυτό. Όσο και να επικρίνουμε και τα δύο, πρέπει να παραδεχθούμε ότι υπήρξαν ευγενείς απόπειρες κατίσχυσης της μετα-αποικιακής και μεταπολεμικής πραγματικότητας και προστασίας του κόσμου από την αυταρχική κυριαρχία. Στον προσεκτικό κοινωνικό επιστήμονα η μόνη δυνατή κρίση είναι ότι ούτε η κυριαρχία ως αρχή ούτε τα ανθρώπινα δικαιώματα ως πλανητικός κώδικας, επιλύσανε τα ιστορικά ερωτήματα που ένας φίλος

ποιητής περιέγραψε ως "γη, κόκαλα και χρήμα". Το λέω αυτό γνωρίζοντας ότι ακριβώς η αναγνώριση της κυριαρχίας ήταν αυτή που έδωσε στους Ελληνοκυπρίους μια αίσθηση αποζημίωσης και δικαιοσύνης μετά την εισβολή. Και ήταν η χάρτα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων που έδωσε στην μαύρη Νότιο Αφρική μια αίσθηση αποζημίωσης και δικαιοσύνης όταν το απαρτχάιντ κηρύχθηκε έγκλημα κατά της ανθρωπότητας. Αλλά ούτε ο θεσμός ούτε η δήλωση έλυσαν τα πιεστικά, συντριπτικά προβλήματα.

Αυτό που αποκάλεσα "η ηθική της συμφιλίωσης" προέκυψε μέσα από τα ρήγματα στο μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο στάτους κβο - προέκυψε μαζί με το αντίθετό της, την ηθική του πολιτιστικού σχετικισμού και κερματισμού. Η φαινομενικά αδύνατη κατάσταση των ιστορικών τραυμάτων, των πολιτιστικών εμπλοκών και μιας αίσθησης εθνικής ανισότητας πιέζουν διαρκώς για τον κερματισμό των εθνών-κρατών και τη διακήρυξη νέων καταστάσεων ανεξαρτησίας. Αυτή η διαδικασία του κερματισμού επιταχύνθηκε με την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης.

Ως αντίθεση, ή αντίθετο σημείο, προήλθε από πηγές της ίδιας ανησυχίας, μια ώθηση, αδύναμη κατ' αρχήν, που επέμενε να είναι παρούσα καθώς τα χρόνια κυλούσαν, ότι ένας άλλος κόσμος ήταν εφικτός και απ' αυτόν, προέκυπτε μια σοβαρή δέσμευση για την επίλυση των φαινομενικά ασυμφιλίωτων αντιφάσεων που αντιμετώπιζε η σύγχρονη εποχή.

Προκύπτει ότι η ηθική της συμφιλίωσης βλέπει τον "άλλο" είτε με την έννοια του Γκάντι ως "θαυμά-σιο", ή ως μια "αυτόνομη δύναμη" και ισότιμο. Με την επίμονη παρουσία της, επέτρεψε στον κόσμο να πει ότι η σύγκρουση είναι θλιβερή, ότι πρέπει να αναληφθεί κοινή ευθύνη, που θα μοιράζεται, και ότι κανένα "αφηρημένο" δικαίωμα δεν λειτουργεί μέχρι να επιλυθεί σ' ένα πλαίσιο διαλόγου. Έχει ένα δεύτερο στοιχείο, είναι ότι είναι αδύνατο να βλέπεις τους ανθρώπους ως αναλλοίωτες ενότητες: ο καθένας έχει γίνει "άλλος" και ο κάθε "άλλος" έχει μια ιστορικότητα και μοναδικές μορφές εξέλιξης.



Ο Αρχιεπίσκοπος Ντέσμον Τούτου υποδέχεται τον Νέλσον Μαντέλα.

Η ηθική της συμφιλίωσης με την ευρύτατη έννοια της δεν αφορά τη διαπραγμάτευση - απλώς την κάνει με κάποιον τρόπο δυνατή. Δεν αφορά τον πολιτιστικό σχετικισμό και κερματισμό, αλλά μια απόπειρα δημιουργίας όλο και ευρύτερων μορφών πολιτικότητας.

Αν υπάρχει ένα πρόβλημα σε μεγάλο μέρος των αναλύσεων για τη μετάβαση της Νοτίου Αφρικής, αυτό είναι ότι μετατρέπει τη διαδικασία σε υπερβολικά πραγματιστική και πολύ αποσπασμένη από τα συναισθήματα και τις μορφές αλληλεγγύης που της επέτρεψαν να συμβεί. Ιδεολογικές και θεωρητικές μετακινήσεις δεν μπορούν να προκύψουν κομματιαστά, είτε εργαλειακά και/ή με παζαρέματα. Αυτή η μετατόπιση διευκολύνθηκε από αξιόλογες συγκινησιακές και πολιτιστικές διευθετήσεις, μια ισχυρή μετατόπιση στα βασικότερα συστήματα πεποιθήσεων τόσο των ισχυρών όσο και αυτών που περίμεναν τη σειρά τους για την εξουσία. Είναι αλήθεια ότι υπήρχε μια επανάσταση μέσα στην επανάσταση καθοδηγούμενη από τα συμφέροντα των εταιρειών και αποδείχθηκε ότι είχε μεγάλη επιρροή κατά την μετάβαση της Νοτίου Αφρικής. Αλλά η μετατόπιση στην "εθνική οντολογία" προήλθε από το ράσο και το σταυρό, τέμνοντας τα δόγματα, από επάνω και από κάτω.

Αυτό που επέτρεψε να προχωρήσει η διαπραγμάτευση ήταν μια "ιδεατή" μετακίνηση σ' έναν τρίτο χώρο, δυνατή μόνο εάν έμπαινε στο χώρο της ιστορίας από κάποιο κόμμα ή κίνημα που μπορούσε να αποσπάσει τον εαυτό του από το "ιστορικό". Δηλαδή, σε κάποια στιγμή, συμβαίνει μια ιδεολογική μετακίνηση, ανοίγει ένας διαλογικός χώρος και αντί του "υλικού", έρχεται στην πρωτοκαθεδρία το "ιδεατό". Είναι μια διαδικασία που επιτρέπει σ' έναν Μαντέλα να γίνει αυτός "που στρέφει το μάγουλό του/και όταν αυτό γίνει/στρέφει και το άλλο". Φυσικά τέτοιος τρίτος χώρος δεν μπορεί με τις ιδέες του να σκεπάσει όλο το χώρο με μια κουβέρτα, αλλά σκέπασε αρκετό από το τοπίο έτσι ώστε αυτό να γίνει ένα νέο "κοινό έδαφος" για την μεταμόρφωση των αντιμαχομένων εκδοχών του εθνικισμού.

Αυτό που έδωσε τη δυνατότητα γι' αυτή τη μετακίνηση ήταν μια οικουμενική, κανονιστική και εκκλησιαστική αντίληψη που αρχικά προωθήθηκε από τις χριστιανικές εκκλησίες και από τις "δύο" πλευρές: τις εκκλησίες του κατεστημένου που μιλούν αγγλικά και αφρικάνερ, την SACC και την NGK (Ολλανδική Μεταρρυθμιστική Εκκλησία), που έφθασαν σε μια συναίνεση για το "θλιβερό παρελθόν". Ο ρόλος και οι ενέργειες των Εκκλησιών μετά την ιστορική σύνοδο του Rustenburg του NGK και τη διακήρυξη που τις δέσμευε σ' ένα κοινό εγχείρημα.

Η εκκλησιαστική απόσπαση από την ιστορία, αυτός ο τρίτος χώρος, μπορούσε με τη σειρά του να διευκολύνει τη δουλειά των διαπραγματεύσεων και τις πραγματιστικές μετακινήσεις στο βαθμό που η εξιλέωση ήταν πανταχού παρούσα: μετά, οι διαπραγματεύσεις μπορούσαν να οδηγήσουν τους πραγματιστές του συμβιβασμού, σ' αυτό ονομάσαμε "γη, κόκαλα και χρήμα".

Έτσι, χωρίς έναν τρίτο χώρο που διευκολύνει την κυριαρχία μιας ηθικής της συμφιλίωσης οι διαπραγματεύσεις δεν μπορούν να προχωρήσουν. Χωρίς τις διαπραγματεύσεις για τα σκληρά ζητήματα για τη γη και την προηγούμενη εκτόπιση, για το ποιος και ποια είναι πολίτες και πώς θα διανεμηθούν οι πόροι, η ηθική παραμένει μια βαθιά ηθική στάση χωρίς ουσία.

Να θυμόμαστε ότι παρά την "συγχώρηση" και τις συμβολικές παρουσιάσεις της όταν διαρκούσε η Επιτροπή Αλήθειας, αυτά τα τελετουργικά ήταν μια παράσταση, και μάλιστα διαμορφωμένη για τη δημόσια χρήση, ήταν "πονηρές" με τον τρόπο τους, αλλά η πραγματικότητα ήταν ακόμα πονηρότερη. Παρά τον "τρίτο χώρο" της μετάνοιας και θλίψης, της συγκίνησης και των δακρύων, οι "ανήσυχοι νεκροί" δεν δικαιώθηκαν. Είναι το απαραίτητο θέατρο για τις μελλοντικές γενιές, καθώς το πραγματικό επίδικο της γης, του ασβεστίου και του χρυσού είναι υπό διαπραγμάτευση και επανα-διαπραγμάτευση, μέχρι να υπάρξει συμφωνία.

Η σκληρή πραγματικότητα της συγχώρησης και συμφιλίωσης πάντα περιλαμβάνει ένα "σβήσιμο" - οι ανήσυχοι νεκροί ποτέ δεν συμφιλιώνονται με τους ζωντανούς. Δυστυχώς είναι οι ζωντανοί που συμφιλιώνουν τα ζητήματα, παρά τη θέληση των νεκρών. Οι τελευταίοι στοιχειώνουν κάθε διευθέτηση. Για όσο διάστημα οι ζωντανοί έχουν αρκετή ηθική και δεοντολογική βάση για να δικαιολογήσουν τις ενέργειές τους, η διευθέτηση ισχύει. Για όσο διάστημα οι ζωντανοί δημιουργούν πλαίσια που δημιουργούν όρους για μια βιώσιμη "συνύπαρξη με άλλους", η σχέση με τους νεκρούς και τους χαμένους μπορεί, όσο κι αν είναι στοιχειωμένη και δύσκολη, να είναι απλώς ένας καλοκάγαθος εφιάλτης. Ποια είναι τα πλαίσια που το επιτρέπουν αυτό;

Η Κύπρος είναι μια τραγική ιστορία, αλλά η τραγικότητα και η απώλεια δεν συγκρίνονται με την εμπειρία γενοκτονίας στη Ρου-

άντα. Να αναφέρουμε πως η γενοκτονία και οι μνήμες της, και γνωρίζω από εμπειρία προσωπική, αρρωσταίνει τους ανθρώπους. Αλλά η χώρα κρατεί, και οι άνθρωποι έχουν κάνει άλματα πέρα από την τραγική στιγμή. Οι χώρες της Ευρώπης, παρά τη βαρβαρότητα των πράξεων μεταξύ τους σε δύο πολέμους, κατάφεραν να δημιουργήσουν την Ευρωπαϊκή Ένωση.

Με βάση την εμπειρία της Νοτίου Αφρικής, το ζήτημα που προκύπτει άμεσα είναι εάν υπάρχει ένας τέτοιος τρίτος χώρος που επιτρέπει στις αντιμαχόμενες διεκδικήσεις να αποσπαστούν από το τραυματικό ιστορικό παρελθόν στο νησί αυτό. Η απάντησή σας μπορεί να είναι, και πρέπει να είναι, ότι υπάρχει ένα κίνημα επαναπροσέγγισης, ένα ισχυρό δικοινοτικό ρεύμα που η φωνή του δυναμώνει. Αυτό από μόνο του, από τη δική μας στρεβλή, ίσως, γωνία, δεν επαρκεί. Ένας τέτοιος χώρος πρέπει να είναι ένα μέσο για την πραγματοποίηση αυτού του κινήματος, όχι ένα κίνημα καθεαυτό. Για πολλούς και πολλές από εσάς, και για πλήθος διεθνών δημοσιογράφων που έχω διαβάσει, η Ευρώπη (η είσοδος στην Ευρώπη δηλαδή) παρέχει έναν τέτοιο χώρο, ίσως τον μόνο χώρο που τη στιγμή αυτή ανοίγει για το νησί. Αυτό το κατασκεύασμα που ονομάζεται Ευρώπη προσφέρει μια τέτοια πλατφόρμα;

Το δεύτερο καυτό ερώτημα που θα έθετε ένας νοτιοαφρικανός ακαδημαϊκός, είναι εάν μέσα σ' αυτό το χώρο υπάρχει ένας τρόπος οικειοποίησης του παρελθόντος με τις θλιβερές μορφές του και στις δύο κοινότητες. Κάτι να ειπωθεί πέρα από τις θριαμβολογίες, ένας τρόπος που επιτρέπει και στις δύο πλευρές να πουν ότι το παρελθόν ήταν θλιβερό και είμαστε έτοιμοι να το οικειοποιηθούμε, να μιλήσουμε γι' αυτό και να βρούμε το θάρρος να αποκαταστήσουμε παλαιές αντιλήψεις και αδικίες; Χωρίς αυτό, στην περίπτωσή μας, θεσμοί όπως η Επιτροπή Αλήθειας και Συμφιλίωσης θα ήταν μια φάρσα. Το τρίτο ζήτημα είναι εάν υπάρχει αρκετή κρίσιμη μάζα ανθρώπων που έχουν ξεπεράσει τις μορφές ρατσισμού και εθνικής υποτίμησης, όπου, όπως έχω αναφέρει πιο πάνω, ο "άλλος" δεν "περισσεύει", δεν είναι απορριπτέος, "άχρηστος" για βραχυπρόθεσμους στόχους και/ή ένα "ακατάλληλο" πρόσωπο για ένταξη. Η απάντηση που διαβάζω στον τύπο και από τις επιστημονικές μελέτες που έχουν υποπέσει στην αντίληψή μου, είναι διττή: Διαβάζω ένα "ναι" και ένα "όχι". Υπάρχει, τέταρτον, αρκετή συμμετοχή της κοινωνίας των πολιτών στο δικοινοτικό εγχείρημα, αρκετή ώστε να αποτελεί μια ασταμάτητη πίεση προς μια λύση;

Αν αυτές οι τέσσερις ερωτήσεις μπορούν να απαντηθούν θετικά, τότε υπάρχει η προοπτική μια σημαντικής ΕΝΔΟΓΕΝΟΥΣ διαπραγμάτευσης γι' αυτό που αποκάλεσα, Ζητήματα που αφορούν, "Γη, Κόκαλα και Χρήμα". Δεν είμαι εμπειρογνώμονας της κοινωνικοπολιτικής ιστορίας του νησιού και οι διαφορές μεταξύ της Νοτίου Αφρικής και της Κύπρου είναι έντονες. Παρ' όλα αυτά, η επιλογή είναι ακόμα εντονότερη: επιλέγεις, και πρέπει να επιλέξεις γιατί κανείς άλλος δεν μπορεί να επιλέξει, μεταξύ της λογικής της συμφιλίωσης ή του κερματισμού. Η πρώτη είναι πιο δύσκολη από τη δεύτερη. Η δεύτερη, όσο κι αν είναι εύκολη, θ' αφήσει άλυτο το Κυπριακό πρόβλημα, ακόμα κι αν η Τουρκία ενταχθεί στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

Μια Προκαταρκτική Απάντηση
Μπορώ να απαντήσω μόνο με 3 τρόπους:

Ως κοινωνιολόγος θα έπρεπε να πεισθώ για κάποια κοινωνικά δεδομένα: Θα έπρεπε να πεισθώ ότι υπάρχει ένα κοινωνικό κίνημα - δηλαδή ότι υπάρχει μια διαρκής εμφάνιση ανθρώπων (ή κάποιων στρωμάτων/τάξεων κλπ ανθρώπων) - που από κοινού αμφισβητούν το στάτους κβο παρά τα σύνορα. Ή ακόμα και ότι υπάρχει σε μια πιο αδύναμη εκδοχή - ότι υπάρχουν δύο ή περισσότερα κινήματα σε κάθε πλευρά της "γραμμής" που ψάχνουν για μια επαφή - μια επαφή που μπορεί να διευκολύνει την "ένωσή τους" μέσω δημιουργικών μεσολαβητών. Δεν βλέπω πολλά δείγματα σχετικά αλλά, είμαι έτοιμος να διαψευσθώ. Αντ' αυτού, η επιθυμία των ανθρώπων για να διασχίσουν τα σύνορα παρά το στάτους κβο, αφορά κάτι σημαντικό που πρέπει να κατανοήσουμε με έναν πιο συνολικό τρόπο. Δεν αφορά, κι εδώ μπορεί να διαψευστώ, μια νέα κοινωνικότητα.

Δεύτερον, ένα άλλο κοινωνικό γεγονός θα ήταν κατά πόσον οι "υπέροχοι και ομοϊδεάτες μας" που τους επικαλείται τόσο καλά - κινητοί διανοούμενοι, μέλη επιστημονικών κοινοτήτων, επαγγελματίες και ονειροπόλοι - είναι αρκετά εύρωστοι ως προς τα κοινά τους οράματα ώστε να ξεκινήσουν μια σύγχρονη "δι-εθνική" (συγχωρέστε μου τον εθνοκεντρισμό) "Φιλική Εταιρεία" για την επανένωση του νησιού. Δεν υπάρχουν δείγματα της ευρωστίας μιας τέτοιας επαναπροσέγγισης. Και πάλι, μπορεί να σφάλλω.

Ως νοτιοαφρικανός κοινωνιολόγος και μετέχων στη νέα λαϊκή-δημοκρατική ηγεσία αυτής της χώρας, κατανοώ πολύ καλά την "Ευρώπη Φρούριο" με όλες τις ρατσιστικές συνδηλώσεις της. Θα ήταν ακραίο αστείο αν η Νότιος Αφρική προσπαθούσε να ενταχθεί στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Αλλά από τα περιθώρια του παλιού αποικιακού κόσμου βλέπω την Ευρωπαϊκή Ένωση ως ένα σημαντικό νέο πεδίο: πρώτον, είναι απόλυτη ανάγκη να κυριαρχήσει η αντιρατσιστική Ευρωπαϊκή Ένωση σε ένα διεθνές πρόγραμμα για την εξίσωση. Συνεπώς, η ένταξη της Τουρκίας έχει μια βαθιά ιδεολογική σημασία. Δεύτερον, υπάρχει η επιθυμία των Τουρκοκυπρίων (έστω και παραπλανημένη, αγαθή ή ατελής) να γίνουν μέρος της Ευρωπαϊκής Ένωσης που μπορεί να προσφέρει έναν "χώρο" ή έναν "τρίτο χώρο" για να ανακύψει η ηθική της συμφιλίωσης. Το ερώτημά μου επιμένει: μπορεί να επέλθει αυτή η ειδική στιγμή;

Τέλος, ως οικουμενικός διανοούμενος, το βρίσκω δύσκολο να μην μάχομαι ενάντια στη λογική του κερματισμού. Θα ήταν ο ευκολότερος δρόμος να μείνουν τα σύνορα εκεί που είναι, και να στενοχωρηθούμε γι' αυτά όταν τα καταλύσει η Ευρωπαϊκή Ένωση. Ή, εάν η Τουρκία αποκλειστεί από την Ευρώπη, τα διατηρήσει η Μεγάλη Οθωμανική Ένωση του 2020. Εξαρτάται από την προσπάθεια, όποιοι και να είναι οι αντικειμενικοί περιορισμοί, αυτό σίγουρα μας το δίδαξε η εμπειρία της Νοτίου Αφρικής.



Λήδρα Πάλας: θλιβερή εικόνα του διαμελισμού της Κύπρου.

***Ο Αριστείδης Σήτας είναι Κύπριος Νοτιαφρικανός, Αντιπρόεδρος του Παγκόσμιου Συνδέσμου Κοινωνιολόγων, καθηγητής στο Πανεπιστήμιο του Kwazulu Natal και ποιητής.**

Αλήθεια και Συμφιλίωση: Μια αναδρομή μέσα από την εμπειρία

Του Διονύση Γουσέτη*

Οποιαδήποτε από τις προτεινόμενες λύσεις του κυπριακού και αν επικρατήσει, το πρόβλημα της συνύπαρξης είναι υπαρκτό. Ακόμα και στην περίπτωση που θα επικρατήσει η πιο χωριστική από τις προτάσεις αυτές -η διχοτόμηση- είναι απαραίτητη για την παραπέρα συνύπαρξη η μετατροπή του μίσους σε ανοχή: η συμφιλίωση. Δυο γειτονικά κράτη στο ίδιο νησί, με τόσο μικρό μέγεθος, δεν θα μπορέσουν να ευδοκιμήσουν χωρίς κάποιο τρόπο ομαλής συνύπαρξης. Πολύ περισσότερο, βέβαια, αυτό ισχύει αν βρεθεί τρόπος επανένωσης, πράγμα που δηλώνουν ότι επιθυμούν τόσο η Τουρκοκυπριακή κοινότητα, όσο και τα μεγαλύτερα Ελληνοκυπριακά κόμματα.

Πώς, όμως, πετυχαίνεται η συμφιλίωση; Κανείς για να αποδεχτεί και να συμφιλιωθεί με τον άλλον, χρειάζεται να συγχωρέσει αυτά που έπαθε από τον άλλον. Ποια είναι όμως αυτά; Η εκατέρωθεν προπαγάνδα, αλλά και τα χρόνια που πέρασαν, όπως και η εξ αρχής ασάφεια και τερατολογία, δημιουργούν στον καθένα φαντασιώσεις και στερεότυπα. Δυστυχώς, με απόφαση της Βουλής των Ελλήνων, ο φάκελος της Κύπρου παρέμεινε μέχρι σήμερα ερμητικά κλειστός. Όπως όμως είπε η Νοελίν Μπλάκγουελ του Ιρλανδικού Τμήματος της Διεθνούς Αμνηστίας, για να συγχωρέσεις, πρέπει να ξέρεις τι ακριβώς είναι αυτό που καλείσαι να συγχωρέσεις.

Μια μελέτη που έγινε το 1995 υπό την αιγίδα του Ολλανδικού Τμήματος της Διεθνούς Αμνηστίας, βασισμένη σε υλικό της οργάνωσης, σε υλικό άλλων ΜΚΟ και σε επί τόπου μεταβάσεις και συνεντεύξεις, προσπάθησε να αποτυπώσει τον κοινό παρονομαστή των δράσεων των Επιτροπών Αλήθειας και Συμφιλίωσης μετά από ανθρωπιστικές καταστροφές στη μεταπολεμική Γερμανία και Ιαπωνία, στη μεταδικτατορική Ελλάδα, Ισπανία, Πορτογαλία, Χιλή και Αργεντινή, καθώς και στη Ν. Αφρική.

Ο κοινός παρονομαστής στο ζητούμενο της συμφιλίωσης έχει δύο σκέλη:

α. Αλήθεια. Δηλαδή: Δικαιοσύνη - Παραπομπή των ενόχων.

Η παραπομπή των ενόχων δεν προτείνεται απλά και μόνο για να ικανοποιήσει το περί δικαίου αίσθημα των πολιτών. Προτείνεται για να προκαλέσει την “κάθαρση”, με την έννοια που η λέξη αυτή έχει στην αρχαία τραγωδία. Και κυρίως για να σηματοδοτήσει το τέλος της περιόδου του μίσους, δηλαδή το τέλος του φόβου και της ανασφάλειας των πολιτών.

Οι παραβιαστές ανθρωπίνων δικαιωμάτων, οι εγκληματίες πολέμου και ειρήνης όλων των πλευρών εντοπίζονται και παραπέμπονται. Είναι αυτοί οι συγκεκριμένοι και όχι άλλοι. Και είναι βέβαια λίγοι ως ποσοστό του πληθυσμού ή των πληθυσμών. Οι συντριπτικά πολλοί είτε δεν θέλησαν να αναμιχθούν σε εγκλήματα είτε βοήθησαν τους συμπολίτες και γείτονές τους της άλλης εθνικότητας. Αυτοί μπορούν τώρα να κοιτάζουν στα μάτια τους συμπολίτες τους και τον κόσμο με ψηλά το κεφάλι. Έχουν πάψει να ανήκουν στο κομμάτι των Ελληνοκυπρίων ή των Τουρκοκυπρίων που έκαψαν, σκότωσαν, βίασαν. Ανήκουν στο σύνολο των πολιτών που ανέχτηκαν και ανέχονται τους συμπολίτες τους.

Χρησιμοποίησα τη λέξη “παραπέμπονται” και όχι τη λέξη “τιμωρούνται”, όχι τυχαία. Η προτεινόμενη διαδικασία δεν είναι διαδικασία εκδίκησης αλλά διαδικασία κάθαρσης. Η επιμέτρηση της ποινής και η ενδεχόμενη μείωσή της, ή και η μετέπειτα αμνήστευσή τους από την Πολιτεία έχουν δευτερεύοντα ρόλο.

Η παραπάνω πρόταση εφαρμόστηκε με αρκετή επιτυχία στην Ελλάδα της Μεταπολίτευσης, παρ’ όλο που οι υπουργοί της χούντας (όπως και οι υπαίτιοι του πραξικοπήματος στην Κύπρο) απέφυγαν τη λογοδοσία χάρις στο νομικό τέχνασμα του “στιγμιαίου αδικήματος”. Οι περισσότερες από 400 δίκες υπευθύνων για παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων και η επαναπρόσληψη 180.000 διωχθέντων υπαλλήλων εκτόνωσαν το μίσος.

Πιο ατελής ήταν η διαδικασία στη Χιλή, όταν το 1990 δημιουργήθηκε, για πρώτη φορά, οκταμελής επιτροπή με τίτλο “Επιτροπή για την Αλήθεια και τη Συμφιλίωση”. Ακό-



μα, όμως, το φάντασμα του Πινοσέτ πλανιέται. Ομότιτλη επιτροπή δημιουργήθηκε στη Ν. Αφρική, μετά την πτώση του καθεστώτος απαρτχάιντ, υπό την προεδρία του νομπελίστα αιδεσιμότατου Ντέσμοντ Τούτου, με ικανοποιητικά αποτελέσματα. Η πρόταση λοιπόν για την αλήθεια και τη συμφιλίωση -διάβαζε κάθαρση- στην Κύπρο δεν πετάει στα σύννεφα. Είναι ρεαλιστική, εφικτή και μπορεί να στηριχτεί σε προηγούμενη πείρα, που είναι αναγκαία για τη βελτίωσή της.

Η μελέτη της Διεθνούς Αμνηστίας κωδικοποιεί 4 στάδια, στα οποία οι αρχές (οι κυβερνήσεις ή οι εκπρόσωποι των δύο μερών που συγκρούσθηκαν ή υπέστησαν την καταστροφή) πρέπει να προχωρήσουν:

α1. Ερευνα (investigation). Η έρευνα *οφείλει να αποκαλύψει όλα τα εγκλήματα που έγιναν από όλες τις πλευρές, καθώς και την ταυτότητα των υπευθύνων. Είναι προτιμότερο αντί της τακτικής δικαιοσύνης να αναλάβει το έργο αυτό μια επιτροπή αποδεκτή από όλους. Η επιτροπή θα δέχεται καταγγελίες από οποιονδήποτε και θα τις ερευνά. Το πόρισμά της θα δημοσιευθεί, ώστε να αποκατασταθεί η αλήθεια, ανεξάρτητα από τις περαιτέρω συνέπειες.*

α2. Διαμεσολάβηση (mediation). Είναι απαραίτητος ο διάλογος μεταξύ των δύο κοινοτήτων που υπέστησαν την κρίση. Επειδή ο απευθείας διάλογος μπορεί να μην είναι δυνατός λόγω των φορτίσεων από αμοιβαίες καταστροφές, είναι μάλλον υποχρεωτική η αναζήτηση μεσολαβητή. Ο μεσολαβητής μπορεί να είναι διεθνής οργανισμός ή διεθνής επιτροπή κοινής αποδοχής. Στόχος του διαλόγου είναι ο προσδιορισμός των προϋποθέσεων συνύπαρξης και η χάραξη κοινής προοπτικής. Στο διαμεσολαβητή μπορεί με συνυποσχετική να ανατεθεί και εξουσία διαιτητή. Στην περίπτωση της Κύπρου, κατάλληλος θεσμικός μεσολαβητής μοιάζει να είναι η Ε.Ε.

α3. Διακανονισμός (settlement). Ο διακανονισμός αφορά τα θύματα και τους θύτες των παραβιάσεων ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Θα πρέπει να συμφωνηθεί το είδος και το ύψος της αποζημίωσης των θυμάτων και το είδος και το ύψος των διοικητικών κυρώσεων στους θύτες εκείνους για τους οποίους θα κριθεί ότι δεν συντρέχουν λόγοι δικαστικής δίωξης.

α4. Παραπομπή (adjudication). Η παραπομπή σε ανεξάρτητο και αμερόληπτο δικαστήριο θα πρέπει να περιλαμβάνει δύο κατηγορίες θυτών: Εκείνους που έχουν τον ύψιστο βαθμό ευθύνης στις αποφάσεις εγκληματικών πράξεων και εκείνους που έχουν άμεση ευθύνη στην τέλεση των εγκληματικών πράξεων, ξεφεύγοντας ή υπερβάλλοντας ακόμη και αυτές τις εγκληματικές αποφάσεις (εκτελεστές, βασανιστές κ.λπ.). Οι υπόλοιποι, εκείνοι που απλώς "εκτελούσαν αποφάσεις", θα μπορούσαν είτε να παραπεμφθούν είτε να ενταχθούν σε ηπιότερες διαδικασίες συμφιλίωσης, κατά περίπτωση.



Γυναίκες με φωτογραφίες αγνοουμένων από το Ελ Σαλβατόρ.

Το δεύτερο σκέλος στο ζητούμενο της συμφιλίωσης είναι η
β. Δημιουργία κοινωνίας των πολιτών

Ορισμένοι συμπατριώτες μας χαρακτηρίζουν απολιτικές τις κοινωνίες της δυτικής Ευρώπης, επειδή έχουν μεγάλο ποσοστό αποχής στις εκλογές. Ξεχνούν όμως την ύπαρξη των θεσμών εκείνων που δίνουν στους πολίτες την ευκαιρία να είναι ενεργοί και να μετέχουν στις αποφάσεις, χωρίς η ζωή και η μοίρα τους να είναι πλήρως εξαρτημένη από τα πολιτικά κόμματα και τις εκλογές, όπως στην Ελλάδα και νομίζω και στην Κύπρο. Ξεχνούν ακόμα ότι π.χ. το ολλανδικό τμήμα της "Διεθνούς Αμνηστίας" έχει 200.000 μέλη ενώ το ελληνικό (με περίπου ίσο πληθυσμό χώρας) έχει μόνο 3.500 και το κυπριακό είναι ανύπαρκτο. Κάτι τέτοιο εννοούμε όταν μιλάμε για "κοινωνία των πολιτών". Μια τέτοια κοινωνία των πολιτών είναι ο καλύτερος τρόπος προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων τους και δημιουργίας κλίματος ανοχής και συνεργασίας.

Είναι προφανές ότι στα θέματα της συμφιλίωσης μετά από ανθρωπιστικές καταστροφές, ο ρόλος των κυβερνήσεων και των πολιτικών κομμάτων είναι κυρίαρχος. Βέβαια, το τοπίο των ΜΚΟ είναι ομιχλώδες. Ωστόσο, ο ρόλος όσων από αυτές είναι διατεθειμένες να συμβάλουν στη συμφιλίωση, είναι σημαντικός. Είναι η από τα κάτω επαφή με τους "Άλλους". Και όπως είναι γνωστό, η επαφή είναι ο μόνος τρόπος να πολεμήσει κανείς τα στερεότυπα του μίσους και της καχυποψίας. Παραδείγματα υπάρχουν πολλά. Είναι οι Έλληνες πυροσβέστες που βοήθησαν στον απεγκλωβισμό Τούρκων μετά τον σεισμό του Αυγούστου 1999. Είναι οι συνδιασκέψεις Ελλήνων και Τούρκων δημοσιογράφων, ιδιαίτερα εκείνη του 2000, μετά την κρίση των Ιμίων. Είναι η συνάντηση Ελλήνων και Τούρκων επιχειρηματιών στη Θεσσαλονίκη. Η συναυλία στην πράσινη γραμμή της Λευκωσίας. Όλες αυτές οι ενέργειες αντιμετωπίστηκαν εχθρικά από τους φανατικούς εθνικιστές ξενόφοβους των δυο πλευρών. Έριξαν όμως το σπόρο της συμφιλίωσης και έφεραν τις δυο κοινωνίες ένα βήμα πιο κοντά.

***Εκδότης του περιοδικού "Μαρτυρίες" του Ελληνικού τμήματος της Διεθνούς Αμνηστίας**

Κίνημα για μια νέα Κύπρο με καρδιά την Πολυπολιτισμική της Ταυτότητα

Του Ahmet Hidiroglu*

Κάποτε ένας νέος έδινε εξετάσεις, και μια από τις ερωτήσεις ήταν η εξής: "Διαπραγματευθείτε τη Βορειοατλαντική συνθήκη αλιείας είτε από τη σκοπιά των Βρετανών, είτε από τη σκοπιά των Αμερικανών". Εκείνος έγραψε: "Δεν γνωρίζω τίποτα από τη σκοπιά των Βρετανών ή των Αμερικανών, έτσι θα γράψω από τη σκοπιά των ψαριών". Μήπως, λοιπόν, καταφέρουμε να συζητήσουμε το Κυπριακό από τη σκοπιά των Κυπρίων;

Πολλά έχουν προταθεί για το Κυπριακό. Προφανώς, ότι κι αν έχει ειπωθεί αντανακλά κάποιες οπτικές των άκρως αντιθέτων. Αν ιδωθούν αυτές οι οπτικές ανεξάρτητα η μία από την άλλη, μπορεί κανείς να πέσει στην παγίδα να πάρει το μέρος της μιας πλευράς ή να κατηγορήσει την άλλη. Αυτή η ανταγωνιστική στάση πρέπει να εγκαταλειφθεί, και να υιοθετηθεί μια πιο ολιστική προσέγγιση που αναπόφευκτα θα αναδείξει τελικά την κατανόηση, την αλληλεγγύη και την ανεκτικότητα.

ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ

Η Κύπρος πάντα προσέλκυε το ενδιαφέρον διαφορετικών δυνάμεων σε ολόκληρη την ιστορία, λόγω της γεωστρατηγικής της θέσης. Το νησί συνεπώς, το εποφθαλμιούσαν και το κατακτούσαν οι μεγάλες δυνάμεις της κάθε εποχής και οι κάτοικοι της Κύπρου ποτέ δεν κατάφεραν να πετύχουν και να απολαύσουν ολοκληρωτική ανεξαρτησία και ελευθερία. Όπως είχε παρατηρήσει ο γερμανός αρχαιολόγος Hirschfeld, όποιοι ήθελαν να γίνουν και να παραμείνουν μεγάλη δύναμη της Ανατολής, πρέπει να κρατούν την Κύπρο στα χέρια τους.

Μπορεί κανείς να δει το πρόβλημα της Κύπρου σε σχέση με την σημερινή κοινωνικοπολιτική συγκυρία στον κόσμο και να τονίσει την επίδραση των ξένων δυνάμεων. Και όμως, πρέπει να βλέπουμε επίσης το πρόβλημα σε στενή συνάφεια με τις εσωτερικές δυνάμεις/δυναμικές και την προηγούμενη ιστορία, ιδιαίτερα τα τελευταία 50 χρόνια περίπου, με τις "εθνικές συγκρούσεις" στην Κύπρο, έχοντας κατά νου την επίδραση των Αγγλοαμερικανών και των πρώην Σοβιετικών στη διεθνή συγκυρία. Ποτέ δεν πρέπει να παραγνωρίζουμε αυτή την επίδραση, αλλά επίσης πρέπει να είμαστε αρκετά έξυπνοι ώστε να φροντίζουμε τα συμφέροντα όλων των Κυπρίων σε κάθε τοπική ή διεθνή επιχειρηματολογία που αφορά το Κυπριακό. Κάθε Κύπριος, οποιασδήποτε προέλευσης, πρέπει αμέσως να σταματήσει να δίνει προτεραιότητα στα ανταγωνιστικά συμφέροντα αυτών με τους οποίους μπορεί να ισχυρίζεται ότι έχει προγονικούς δεσμούς, καθώς αυτό δίνει μεγάλες ευκαιρίες σε μη Κυπρίους να παρέμβουν στα ζητήματα των Κυπρίων.

Οι Κύπριοι και οι Κύπριες πρέπει να καταφέρουν να αναπτύξουν μια πολύ-εθνική κυπριακή ταυτότητα υπό την οποία μπορούν εύκολα να διατηρήσουν επίσης τις εθνικές, γλωσσικές, θρησκευτικές και άλλες ιδιαιτερότητές τους. Πρέπει να καταφέρουν να αποδεχθούν το μότο : "Το δικό μας είναι δικό μας, αλλά το δικό μας δεν είναι το καλύτερο".

Οι ερωτήσεις που ακολουθούν μπορούν να μας βοηθήσουν να κατανοήσουμε το Κυπριακό και να επανεξετάσουμε την προσέγγισή μας:

1) Πότε άρχισε το Κυπριακό, το 1974 ή νωρίτερα;
2) Το πρόβλημα επιλύθηκε (όπως κάποιες πλευρές διατείνονται) το 1974;
3) Ποιος ευθύνεται για την κατοχή της Κύπρου; Αυτοί που την πραγματοποίησαν, αυτοί που την προκάλεσαν ή και οι δύο;
4) Ποιος θα κάνει τη συμφιλίωση και πάνω σε τι; (οι αρχές ή οι καθημερινοί άνθρωποι); Ποιος δεν είναι έτοιμος για λύση, οι αρχές ή ο λαός;
5) Αποτελούσε το σχέδιο Ανάν ευκαιρία για την "επανα-συμφιλίωση" μεταξύ Τ/Κ και Ε/Κ, αλλά ΚΑΙ ήταν η μόνη ευκαιρία;
6) Εκείνοι και εκείνες που είπαν "ΝΑΙ" στο σχέδιο Ανάν εκπλήρωσαν το καθήκον τους και δεν χρειάζεται να κάνουν πλέον τίποτα άλλο;
7) Και αυτοί και αυτές που είπαν "ΟΧΙ" στο σχέδιο πρέπει να θεωρηθούν υπεύθυνοι και υπεύθυνες για το σημερινό στάτους κβο, απλώς επειδή χρησιμοποίησαν το δημοκρατικό τους δικαίωμα;
8) Οι Ε/Κ είναι πρόθυμοι να μοιραστούν με τους Τ/Κ ένα ομοσπονδιακό, δι-ζωνικό δι-κοινοτικό κράτος στη βάση της ισότητας; Τι μπορεί ν' ανοίξει το δρόμο για μια λύση στην Κύπρο;
9) Πού πρέπει να εστιάσουμε περισσότερο για τη λύση, στις εσωτερικές ή τις εξωτερικές δυναμικές; Πώς προχωρούμε στην εξισορρόπηση αυτών των δύο;
10) Πρέπει οι Κύπριοι και οι Κύπριες να σκοπεύουν στην οικοδόμηση ενός δημοκρατικού κράτους και μιας ενωμένης χώρας με πολυπολιτισμική κυπριακή ταυτότητα;



Μιχαήλ Κάσιαλος, «Το θέρος», 1969

Μπορεί να μην υπάρχουν καθαρές και αντικειμενικές απαντήσεις στις ερωτήσεις αυτές, αλλά όσο περισσότερη συμφωνία έχουμε στις απαντήσεις σ' αυτά τα ερωτήματα, τόσο πιθανότερο είναι να δημιουργηθεί μια σταθερή βάση πάνω στην οποία μπορούμε να οικοδομήσουμε ένα παγκύπριο κίνημα με πολυπολιτισμική ταυτότητα για να θέσουμε τέλος στο πρόβλημα.

ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ και ΑΙΤΙΟΛΟΓΗΣΗ

Πολυ-πολιτισμική ταυτότητα: Οι άνθρωποι ασφαλώς έχουν, διαδοχικά και ταυτόχρονα, πολλές ταυτότητες. Οι Τουρκοκύπριοι για παράδειγμα, έχουν τη γλώσσα (τουρκική) ως ένα στοιχείο, μεταξύ άλλων, της εθνότητάς τους.

Και όμως, και σε αντίθεση μ' αυτό, μπορεί να παρατηρηθεί ότι η κατεύθυνσή τους δεν καθορίζεται αναγκαστικά από τη γλώσσα που μιλούν. Μπορεί να ισχυριστούν ότι είναι τουρκικής προέλευσης, αλλά επίσης ότι είναι διακριτοί από τον τουρκικό λαό της Τουρκίας σχετικά με τον τρόπο ζωής, τις παραδόσεις, τις δοξασίες, και ιδιαίτερα το γλωσσικό ιδίωμα. Το ίδιο φαντάζομαι ισχύει για τους Ελληνοκύπριους σε σύγκριση με τους Έλληνες της Ελλάδας.



Αφχανιστάν: Καλασνίκοφ και παράδοση...

Τα ιστορικά και εθνικά χαρακτηριστικά, ισχυρίζονται κάποιοι πολιτικοί στην Κύπρο, δεν είναι τα μόνα που καθορίζουν την ταυτότητα. Οι Κύπριοι, συνεπώς, μπορεί να συνυπολογίσουν κάποια άλλα στοιχεία που συμβάλλουν στην ταυτότητά τους και σε ζητήματα που σχετίζονται μ' αυτήν. Για παράδειγμα, μπορεί να συσχετίσουν την "αίσθηση του ανήκειν" με τη γη (την Κύπρο) στην οποία ζουν, ή τα συγκεκριμένα κοινωνικά και πολιτιστικά χαρακτηριστικά που απέκτησαν ως αποτέλεσμα της ύπαρξής τους στο νησί, επιπλέον των εθνικών και προγονικών δεσμών.

Συνεπώς, όλες οι κοινότητες που ζουν στην Κύπρο και διαθέτουν κάποια κοινά κοινωνικοπολιτιστικά χαρακτηριστικά πρέπει να θεωρούν εαυτές ως Κυπριακές. Και όμως, συνυπολογίζοντας τις εθνικές προελεύσεις μπορούν να διατηρούν τις πλευρές της Τουρκικότητας, Ελληνικότητας, Μαρωνικότητας, Αρμενικότητας και λοιπά. Σήμερα, περισσότερο από ποτέ, χρειάζεται να βρεθούν τρόποι να ενδυναμωθεί στους κατοίκους της Κύπρου η πεποίθηση ότι το μέλλον τους βρίσκεται περισσότερο στα κοινά τους παρά στις διαφορές τους.

Αυτή τη στιγμή, όμως, δεν υπάρχει πολιτικό κίνημα με αληθινά παν-κυπριακούς σκοπούς που να αγκαλιάζει όλους τους Κυπρίους. Με την ένταξη της Κύπρου στην ΕΕ, είναι ντροπή να υπάρχει εθνικός χωρισμός στο πολιτικό περιβάλλον της Κύπρου συνολικά. Η δημιουργία μιας δίκαιης και βιώσιμης λύσης στην Κύπρο, εξαρτάται κατά πολύ από την ύπαρξη ισχυρών, δι-κοινοτικών οργανωμένων πολιτικών κινημάτων (όχι απαραίτητα μόνο πολιτικών κομμάτων). Μακροπρόθεσμα, αυτό το κίνημα θα ενώσει τους πολίτες ώστε να μειωθούν οι διαφορές σχετικά με τις πολιτικές προσδοκίες τους. Περιττό να πούμε, φυσικά, ότι αυτό το καθήκον είναι πολύ επαχθές. Πώς μπορούμε λοιπόν να πετύχουμε μια τόσο δύσκολη μεταμόρφωση;

Το κίνημα αυτό χρειάζεται:

- Να αναδείξει την κοινωνική ιστορία και την μακρόχρονη παράδοση των αγώνων των Κυπρίων για τα δικαιώματα όλων των Κυπρίων,

- Να τονίσει ότι θα πρωτοστατήσει στην οικοδόμηση συνασπισμών που διαπερνούν τις εθνικές γραμμές,

- Να εμπλακεί σε μεγάλες συζητήσεις γύρω από τα υπάρχοντα προοδευτικά πολιτικά κόμματα και τις ΜΚΟ σχετικά με τη συνεργασία για την οικοδόμηση μιας νέας Κύπρου μέσα από προοδευτικούς αγώνες μαζί με άλλες ευρωπαϊκές δυνάμεις.

- Να τονίσει το όραμά της για μια μελλοντική Κύπρο με κοινωνική και οικονομική δικαιοσύνη, με δίκαια κατανομή του πλούτου, χωρίς μιλιταρισμό και όπου η πολιτική θα διεξάγεται από κοινωνικά κινήματα και κινήσεις.

ΔΥΣΚΟΛΙΕΣ

Τα λόγια είναι εύκολα, βέβαια. Μπορεί κανείς να προβλέψει πολλές διαφορετικές δυσκολίες, αλλά οι ακόλουθες είναι κρίσιμες: Πρώτο, οι αρχές και των δύο πλευρών: Αυτοί που κυβερνούν στο Νότο, δεν ενδιαφέρονται ιδιαίτερα για μια αληθινή, παν-κυπριακή λύση. Αυτοί που κυβερνούν στο Βορρά, κρατούν και χρησιμοποιούν τη δύναμή τους με τρόπο που να στηρίζουν τα μη-παγκυπριακά συμφέροντά τους αντί να εργάζονται για τη λύση.

Δεύτερο, τα αποτελέσματα των δημοψηφισμάτων έχουν χρησιμοποιηθεί αρνητικά και από τις δύο πλευρές, από τις αρχές, για να αργοπορήσει η λύση.

Τρίτο, απαιτείται ένα κοινό μέσο επικοινωνίας (γλώσσα): Για να το θέσουμε καθαρά, "ένα παν-κυπριακό κίνημα απαιτεί μια παν-κυπριακή γλώσσα για επικοινωνία". Αφού αυτή λείπει, μπορεί η αγγλική να χρησιμεύσει για κάποιο διάστημα και προς το παρόν, αλλά χρειάζεται να μάθουμε ο ένας τη γλώσσα του άλλου. Τέταρτο πρέπει να αντιμετωπιστεί η σοβινιστική προπαγάνδα: αυτός είναι ο πιο απειλητικός παράγοντας στη ζωή των Κυπρίων και εμποδίζει την παν-κυπριακή λύση.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Με λίγα λόγια, στην Κύπρο χρειάζεται να οικοδομηθεί ένα δημοκρατικό κράτος όπου οι πολίτες μπορούν να απολαμβάνουν την πολυ-πολιτισμική ταυτότητά τους. Χώρες/κράτη ριζωμένα στη βάση διαφορετικών πολιτισμών, γλωσσών, θρησκειών και εθνοτήτων θα έχουν πολύ μεγαλύτερη πιθανότητα να επιβιώσουν μέσα στην ΕΕ.

Για να εφαρμοσθεί αυτό, φυσικά, οι πολίτες της Κύπρου πρέπει να κάνουν αυτοκριτική για το παρελθόν τους και να βγάλουν τα μαθήματα απ' αυτό. Όλοι και όλες πρέπει να είναι ανοιχτόμυαλοι για τις νέες εξελίξεις στον κόσμο, και όχι να προσκολλώνται στις ανοησίες του παρελθόντος τους.

***Ο Ahmet Hidiroglu είναι καθηγητής Ανθρωπολογίας**

Αλήθεια και Συμφιλίωση: Είμαστε έτοιμοι;

Του Δρ Παναγιώτη Σταυρινίδη*

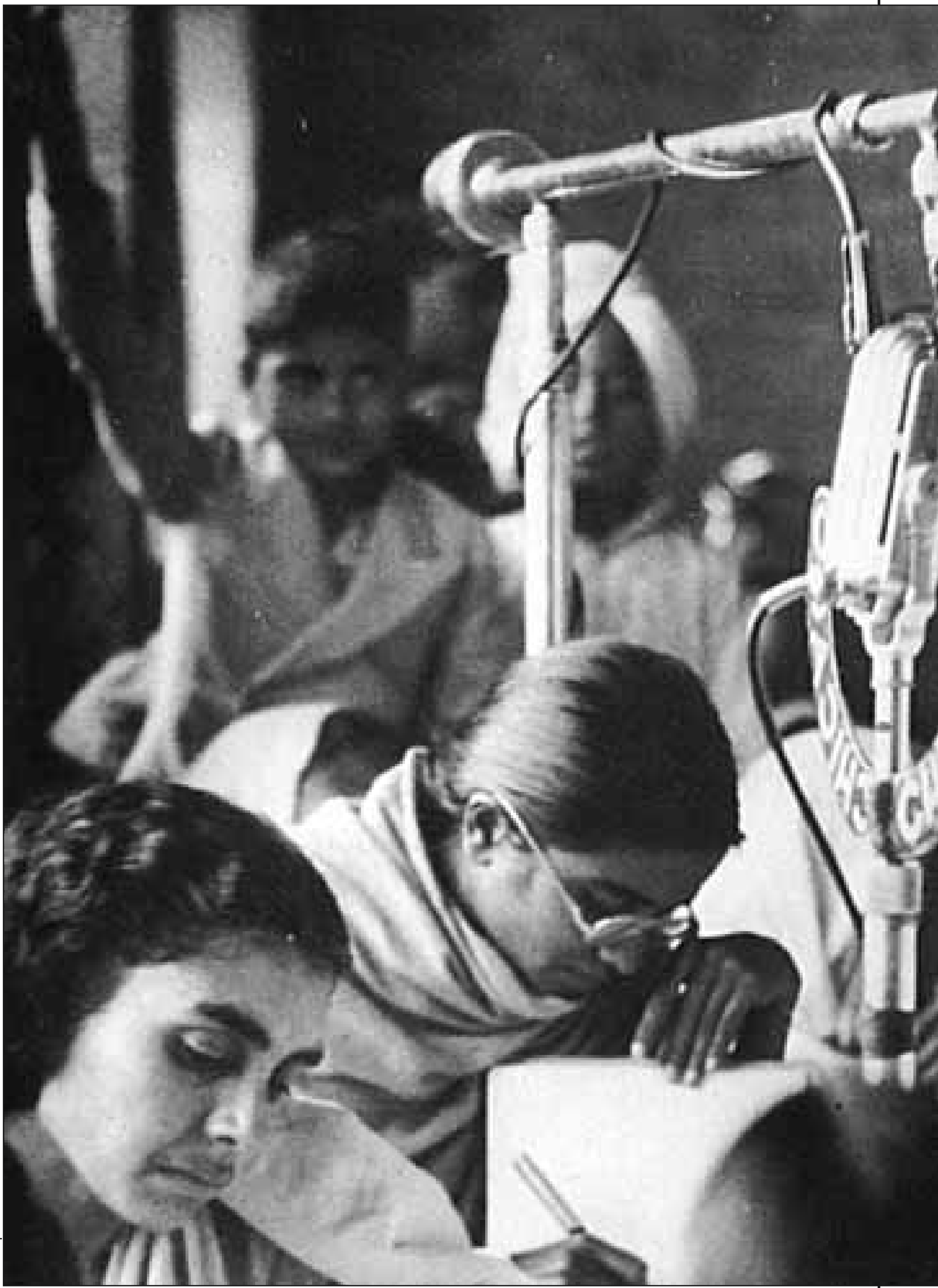
Η συμφιλίωση προϋποθέτει την αλήθεια για να θεωρηθεί ως πραγματική. Είναι προφανές αυτό που εννοώ: Αν δεν κοιτάξουμε στον ''καθρέφτη της ιστορίας'' δύσκολα θα κλείσουν οι πληγές. Δύσκολα θα περπατήσουμε προς ένα κοινό μέλλον. Ελληνοκύπριοι και Τουρκοκύπριοι. Για να γίνει αυτό χρειάζεται μια αρετή. Όχι, δεν πρόκειται για ηθικολογική προσέγγιση της αρετής. Από την πλευρά του Erikson θα επέλεγα την αρετή του Ενδιαφέροντος. Αυτής της αρετής που επιτρέπει στον αναπτυσσόμενο άνθρωπο να υπερβεί την εγωκεντρική αντίληψη του συμφέροντος και να διοχετεύσει τη σκέψη και τη δράση του προς το συλλογικό καλό. Να αναπτύξει όραμα για το συλλογικό καλό και να δει τις επερχόμενες γενεές (Κυπρίων) ως προέκταση του Εγώ στο μέλλον.

Για αυτό τον καθρέφτη μίλησε και ο Noam Chomsky στην πρόσφατη ομιλία του εδώ στο νησί. Είναι εύκολο τελικά να επιλέγεις να κοιτάζεις προς τα έξω ψάχνοντας για τις αιτίες των εσωτερικών δεινών. Παράδοξο μεν, λογικά ερμηνευμένο όμως.

Στην Κύπρο κτίζεται ένα τείχος. Διαφορετικό από αυτά που έχουμε συνηθίσει γιατί ακριβώς δεν είναι ορατό στο γυμνό μάτι. Δεν κτίζεται από τούβλα, ούτε από πέτρες, και τσιμέντο σίγουρα δεν βλέπεις. Όμως υπάρχει. Και όσο περνά ο καιρός, πολύ φοβάμαι πως θα υψώνεται όλο και περισσότερο ανάμεσά μας. Στους Ελληνοκύπριους και στους Τουρκοκύπριους εννοώ.

Αυτό το τείχος προσπάθησα μαζί με τους συνεργάτες μου στο Πανεπιστήμιο Κύπρου να διερευνήσουμε (βλέπε Εφημερίδα Πολίτης 18/6/2006). Να το κάνουμε ορατό, έτσι ώστε να πάψουμε τουλάχιστον να αρνούμαστε την ύπαρξη του. Να δούμε από τι είναι φτιαγμένο, έτσι ώστε να βοηθήσουμε και εμείς στο να βρεθούν εκείνα τα εργαλεία που θα μας επιτρέψουν να το γκρεμίσουμε. Και τα ευρήματα της έρευνας αυτής δεν είναι καθόλου ενθαρρυντικά. Συνοπτικά, ως ελληνοκύπριοι είμαστε πιο φοβικοί από τους Τουρκοκύπριους. Επίσης, οι θετικές προσδοκίες μας από τη συνύπαρξη με τους Τουρκοκύπριους είναι πολύ λιγότερες. Ακόμη, σε συλλογικό επίπεδο είμαστε κατακερματισμένοι ανάμεσα σε τρεις ομάδες: Σε αυτούς που πιστεύουν στην συνύπαρξη, σε αυτούς που βρίσκονται σε μια αμφιλεγόμενη κατάσταση και σε αυτούς που ξεκάθαρα θα απέρριπταν αυτή την προοπτική.

Ο φόβος είναι το τείχος που μας χωρίζει. Και ο φόβος είναι συναίσθημα που δεν υπακούει κατ΄ ανάγκη στη λογική. Στην εξελικτική θεωρία γνωρίζουμε ότι ένα από τα συστατικά που επιτρέπουν την επιβίωση μας είναι και ο φόβος. Ταυτόχρονα όμως, ο φόβος ως αυτόνομη λειτουργία μπορεί να μας κατευθύνει και προς την καταστροφή. Μας ωθεί στην αποφυγή, ή μας απωθεί αναστέλλοντας τη δράση. Στην περίπτωση της Κύπρου, έχω την εντύπωση ότι οι φόβοι μας, οι συλλογικοί μας φόβοι, λειτουργούν και στα δύο πεδία: Φοβόμαστε ότι με την συνύπαρξη θα καταστραφεί η οικονομία μας: θα αυξηθεί δηλαδή η ανεργία, θα μειωθεί ο τουρι-



Ο Μαχάντμα Γκάντι

σμός, θα έχουν οι νέοι άνθρωποι λιγότερες ευκαιρίες για απασχόληση και σταδιοδρομία. Φοβόμαστε ότι θα αυξηθεί το έγκλημα: θα έχουμε δηλαδή περισσότερους φόνους, ληστείες, ακόμη και βιασμούς. Ναι, σωστά διαβάσατε. Ως αποτέλεσμα της συνύπαρξης φοβόμαστε ότι οι βιασμοί γυναικών θα αυξηθούν. Φοβόμαστε ακόμη ότι τα γεγονότα του ΄74 θα επαναληφθούν: η εισβολή, ο εκτοπισμός, ακόμη και το ενδεχόμενο πλήρους αρπαγής του τόπου από τους Τούρκους. Δυστυχώς οι φόβοι μας δεν εξαντλούνται εδώ. Ίσως το πιο ανησυχητικό είναι ότι φοβόμαστε για την απώλεια της εθνικής μας ταυτότητας και του πολιτισμού μας. Ναι, ως αποτέλεσμα της συνύπαρξης, φοβόμαστε ότι θα χάσουμε την ελληνική γλώσσα, θα χάσουμε τη θρησκεία μας και το ελληνικό πολιτισμικό στοιχείο βαθμιαία θα αποδυναμωθεί. Αυτοί είναι συνοπτικά οι φόβοι μας από την συνύπαρξη. Με διαφορές στην ένταση, με επιμέρους ηλικιακές και μορφωτικές διαστρωματώσεις, αλλά αδρά ομιλούντες αυτοί είναι οι φόβοι που μας διακατέχουν.

Τίθεται πλέον το εξής ερώτημα: Τεκμηριώνονται από λογικά επιχειρήματα αυτοί οι φόβοι; Ότι δηλαδή, η συνύπαρξη με τους Τουρκοκύπριους θα αποτελέσει τη βασική αιτία για να γίνουν πραγματικότητα οι φόβοι. Αν ναι, τότε ορθά τους αποκαλούμε φόβους. Γιατί ο φόβος, πέραν των όσων έχω αναφέρει, οριοθετείται και από κάτι άλλο εξίσου σημαντικό. Αποτελεί την αντίδραση του οργανισμού σε πράγματα που τον απειλούν. Πραγματικές απειλές, όχι φαντασιακές. Αν λοιπόν οι φόβοι μας τεκμηριώνονται ως πραγματικές απειλές τότε καλώς τους εξετάζουμε ως τέτοιους. Υπάρχει όμως και ένα άλλο ενδεχόμενο. Αυτοί οι φόβοι να ανήκουν περισσότερο στη σφαίρα της φαντασίας παρά του ορθού λόγου. Να είναι παράλογοι δηλαδή, γιατί ακριβώς η πραγματικότητα δεν μπορεί να τους τεκμηριώσει. Συνεπώς, αν αποφασίσουμε ότι ισχύει το δεύτερο, τότε θα πρέπει να πάψουμε (και ο γράφων πρώτος απ' όλους) να μιλούμε για φόβους και να αρχίσουμε να αναφερόμαστε σε φοβίες. Αυτό που στην ψυχολογία ορίζεται ως παράλογος και έντονος φόβος για πράγματα που δεν απειλούν τον άνθρωπο.



Δεν θα αποφανθώ σε αυτό το άρθρο αν οι φόβοι μας είναι πραγματικοί ή φαντασιακοί. Να ανοίξει η συζήτηση επιθυμώ. Είναι καιρός πιστεύω να ακολουθήσουμε την πρόταση του Chomsky και να κοιτάξουμε στον καθρέφτη. Σε ατομικό και σε συλλογικό επίπεδο. Πιστέψτε με, έχουμε πολλά να κερδίσουμε από αυτή την άσκηση ενδοσκόπησης. Αν ο στόχος φυσικά παραμένει η συμφιλίωση και η συνύπαρξη. Χρειάζεται όμως και μια προϋπόθεση για να γίνει αυτό: η ειλικρίνεια, η αλήθεια με άλλα λόγια. Δεν ωφελεί να κοιτάζουμε τον καθρέφτη αντί να κοιτάζουμε στον καθρέφτη. Δεν ωφελεί επίσης αν το είδωλο που μας προσφέρει το διαστρεβλώνουμε στη νόησή μας. Δυστυχώς, πολλές φορές συμβαίνουν και τα δύο. Δύσκολα το είδωλο ταιριάζει απόλυτα με την αναπαράσταση. Αυτό, γιατί στη διαδικασία αυτή μεσολαβούν πολλά πράγματα. Μεταξύ αυτών και τα συναισθήματα, οι προηγούμενες μας αναφορές, όπως και οι προκαταλήψεις μας. Αν καταφέρουμε να τα αναιρέσουμε, ή έστω να τα ελέγξουμε αυτά, τότε η πιθανότητα της λογικής να κατανοήσει αυτό που της προσφέρει η πραγματικότητα αυξάνεται.

Το ερώτημα στον τίτλο αυτού του άρθρου περιμένει απάντηση. Είμαστε έτοιμοι να συναντήσουμε την αλήθεια και να οδηγηθούμε προς την συμφιλίωση; Όταν οι μηχανισμοί αυτοπροστασίας του εγώ μετασχηματίζονται σε μηχανισμούς συλλογικής αυτοπροστασίας τότε οι κίνδυνοι για μια μη υγιή κοινωνία είναι πολλοί. Τι θέλω να πω: Όταν αρνούμαστε να κοιτάξουμε την ιστορία στα μάτια, όταν προβάλλουμε στους άλλους όλα όσα φοβόμαστε ότι μπορεί να χαρακτηρίζουν εμάς, όταν παλινδρομούμε μεταξύ της ώριμης Ευρωπαϊκής ταυτότητας και του ανατολίτικου επαρχιωτισμού, όταν απωθούμε όλα εκείνα για τα οποία θα έπρεπε πραγματικά να μιλάμε, όταν μετατοπίζουμε τα εχθρικά μας συναισθήματα προς ''ασφαλείς'' στόχους, τότε δεν πρέπει να διερωτάστε γιατί φοβόμαστε τη συνύπαρξη. Με αυτόν τον τρόπο το ρίσκο του να κάνουμε το βήμα προς τα εμπρός εκλογικεύεται στη δίνη της αναστολής και του φόβου. Αυτού του φόβου που θεωρούμε ότι μας προστατεύει. Από τι; Μα από την ελευθερία φυσικά, θα απαντούσε ο Erich Fromm [Fromm, E. (1942) The Fear of Freedom, London: Routledge and Kegan Paul.]

*** Τμήμα Ψυχολογίας, Πανεπιστήμιο Κύπρου**

Οι Αρνητές των Σφαγών Μπροστά στο Μέλλον

Της Κορίνας Δημητρίου*

Τα κίνητρα πίσω από την άρνηση της ιστορίας

Στις 4 Σεπτεμβρίου 2004, ο Τάσσος Παπαδόπουλος σε συνέντευξή του στην εφημερίδα Haleej Times είπε επί λέξει: "Στην πραγματικότητα, οι Τουρκοκύπριοι ήταν αυτοί που διέπραξαν σφαγές και το 1963 ζητήσαμε να αυξηθούν οι αστυνομικές περιπολίες αλλά αυτοί αρνήθηκαν. Πόσοι Τουρκοκύπριοι σκοτώθηκαν από το 1963 μέχρι το 1974; Η απάντηση είναι, κανείς."

Η είδηση δικαιολογημένα εξόργισε πολλούς Τουρκοκύπριους. Αποτελούσε ύβριν προς τους νεκρούς, τους αγνοούμενους και τους συγγενείς τους. Από τη ίδρυση της Δημοκρατίας και μετά, σύσσωμη η πολιτική ηγεσία ακολουθεί πολιτική στρουθοκαμηλισμού για τις αγριότητες που διαπράχτηκαν εις βάρος των Τουρκοκυπρίων κατά την περίοδο 1963-1974, αλλά είναι η πρώτη φορά, εξ όσων γνωρίζω, που πολιτικός ηγέτης εκφράζεται με τον ακραίο αυτό τρόπο. Αυτό βεβαίως ουδόλως μειώνει τις ευθύνες της Τουρκοκυπριακής ηγεσίας που κατά καιρούς αρνήθηκε κι αυτή τις σφαγές Ελληνοκυπρίων από τον Τουρκικό στρατό. Το κείμενο αυτό θα επικεντρωθεί στις σφαγές των Τουρκοκυπρίων, επειδή πρόκειται για θέμα που έχει προβληθεί ελάχιστα στην κοινότητα μας, χωρίς να αμφισβητώ το γεγονός ότι εγκλήματα έχει διαπράξει και η "άλλη" πλευρά.

Σε τι αποσκοπεί η απόκρυψη της αλήθειας; Μήπως πρόκειται να πείσουμε τους Τουρκοκύπριους ότι για όλους τους νεκρούς τους ευθύνεται η ΤΜΤ, όταν συγγενείς και γείτονες είδαν τους δικούς τους να 'συλλαμβάνονται' από ένοπλους Ελληνοκύπριους; Ή μήπως πιστεύουμε ότι οι ξένοι παράγοντες δεν μελετούν άλλες πηγές και αρκούνται στις διαβεβαιώσεις των Ελληνοκυπρίων ότι δεν διαπράχθηκαν αγριότητες εις βάρος των Τουρκοκυπρίων;

Η σκόπιμη απόκρυψη της αλήθειας έχει ένα και μοναδικό στόχο: να ενισχύσει στους Ελληνοκύπριους το σύνδρομο της θυματοποίησης, την πεποίθηση ότι το δίκαιο είναι (αποκλειστικά) με το μέρος τους, ότι "για όλα φταιει η Τουρκία", ενδυναμώνοντας τους το αίσθημα του θυμού για την αδικία που διαπράχτηκε εις βάρος τους και απομακρύνοντας τους όσο το δυνατό περισσότερο από μια λύση συμβιβασμού.

Η αλλαγή του σκηνικού

Ήρθε όμως το άνοιγμα των οδοφραγμάτων και άλλαξε το σκηνικό. Η κινητοποίηση στο θέμα της διακρίβωσης της τύχης των αγνοουμένων, η εκταφή λειψάνων δολοφονημένων Τουρκοκυπρίων σε περιοχές που ανέκαθεν ελέγχονταν από τους Ελληνοκύπριους, ανατρέπουν τους ισχυρισμούς όλων των αρνητών των σφαγών. Επιπλέον, με το άνοιγμα των οδοφραγμάτων, αντιπροσωπεία των συγγενών των δολοφονηθέντων της Τόχνης απαίτησαν από το Γενικό Εισαγγελέα τη διερεύνηση της άγριας δολοφονίας όλων (πλην ενός) των αρρένων Τουρκοκυπρίων του χωριού. Το έγκλημα ήδη άρχισε να διερευνάται από την Ελληνοκυπριακή αστυνομία πίσω από τις κλειστές πόρτες του Λήδρα Πάλας. Άγνωστο βέβαια το αν θα ακολουθήσουν ποινικές διώξεις.

Στο σκηνικό έρχεται να προστεθεί η πρόσφατη αγωγή εναντίον της κυβέρνησης από οικογένεια Ελληνοκυπρίων συγγενών αγνοούμενου για την απόκρυψη του γεγονότος του θανάτου του, που ενισχύει την άποψη ότι η ηγεσία για 32 χρόνια σκόπιμα συντηρεί την ελπίδα και την αναμονή, με στόχο να διατηρήσει ζωντανό στους Ελληνοκύπριους το φρόνημα της μη-συγχώρεσης.

Ταυτόχρονα, άρχισε για πρώτη φορά να γίνεται λόγος για σύσταση επιτροπής αλήθειας και συμφιλίωσης (βλ. δηλώσεις Claire Palley, Φιλελεύθερος 6/7/06 και Αχιλλέα Δημητριάδη, Cyprus Weekly 30/6/06). Παραδόξως, οι Palley και Δημητριάδης φαίνονται να βλέπουν ως μοναδική σκοπιμότητα της επιτροπής αυτής τη διακρίβωση της τύχης των αγνοουμένων και όχι την ενδυνάμωση της δημοκρατίας ως θεμέλιο της ειρηνικής συνύπαρξης, μέσα από την ομολογία και την αποκήρυξη των πράξεων τους από τους ίδιους τους θύτες, που ήταν και ο στόχος των άλλων ανάλογων επιτροπών στις οποίες παραπέμπουν (Ν. Αφρικής, Ελ Σαλβαντόρ, κλπ).



Ο Γεώργιος Γρίβας ηγέτης της ΕΟΚΑ και ΕΟΚΑ Β.

Πώς εφαρμόζεται στην πράξη η εισήγηση Palley και Δημητριάδη; Οι Τουρκοκύπριοι δεν έχουν κίνητρο να δώσουν πληροφορίες για Ελληνοκύπριους αγνοούμενους, ούτε και κινδυνεύουν άλλωστε από νομικές διαδικασίες εναντίον τους για να έχουν λόγο να επιζητήσουν την αμνηστία. Όσοι υπήρξαν απλοί αυτόπτες μάρτυρες αγριοτήτων εναντίον μελών είτε της μιας είτε της άλλης κοινότητας επίσης δεν κινδυνεύουν από αγωγές εναντίον τους και έτσι δεν έχουν λόγο να προσφύγουν στην επιτροπή. Αντίθετα έχουν κάθε λόγο να μην προσφύγουν: δεδομένου του πόσο καλά η κάθε πλευρά έκρυψε και προστάτεψε τους εγκληματίες της και σε πολλές περιπτώσεις τους ανέδειξε σε πολιτικά αξιώματα, οι αυτόπτες μάρτυρες που θα τολμήσουν να καταθέσουν εναντίον τους θα παίζουν τη ζωή τους κορώνα γράμματα. Όσο για τους ίδιους τους εγκληματίες, μα αυτοί ήδη απολαμβάνουν αμνηστίας από τις πολιτικές τους ηγεσίες! Γιατί να ομολογήσουν τα εγκλήματα τους ενώπιον μιας θεσμοθετημένης επιτροπής;

Εξάλλου το θέμα της άνευ όρων παραχώρησης αμνηστίας σε εγκλη-

ματίες μπορεί να προκαλέσει περισσότερα προβλήματα από ότι θα λύσει. Μπορεί να καταλήξει στο να ομολογήσει κάποιος τα εγκλήματα που διέπραξε ενώπιον της επιτροπής χωρίς ίχνος μεταμέλειας και να φύγει από την αίθουσα της ακρόασης με αμνηστία, πράγμα που θα προκαλούσε επιπρόσθετη αδικία εις βάρος των θυμάτων και των οικογενειών τους. Άλλωστε και στην περίπτωση της Ν. Αφρικής, η αμνηστία δεν ήταν δεδομένη: εναπόκειτο στην Επιτροπή Αλήθειας & Συμφιλίωσης να αποφασίσει κατά πόσον θα την παραχωρούσε ή όχι, αλλά και εκεί το ζήτημα της παραχώρησης αμνηστίας εισέπραξε δριμεία κριτική.

Σε τι θα μπορούσε να βοηθήσει η δημιουργία μιας Επιτροπής Αλήθειας και Συμφιλίωσης στην Κύπρο;

Κατά τη γνώμη μου σε θεμελιώδη ζητήματα που άπτονται του Κυπριακού, τόσο διαδικαστικά όσο και ουσιαστικά. Ενδεικτικά:

α. Θα μπορούσε να εξετάσει τις αδικίες του παρελθόντος με στόχο τη δημιουργία ενός πιο δίκαιου μέλλοντος, με την αναγνώριση το γεγονότος ότι η περίοδος 1963-1974 υπήρξε μια άδικη εποχή που χαρακτηριζόταν από οικονομικές ανισότητες, από ανομία, δολοφονίες και απαγωγές που γίνονταν με την ανοχή του κράτους. Η διάσταση μεταξύ της ατομικής μνήμης του κάθε Κύπριου και της συλλογικής μνήμης της κάθε κοινότητας, χαρακτηρίζεται κυρίως από το γεγονός ότι η συλλογική μνήμη δεν περιέχει κανένα στοιχείο ιστορικής λογοδότησης ή παραδοχής λαθών και σε αρκετές περιπτώσεις περιέχει στοιχεία εξύμνησης των δολοφόνων των μελών της άλλης κοινότητας. Αντίθετα, ενώ η ατομική μνήμη μπορεί να περιέχει "μαύρες τρύπες", είναι συχνά εμπλουτισμένη από τα προσωπικά βιώματα της περιόδου 1963-1974 και επομένως από μια γερή δόση αλήθειας.

Η συμφιλίωση απαιτεί την παραδοχή των λαθών για να μπορέσει να φέρει την κάθαρση. Οι αδικημένοι μπορεί να έχουν χάσει πολλά αλλά δεν θα χάσουν ποτέ το δικαίωμα τους να συγχωρούν. Για να μπορεί όμως το δικαίωμα στη μεγαλοψυχία να ασκηθεί, είναι απαραίτητο να προηγηθεί η ανάληψη της ευθύνης. Αν όλα τα λάθη φορτώνονται στους άλλους, κρύβονται ή δικαιολογούνται, τότε καθιστούμε την ηθική και πολιτική αποκατάσταση αδύνατη. Ειδικοί που ασχολήθηκαν με τη μελέτη των μετασχηματισμών που ακολουθούν τις βίαιες συγκρούσεις1 καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι για να μπορέσουν τα θύματα (ο όρος περιλαμβάνει και συγγενείς νεκρών και αγνοουμένων) να ξεπεράσουν το τραύμα και να συγχωρέσουν, θέτοντας έτσι τα θεμέλια για μια διαρκή ειρήνη, είναι απαραίτητο αφ' ενός να γνωρίζουν με ακρίβεια τι συνέβη και ποιος ευθυνόταν γι' αυτό και αφ΄ετέρου να εισπράξουν μια δημόσια απολογία από τους ιθύνοντες. Εκεί που τα εγκλήματα διαπράχθηκαν με την ανοχή του κράτους (ο όρος περιλαμβάνει και τις μη-διώξεις δολοφόνων, όταν π.χ. διώκονται Τ/Κ αρχιτέκτονες για κατοχή αρχιτεκτονικών σχεδίων) η απολογία από μέρους του κράτους αποτελεί πηγή άντλησης της νομιμότητας του - χαρακτηριστικό παράδειγμα η μεταπολεμική Γερμανία.

β. Θα υποβοηθούσε στη δημιουργία μιας κοινής συλλογικής μνήμης που θα προκύψει μέσα από δημοκρατικές διαδικασίες και διεργασίες στις οποίες λόγο δεν θα έχουν μόνο οι πολιτικοί και οι ιστορικοί αλλά πρωτίστως τα ίδια τα θύματα της Κυπριακής τραγωδίας.

Η μισαλλοδοξία μπροστά στη συμφιλίωση

Ο αγγλικός όρος 'reconciliation' έχει τη ρίζα του στο Λατινικό 'conscientia' που θα πει 'κοινή γνώση'. Περιέχει επίσης μία έννοια "οφειλής" ή "συγκριτικής αξιολόγησης των τρόπων συμπεριφοράς, καθώς και αυτοκριτικής για την επιλογή του λανθασμένου δρόμου".2 Στο πολιτικό περιεχόμενο, η συμφιλίωση είναι ένα από κοινού, επώδυνο ηθικό ταξίδι από το λάθος στο σωστό, ένα συμβολικό ξεκαθάρισμα ηθικών και πολιτικών οφειλών: με λογιστικούς όρους, ένα κλείσιμο των λογαριασμών του παρελθόντος, αφού έχουν διορθωθεί τα λάθη και έχουν ξεκαθαριστεί και εναρμονιστεί όλες οι πληροφορίες.

Οι αρνητές των σφαγών στην Κύπρο αναπόφευκτα προσομοιάζουν με τους ηγέτες του απάρντχαιντ στη Ν. Αφρική, που δήλωναν ότι "η συνείδηση τους είναι καθαρή" (πρώην Υπουργός Άμυνας Magnus Malan) και ότι η χώρα δεν θα έπρεπε "να οδηγηθεί στον εκτροχιασμό με νέους συγκλονισμούς για παλιά γεγονότα" (πρώην Πρόεδρος F.W. De Klerk, 1992), οι οποίοι επιζητούσαν μια συμφιλίωση που να βασίζεται στην αποδοχή του βίαιου παρελθόντος ως φυσιολογικό, αντί στην αποκήρυξη του. Η Ν. Αφρική δεν θα μπορούσε ποτέ να οδηγηθεί στην ειρήνη μέσα από την αποφυγή της συζήτησης και της απόδοσης ευθυνών.

Μελετητές του ζητήματος της συμφιλίωσης3 καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι για να μπορέσει μια τέτοια διαδικασία να αποφέρει αποτελέσματα, πρέπει να συνδυάζεται με δραστικούς μετασχηματισμούς σε πολιτικό επίπεδο. Άλλωστε η μεταπολίτευση ήταν και το σκηνικό που ευνόησε τη λειτουργία πολλών τέτοιων επιτροπών ανά το παγκόσμιο. Δεν διατηρώ ψευδαισθήσεις ότι σύσσωμη η πολιτική μας ηγεσία μια μέρα θα εξαφανιστεί ως δια μαγείας. Έχουμε αρκετά δείγματα ότι οι υιοί πολιτικών προσώπων που προωθούνται στην πολιτική σκηνή είναι συχνά πολύ λιγότερο διαλεκτικοί από τους πατέρες τους, διαιωνίζοντας μια αντιμετώπιση του Κυπριακού βασισμένη στην απάνθρωπη λογική της Παλαιάς Διαθήκης.

Αλλά ελπίζω ότι κάποιος μετασχηματισμός των πολιτικών μας μπορεί να επέλθει μέσα από την πίεση από τα κάτω, από όλους εμάς που βαρεθήκαμε να βιώνουμε το ψέμα και τη μισαλλοδοξία ως την "επίσημη εκδοχή". Και κυρίως προσδοκώ ότι η αριστερά δεν θα παραμείνει απλός θεατής της κρίσιμης αυτής διαδικασίας.

***Νομικός, Μέλος της οργάνωσης Συμφιλίωση**



Ο Νίκος Σαμψών σε νεαρή ηλικία.

Σημειώσεις:

1. Βλ. για παράδειγμα P. Hayner, "Unspeakable Truths: Confronting State Terror and Atrocity", Routledge 2001.

2. D.J. Boorstin, "Cleopatra's nose", Vintage 1995, που αναφέρεται στο βιβλίο των Asmal et al, "Reconciliation through Truth", David Philip Publishers, 1997.

3. G. Kelly & B. Hamber (eds), "Reconciliation: rhetoric or relevant?", Democratic Dialogue 2005 www.democraticdialogue.org/documents/R17.pdf.

ΣΧΕΔΙΟ ΓΕΝΙΚΟΥ ΓΡΑΜΜΑΤΕΑ ΗΝΩΜΕΝΩΝ ΕΘΝΩΝ: Η ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΔΙΕΥΘΕΤΗΣΗ ΤΟΥ ΚΥΠΡΙΑΚΟΥ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΟΣ 31 Μαρτίου 2004

Παραθέτουμε πιο κάτω αποσπάσματα του Σχεδίου Ανάν σχετικά με τον θεσμό της Επιτροπής Συμφιλίωσης, τα οποία συμφωνήθηκαν και από τις δύο πλευρές. Γίνεται αναφορά στην Επιτροπή τόσο στην ίδια την Θεμελιώδη Συμφωνία, δηλαδή το βασικό μέρος του Σχεδίου (βλ. Άρθρο 11), όσο και στα Προσαρτήματα VI και VIII, όπου φαίνεται η σημασία του προσδίδεται στον ρόλο της Επιτροπής αυτής.

Η ΘΕΜΕΛΙΩΔΗΣ ΣΥΜΦΩΝΙΑ

ΚΥΡΙΑ ΑΡΘΡΑ

Άρθρο 11 Επιτροπή Συμφιλίωσης

1. Μια ανεξάρτητη, αμερόληπτη Επιτροπή Συμφιλίωσης θα προωθήσει την κατανόηση, την ανεκτικότητα και τον αμοιβαίο σεβασμό μεταξύ Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων.

2. Η Επιτροπή θα απαρτίζεται από άνδρες και γυναίκες, ισάριθμα από κάθε συνιστώσα πολιτεία, καθώς και ένα τουλάχιστον μέλος μη Κύπριο το οποίο ο Γενικός Γραμματέας των Ηνωμένων Εθνών καλείται να διορίσει μετά από διαβουλεύσεις με την ομοσπονδιακή κυβέρνηση και τις συνιστώσες πολιτείες.

ΠΡΟΣΑΡΤΗΜΑ VI: ΕΔΑΦΙΚΕΣ ΔΙΕΥΘΕΤΗΣΕΙΣ

Άρθρο 6 Μνημεία και ιστορικές τοποθεσίες

Κάθε Τουρκοκυπριακό μνημείο ή άλλη ιστορική τοποθεσία που σχετίζεται με τα γεγονότα της περιόδου από το 1963 έως το 1974 και βρίσκεται σε περιοχή που υπόκειται σε εδαφική προσαρμογή, μετά τη μεταβίβαση της διοίκησης αυτής της περιοχής, θα υπαχθεί στη διοίκηση της Επιτροπής Συμφιλίωσης η οποία θα αποφασίσει το οριστικό καθεστώς και τις διευθετήσεις διαχείρισης (περιλαμβανομένης, όπου είναι πρέπον, της φροντίδας και της συντήρησης) του εν λόγω μνημείου ή της τοποθεσίας, που θα τυγχάνουν σεβασμού από κάθε πρόσωπο ή φορέα με συμφέρον σε αυτήν την τοποθεσία ή την περιβάλλουσα περιουσία. Για το σκοπό αυτό, η Επιτροπή Συμφιλίωσης μπορεί να συστήσει ή να διορίσει ένα συγκεκριμένο οργανισμό διαχείρισης (trust) ή ίδρυμα που θα έχει δικαίωμα πρόσβασης στο μνημείο ή την τοποθεσία σύμφωνα με αυτές τις διευθετήσεις.

ΠΡΟΣΑΡΤΗΜΑ VIII: ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΣΥΜΦΙΛΙΩΣΗΣ 85

Άρθρο 1 Ίδρυση

1. Θα ιδρυθεί μία ανεξάρτητη, αμερόληπτη Επιτροπή Συμφιλίωσης.



Pablo Picasso «Foulard du festival de la Jeunesse», 1951

2. Οι αρχές της ομοσπονδιακής κυβέρνησης και των συνιστωσών πολιτειών θα συνεργάζονται πλήρως με την Επιτροπή και θα εκδίδουν οδηγίες για το σκοπό αυτό προς όλους τους ενδιαφερομένους.

Άρθρο 2 Στόχοι

Με στόχο την προαγωγή της κατανόησης, της ανοχής και του αμοιβαίου σεβασμού μεταξύ Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων, η Επιτροπή Συμφιλίωσης, μεταξύ άλλων:

α. Θα προωθεί ένα χωρίς πάθος διάλογο μεταξύ Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων σχετικά με το παρελθόν, με αναφορά, μεταξύ άλλων, στις ιστορικές παραμέτρους, τις εμπειρίες και τις μνήμες,

β. Θα ετοιμάσει μια περιεκτική έκθεση για την ιστορία του Κυπριακού Προβλήματος, όπως βιώθηκε και ερμηνεύτηκε από τους Ελληνοκύπριους και τους Τουρκοκύπριους,

γ. Θα κάνει συγκεκριμένες συστάσεις για την ανάληψη δράσης από την ομοσπονδιακή κυβέρνηση και τις συνιστώσες πολιτείες με στόχο την προαγωγή της συμφιλίωσης, συμπεριλαμβανομένων κατευθυντήριων γραμμών για εκδόσεις και σχολικά βιβλία έτσι ώστε να προάγεται η αμοιβαία κατανόηση των διαφορετικών παραμέτρων του παρελθόντος,

δ. Θα κάνει συστάσεις σχετικά με την εφαρμογή της επιταγής του Συντάγματος για τη διδασκαλία των επίσημων γλωσσών σε όλους τους μαθητές της μέσης εκπαίδευσης, και ε. Θα κάνει συστάσεις σχετικά με τις κατευθυντήριες γραμμές για την τήρηση των κοσμικών δημοσίων αργιών από τις συνιστώσες πολιτείες.

Αρθρο 3 Εξουσίες

1. Για την προώθηση των στόχων αυτών, η Επιτροπή Συμφιλίωσης μπορεί, μεταξύ άλλων: α. Να συγκαλεί δημόσιες ή ιδιωτικές ακροάσεις και να συγκροτεί ερευνητικές ομάδες ή επιτροπές για τη συζήτηση και/ή τη διερεύνηση θεμάτων, γεγονότων, περιστατικών και χρονικών περιόδων που σχετίζονται με το έργο της. β. Να λαμβάνει πληροφορίες από διάφορες πηγές, από κόμματα, κυβερνήσεις ή άτομα, εντός ή εκτός της Κύπρου. γ. Να ζητεί από πρόσωπο που παρίσταται σε ακρόαση της Επιτροπής να δώσει κατάθεση ή να απαντήσει ενόρκως ή κατόπιν διαβεβαίωσης, και να επάγει τέτοιο όρκο ή διαβεβαίωση. δ. Να συμβουλεύεται εμπειρογνώμονες σε σχετικούς τομείς. ε. Να ζητεί και να έχει άμεση, πλήρη και ανεμπόδιστη πρόσβαση σε οποιαδήποτε και σε όλα τα μητρώα, τα αρχεία ή τις πληροφορίες. στ. Να διοικεί και να αποφασίζει το τελικό καθεστώς και τις διευθετήσεις διαχείρισης των μνημείων και των ιστορικών τοποθεσιών που σχετίζονται με τα γεγονότα της περιόδου μεταξύ 1963 και 1974, που βρίσκονται σε περιοχές που υπόκειντα σε εδαφική προσαρμογή. ζ. Να ετοιμάζει και να δημοσιεύει ενδιάμεσες εκθέσεις, πορίσματα και συστάσεις. η. Να υιοθετεί και να δημοσιεύει κανόνες, κανονισμούς και διαδικασίες που απαιτούνται για την εκτέλεση των καθηκόντων της, και θ. Να εκτελεί άλλες εργασίες, συναφείς ή παρεπόμενες με την εκτέλεση των καθηκόντων της.

2. Η Επιτροπή δεν θα έχει καμία διωκτική ή άλλη ποινική νομική αρμοδιότητα ή εξουσία.

3. Η Επιτροπή μπορεί να αποφασίζει για την προστασία της εμπιστευτικότητας των πηγών και των διαδικασιών της.

4. Το έργο, οι διαδικασίες, οι εκθέσεις και οι συστάσεις της Επιτροπής δεν θα επηρεάζουν το έργο άλλων υφιστάμενων σωμάτων ή επιτροπών, περιλαμβανομένης της Επιτροπής Αγνοουμένων στην Κύπρο.

Άρθρο 4 Σύνθεση

1. Η Επιτροπή Συμφιλίωσης θα απαρτίζεται από επτά μέλη, άνδρες και γυναίκες, περιλαμβανομένου τουλάχιστον ενός μέλους, μη Κυπρίου, αφοσιωμένου στο έργο της συμφιλίωσης στην Κύπρο και οι οποίοι θα διαθέτουν την πρέπουσα ακεραιότητα, αξιοπιστία και εξειδικευμένες γνώσεις. Τα μέλη που είναι Κύπριοι θα προέρχονται κατά ίσο αριθμό από την κάθε συνιστώσα πολιτεία.

2. Ο Γενικός Γραμματέας καλείται να διορίσει τα μέλη της Επιτροπής, μετά από διαβουλεύσεις με την ομοσπονδιακή κυβέρνηση και τις συνιστώσες πολιτείες και το κοινό, και να διορίσει τυχόν αναπληρωτές με τον ίδιο τρόπο.

3. Η Επιτροπή θα βοηθείται από μια ομάδα προσοντούχου προσωπικού.

Άρθρο 5 Διάρκεια

1. Η διαδικασία των διαβουλεύσεων για το διορισμό των μελών της Επιτροπής Συμφιλίωσης θα αρχίσει όχι αργότερα από 90 ημέρες μετά την έναρξη ισχύος της Θεμελιώδους Συμφωνίας. Τα μέλη της Επιτροπής θα διορίζονται εντός 60 περαιτέρω ημερών και θα εγκαθίστανται εντός δύο περαιτέρω εβδομάδων.

2. Εκτός εάν ο Γενικός Γραμματέας, μετά από διαβουλεύσεις με την ομοσπονδιακή κυβέρνηση, τις συνιστώσες πολιτείες και τα μέλη της Επιτροπής, αποφασίσει να παράσχει παράταση μέχρι ένα έτος, η Επιτροπή θα υποβάλει την τελική έκθεσή της με τα συμπεράσματα και τις συστάσεις της όχι αργότερα από τρία έτη μετά τη σύσταση της Επιτροπής,

Άρθρο 6 Έξοδα

Τα έξοδα για την ίδρυση και τη λειτουργία της Επιτροπής Συμφιλίωσης θα καταβάλλονται από την ομοσπονδιακή κυβέρνηση, η οποία μπορεί να ζητήσει συνεισφορές από τις εγγυήτριες δυνάμεις και άλλους διεθνείς δωρητές.



Σολωμός Φραγκουλίδης, «Αναφορά», 1960

Άρθρο 7 Αμοιβή

Η αμοιβή των μη Κύπριων μελών της Επιτροπής Συμφιλίωσης θα είναι στο επίπεδο του μισθού των μη Κύπριων μελών του Συμβουλίου Περιουσίας.

Άρθρο 8 Συστάσεις και εκθέσεις

1. Η Επιτροπή Συμφιλίωσης θα υποβάλλει τις εκθέσεις και τις συστάσεις της στο Γενικό Γραμματέα των Ηνωμένων Εθνών, στην ομοσπονδιακή κυβέρνηση και στις συνιστώσες πολιτείες.

2. Η τελική έκθεση και όλες οι συστάσεις της Επιτροπής Συμφιλίωσης θα τυγχάνουν ευρείας διάδοσης από τις συνιστώσες πολιτείες. Η τελική έκθεση θα δημοσιευθεί στα Αγγλικά, στα Ελληνικά και στα Τουρκικά. Τα ευρήματα της τελικής έκθεσης θα αντικατοπτρίζονται στα σχετικά σχολικά βιβλία.

Άρθρο 9 Διαδικασίες παρακολούθησης

1. Μετά την υποβολή της τελικής έκθεσης της Επιτροπής, μία επιτροπή παρακολούθησης, διορισμένη από το Προεδρικό Συμβούλιο μετά από διαβουλεύσεις με τις συνιστώσες πολιτείες, θα εποπτεύει την εφαρμογή των συστάσεων της Επιτροπής.

2. Οι αρχές της ομοσπονδιακής κυβέρνησης και κάθε συνιστώσας πολιτείας υποχρεούνται να υποβάλλουν κάθε 120 ημέρες εκθέσεις στην Επιτροπή, εκθέσεις σχετικά με την εφαρμογή των συστάσεων. Στις εν λόγω εκθέσεις θα επεξηγούν τους λόγους αποτυχίας τους να εφαρμόσουν συγκεκριμένες συστάσεις.

Το μεγαλύτερο κίνητρο για τα καθεστώτα να διαπραγματεύονται είναι το φάντασμα της ασημαντότητάς τους

Του Djelal Kadir*

Η ΑΛΗΘΕΙΑ και η ΣΥΜΦΙΛΙΩΣΗ είναι ισχυρές ιδέες. Ποτέ δεν είναι απόλυτες. Πάντα είναι αντικείμενο διαπραγμάτευσης, συμβιβασμών, αποφάσεων. Αυτές οι διαδικασίες αποφάσεων μπορούν να υπάρξουν μόνο όταν αυτοί που είναι σε θέσεις να καθορίζουν τη φύση των γεγονότων και της αλήθειας είτε απομακρυνθούν από τις ιστορικές συνθήκες που οι ίδιοι έχουν δημιουργήσει, ή όταν επιδεικνύουν μια γνήσια δέσμευση και τίμια πρόθεση να δεχθούν να ελεγχθούν τα γεγονότα όπως εκείνοι τα κατασκεύασαν, και οι αλήθειες που περικλείουν. Τότε, αυτοί που παραμένουν στο παρασκήνιο, μπορούν μάλιστα να διαπραγματευθούν τα γεγονότα, να εκδώσουν πορίσματα για την αλήθεια και να συμφιλιώσουν το σύνολο της ιστορίας. Μια απόπειρα να επιτευχθούν αυτοί οι στόχοι πριν από την εκτύλιξη των γεγονότων ή στη διάρκεια που αυτά εξελίσσονται απ' αυτούς που έχουν ίδιο συμφέρον να δώσουν στα γεγονότα ένα συγκεκριμένο σχήμα, αφήνει τόσο την αλήθεια όσο και τη συμφιλίωση ευάλωτες στη διαστρέβλωση.

Οι επιτροπές αλήθειας και συμφιλίωσης αποδείχθηκαν κατάλληλες για τη Νότιο Αφρική, για παράδειγμα, ακριβώς επειδή αυτοί που διαμόρφωναν τα γεγονότα και την αλήθεια τους είτε εκδιώχθηκαν από τη σκηνή σε όλη τη χώρα, είτε υποχρεώθηκαν να εγκαταλείψουν τον έλεγχο της κατασκευής γεγονότων και αληθειών. Αυτοί που ελέγχουν τους όρους και τις δυνατότητες των γεγονότων και της αλήθειας τους, με άλλα λόγια, αυτοί που καθορίζουν τη ρεάλπολιτίκ στο νησί της Κύπρου, παραμένουν οι ίδιοι οι οποίοι δημιούργησαν τα γεγονότα στο πεδίο, τις αλήθειες που τους αποδίδονται και την ανάγκη για συμφιλίωση μεταξύ λαών που εκείνοι ώθησαν στη διαμάχη. Έτσι, αυτοί που ορίζουν τα γεγονότα, σχηματίζουν την αλήθεια και θέτουν τους όρους της διαμάχης, εξακολουθούν να κατανοούν την αλήθεια και τη συμφιλίωση μόνο με τρόπους που προσαρμόζονται στο δικό τους ιστορικό όραμα, τις ιδεολογικές τάσεις και τα οικονομικά τους συμφέροντα. Έτσι, η "συμφιλίωση" για το σημερινό καθεστώς της Ελληνικής Δημοκρατίας της Νότιας Κύπρου μεταφράζεται στο σύνολο του νησιού -βόρειου και νότιου- συμφιλιωνόμενη με αυτό που οι διευθυντές του καθεστώτος θεωρούν ως αναμφισβήτητα τα ιστορικά γεγονότα που δημιούργησαν και ορισμένες προκύπτουσες αλήθειες που εκείνοι τις θεωρούν ως τη μόνη πραγματικότητα, όποια κι αν ήταν η νομιμότητα ή η εγκληματικότητα στη γένεση αυτών των γεγονότων και των αληθειών. Αυτό σημαίνει ότι η μόνη μορφή αλήθειας και συμφιλίωσης που εκείνοι αποδέχονται είναι οι δικές τους. Υπάρχει φόβος για τη διαπραγμάτευση και τις αποφάσεις, και αυτό εξηγεί την ψύχωση του καθεστώτος στη Νότιο Κύπρο με τις τεχνικές λεπτομέρειες των νομικών θεμάτων και τα νόμιμα πρωτόκολλα. Αυτές είναι χειρονομίες συμψηφισμού για την ανασφάλεια του καθεστώτος σχετικά με τη νομιμότητά του, που το καθεστώς γνωρίζει πολύ καλά ότι είναι αμφισβητούμενη, αφού οι διευθυντές που δημιούργησαν τα γεγονότα στο πεδίο, στο νησί, εξακολουθούν να έχουν τις ίδιες πολιτικές ευθύνες. Η συμφιλίωση, λοιπόν, είναι ένας όρος που τον οικειοποιήθηκε και τον διέφθειρε τουλάχιστον το ένα από τα ενδιαφερόμενα μέρη της σύγκρουσης, και, σε αντίδραση, διαμορφώθηκε κατά το δοκούν εξίσου, από το άλλο μέρος και από τρίτα μέρη με ιστορικά συμφέροντα στην κατάσταση. Στο τέλος του λογαριασμού, η συζήτηση για αλήθεια και συμφιλίωση τη στιγμή αυτή, το καλοκαίρι του 2006 στο νησί της Κύπρου, είναι πρόωρη και κινδυνεύει να εξοπλίσει περαιτέρω τα πολιτικά σχέδια που στοχεύουν στο βάθεμα της αντιπάθειας μεταξύ των κοινοτήτων που θέλουν να συμφιλιώσουν.

Ποια είναι η εναλλακτική λύση; Μια συνδυασμένη προσπάθεια έξω από τα κυβερνώντα καθεστώτα, προς τη συνύπαρξη, την απονεμητική δικαιοσύνη και τη συγκυβέρνηση. Όλα αυτά τα τρία είναι φαινόμενα και όχι απλώς λεκτικά φαινόμενα, που χτυπούν στην καρδιά το φόβο των υπαρχόντων καθεστώτων στο Νότο και στο Βορρά. Δεν είναι κακό πράγμα ο φόβος, ιδιαίτερα όταν στοχεύει στην καρδιά των πολιτικών σχεδίων. Γι' αυτούς που θέλουν να αναπτύξουν την επιθυμία αλήθειας και συμφιλίωσης ώστε να φέρει κάποιο αποτέλεσμα, πρέπει να φθάσει στις καρδιές και των δύο κυβερνητικών ελίτ. Ως πραγματιστικά όντα και όχι με βάση αρχές, είναι πιθανότερο να ανταποκριθούν στο φόβο και ιδιαίτερα στο φόβο για την ιστορία που δεν μπορούν να ελέγξουν. Η ντροπή δεν θα βοηθούσε. Είναι πολιτικοί, που σημαίνει ότι είναι πέραν της ντροπής. Θα ανταποκριθούν μόνο στο ενδεχόμενο να ξεπεραστούν από τα γεγονότα, την κοινή γνώμη και τη διεθνή αναγνώριση.

Ακολουθήστε το λαό! Αυτή πρέπει να είναι η ιαχή συσπείρωσης για οποιοδήποτε κίνημα υποστηρίζει την ειρηνική συνύπαρξη.



Στάνλεϊ Σπένσερ, «Travoys arriving with wounded at a dressing station at Smoll, Macedonia», 1919

Ο λαός στο νησί έχει δείξει πολλές φορές, ακόμα κι όταν ψήφιζε υπό το κράτος του συναισθηματικού εκβιασμού, σε δημοψηφίσματα αδίστακτων πολιτικών, ότι βρίσκεται καθαρά πολύ μπροστά από τις κυβερνητικές δομές και απ' αυτούς που κρατούν τα γκέμια της εξουσίας στην κυβέρνηση και στους οικονομικούς θεσμούς του ιδιωτικού τομέα. Αυτοί και αυτές που ενδιαφέρονται για την ειρηνική συνύπαρξη πρέπει να βρουν έναν τρόπο - μέσω των ΜΜΕ (στο βαθμό που μπορεί να περισωθούν από την δουλοπρέπειά τους στα καθεστώτα και στα δικά τους πολιτικά κόμματα), μέσω διεθνούς πίεσης, μέσω υποστηρικτικών επαφών μέσα στην κυβερνητική δομή για την άσκηση πίεσης σ' αυτούς που άρχουν (και άρχουν, δεν κυβερνούν), για ν' ακούσουν το λαό και να ενδιαφερθούν και να έχουν στην καρδιά τους πολλούς, αντί για τα δικά τους ιδιαίτερα συμφέροντα.

Όταν ένα κερματισμένο έθνος όπως η Κύπρος έχει ένα τόσο μικρό γεωγραφικό χώρο, τότε ο δημόσιος χώρος, η αγορά, πρέπει να υπερκαλύπτουν τους γεωγραφικούς περιορισμούς στο νησί. Το θέατρο των επιχειρήσεων για τις δι-κοινοτικές ανταλλαγές πρέπει να γίνει διεθνές. Τι εννοούμε διεθνές; Διεθνές σημαίνει ήδη πολύπλευρο, σημαίνει συμμόρφωση με τις συμφωνίες, τις συνθήκες και τα πρωτόκολλα που ήδη έχουν ιστορικά κατοχυρωθεί ξεκινώντας με την ιστορία αυτού που ήταν η Κυπριακή Δημοκρατία κατά τη γέννησή της, ένα έθνος απελευθερωμένο από την αποικιακή εξουσία. Η τήρηση ενός τέτοιου ιστορικά ευαίσθητου διεθνισμού θα μετριάσει τα μονομερή και συμφεροντολογικά πρωτόκολλα και τις αποφάσεις των ΗΕ και τις εντάξεις στην ΕΕ, με την κυνική εξαίρεση από τους ίδιους τους κανονισμούς της ΕΕ που προωθήθηκε από τα παρόντα καθεστώτα μέσα από πολιτική πίεση και την επίκληση υπάρχουσας εθνοφοβίας. Μ' αυτή την ιστορική διορατικότητα, υποχρεώνεται κανείς να θυμάται κάποιες απαράγραπτες ιστορικές αλήθειες, για παράδειγμα, ότι η κυβέρνηση δεν είναι κυβέρνηση της Κυπριακής Δημοκρατίας αλλά μια κυβέρνηση ανάγκης, που έγινε απαραίτητη επειδή η νόμιμη κυβέρνηση της Κυπριακής Δημοκρατίας αποδομήθηκε από το ένα από τα δύο μέρη που εκτόπισε αυτή την κυβέρνηση και αυτή τη Δημοκρατία. Ως τέτοιο, το καθεστώς στο Νότο είναι τόσο νόμιμο όσο και αυτό στο Βορρά, που επίσης βλέπει τον εαυτό του ως "κυβέρνηση ανάγκης" που κατέστη αναγκαία από ενέργειες του Νότου.

Όποιος αναζητά αλήθεια και αξιοπιστία, πρέπει να είναι αυστηρός με την ιστορική ακρίβεια, όσο κι αν αυτή είναι άβολη γι' αυτούς που παραμόρφωσαν την ιστορία ώστε να ταιριάζει στους σκοπούς τους, ιδιαίτερα από τότε που οι ίδιοι διευθύνοντες εξακολουθούν να είναι στην εξουσία. Για να γίνει η αλήθεια ο αχώριστος βοηθός της συμφιλίωσης, δεν μπορεί να παραμεληθεί η ιστορική ακρίβειά της.



Στο πλαίσιο του διεθνισμού, πρέπει να επαναλάβουμε, την "Ευρώπη" ως όνομα ουσιαστικό και ο "Ευρωπαίος/Ευρωπαία" ως επίθετο, ό,τι κι αν αυτό τροποποιείται, με το ιδιαίτερο περιεχόμενο που έχει στην Κύπρο και όπως εκφωνείται από τους λειτουργούς της κυπριακής κυβέρνησης και σημαίνει "μη Ασιάτης", ιδιαίτερα όχι από τη Μικρά Ασία. Ως τέτοιο, είναι ένα ρατσιστικό λεκτικό που χρησιμοποιείται κατάλληλα σε κάθε προσπάθεια να απονομιμοποιηθεί κάθε τι μη-ελληνικό, να υποτιμηθεί κάθε τι μη-χριστιανικό και να υποβαθμιστεί κάθε ένας που δεν είναι από την "ευρωπαϊκή" φυλετική γενιά. Η Ευρώπη γενικά και η ΕΕ ειδικότερα, μπορεί να μην το καταλαβαίνουν αυτό όταν ανταποκρίνονται θερμά κάθε φορά που μιλά κάποιος στην Κύπρο για μια "Ευρωπαϊκή λύση" ή κατανοούν πράγματι καλά, και οι Κύπριοι που χρησιμοποιούν τον όρο χρησιμεύουν ως βολικό κάλυμμα για τις ρατσιστικές προδιαθέσεις τους.

Είναι επίσης σημαντικό να γίνεται διάκριση μεταξύ του διεθνούς και του "παγκόσμιου". Οι ωθήσεις της Παγκοσμιότητας προς ομογενοποίηση, αναπόφευκτα προκύπτουν από τη γραμμή της μικρότερης αντίστασης. Τα παγκόσμια ρεύματα είναι ούτε ευκρινή ούτε ηθικά, και σίγουρα όχι δίκαια. Ακολουθούν το πολιτικό κεφάλαιο και τα συμφέροντα του κεφαλαίου. Τα συμφέροντα του κεφαλαίου ήδη είναι καλά περιχαρακωμένα στο νησί, στο Βορρά και στο Νότο, και τόσο ο Νότος όσο και ο Βορράς πιέζουν σκληρά σε παγκόσμιο επίπεδο για να υπερβούν ο ένας τον άλλον. Αν ο στόχος της επιδίωξης της αλήθειας και της συμφιλίωσης έχει ως σκοπό του το δίκαιο, τη δικαιοσύνη, την αρμονία, τις οικουμενικές αρχές και ήθος, αυτά δεν παίζουν στη σκηνή του παγκόσμιου. Και μάλιστα είναι εμπόδια που είτε εξουδετερώνονται με σκληρότητα ή γίνονται ανεκτά υπό τον έλεγχο των παγκοσμιοποιητών. Ούτε μπορεί κανείς να στηρίζεται στους ηγεμόνες του παιχνιδιού, δηλαδή τις ΗΠΑ, το Η.Β., τη Γαλλία, τη Γερμανία, τη Ρωσία, ή την Κίνα. Οι ηγεμόνες εξ ορισμού έχουν ίδια συμφέροντα και δεν ενδιαφέρονται για την πραγματικότητα, αλλά σε αυτό που ονόμαζε ο Μακιαβέλι "το αποτέλεσμα της πραγματικότητας".

Η μόνη αποτελεσματική εναλλακτική λύση στην ήδη διάτρητη και κατειλημμένη δημόσια σφαίρα στην Κύπρο είναι η πίεση από τα έξω - η πολιτική πίεση μέσω των διεθνών ΜΜΕ, η οικονομική πίεση μέσω μεγάλων εταιρειών με ηθικά ενδιαφέροντα, η πολυμερής πίεση μέσω οργανώσεων ανθρωπίνων δικαιωμάτων και η πολιτικο-οικονομική πίεση μέσω ζωτικών εταίρων όπως η Ελλάδα, η Τουρκία, το ΗΒ και οι ΗΠΑ σε στρατηγικές στιγμές του αυτό-διακηρυσσόμενου αλτρουισμού. Οι συναντήσεις μεταξύ αυτών των Κυπρίων που ενδιαφέρονται για την αλήθεια και τη συμφιλίωση πρέπει να πραγματοποιηθούν έξω από το νησί, σε στρατηγικά σημεία και πολύ ορατά - τον ΟΗΕ στη Νέα Υόρκη, το Ίδρυμα Νόμπελ στη Στοκχόλμη, τα υπουργεία της ΕΕ στις Βρυξέλλες και το Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων στο Στρασβούργο. Για να έχει την όποια επίδραση στη γη που πατάμε ο διάλογος μεταξύ ομονοούντων Κυπρίων απ' όλες τις κοινότητες, πρέπει να γίνει μια κίνηση πέρα απ' το διάλογο και προς τη διαπραγμάτευση. Αυτοί που θεωρούν την αλήθεια και τη συμφιλίωση αρκετά σημαντικές, πρέπει να προχωρήσουν τη συζήτηση στα σημεία: Πόσο; Πού; Πότε; Για ποιον/ποιαν; Σε ποια αναλογία; Μέχρι πότε; Πόσο σύντομα; Με τι εγγυήσεις;

Για να φθάσουν στο σημείο αυτό, οι άνθρωποι που ενδιαφέρονται γνήσια για την ειρηνική συνύπαρξη στο νησί της Κύπρου, πρέπει ν' αρχίσουν τη διαδικασία διαπραγμάτευσης έξω από τα κυβερνητικά κανάλια και πέρα από τα έτοιμα και πακεταρισμένα γεγονότα και αλήθειες που αυτά τα καθεστώτα εξακολουθούν να κατασκευάζουν.

***Κύπριος στην εξορία**

Αλήθεια ως συμφιλίωση

Του Λάμπρου Φιλίππου*

Αλήθεια σημαίνει την κατεύθυνση της σκέψης για συμφιλίωση μεταξύ λόγων και πραγμάτων στα οποία αυτοί αναφέρονται. Μέσα από την ιστορία της γένεσης των συστημάτων της σκέψης, η αναζήτηση της αλήθειας προβάλλει ως μια παρόρμηση του υπολοίπου της σκέψης για να πετύχει τη συμφωνία και προσαρμογή μεταξύ κωδικοποιημένης γνώσης και πραγματικότητας. Αυτό το αρχέτυπο προσανατολισμού της σκέψης συστηματοποιείται μέσα από την μορφοποίηση του ελληνικού κόσμου και επανενεργοποιείται συστηματικά ξανά στην περίοδο του ευρωπαϊκού διαφωτισμού. Την περίοδο αυτή δημιουργείται μια κουλτούρα ανήσυχης σκέψης που αποκαλύπτει μανιωδώς ό,τι έμεινε αφανές και εγκαθιστά ξανά μέσα στη μνήμη ό,τι χάθηκε στη λήθη. Η συγκεκριμένη κουλτούρα αναστοχασμού αγωνίζεται να προσαρμόσει την πραγματικότητα με την κυρίαρχη σκέψη για την πραγματικότητα και αντίστροφα. Αυτός ο προσανατολισμός εφαρμόζεται στη σκέψη της μοναδικότητας του ατόμου, σε έναν κόσμο που συλλογικά αναγνωρίζει ένα σημείο πέραν του οποίου κλείνουν οι ορίζοντες του και αντιλαμβάνεται τον εαυτό του ως τέτοιο, και στον τύπο της επικοινωνίας που αναπτύσσεται μεταξύ διαφορετικών μεταξύ τους κόσμων σε ένα πλανητικό πλέον επίπεδο.

Η αλήθεια ως συμφιλίωση σε ατομικό επίπεδο συνδέεται με την ηθική συνείδηση, με την ισχυρή δύναμη που μας υπαγορεύει τι να κάνουμε ή τι να μην κάνουμε σε συγκεκριμένες περιστάσεις. Η κρίση συνείδησης εκφράζει την απελπιστική παράλυση της σκέψης ενώπιον του βάρους μιας πράξης για την οποία δεν υπάρχει πλέον γνώση που να αντιστοιχεί μαζί της. Αυτή η εμπειρία με τη σειρά της προσανατολίζει τη σκέψη προς ένα μοντέλο λειτουργικότητας διαμέσου του οποίου εξετάζεται συνεχώς η αντιστοιχία μεταξύ της κυρίαρχης αντίληψης και της ροής της πραγματικότητας. Η σωκρατική παρρησία ως μια ασκητική ζωής που ανέπτυξαν οι Έλληνες είναι ακριβώς η προσπάθεια συντονισμού λόγων και έργων και απορρόφησης του υπολοίπου ασυμφωνίας μεταξύ των δυο. Έτσι όπως το θέτει η Arendt1, ηθική για τους Έλληνες σημαίνει να είσαι σε θέση να εμφανίζεσαι στους άλλους όπως πραγματικά είσαι, να διαλύεις οτιδήποτε μπορεί να κρυφτεί ως παρέκκλιση από αυτά που λέεις ή πράττεις και να παρουσιάζεις στους άλλους οτιδήποτε μπορεί να γίνει αξιομνημόνευτο. Είναι ακριβώς αυτό το χάσμα μεταξύ λόγων και έργων που η σκέψη προσπαθεί να φωτίσει, να διορθώσει και να καταστρέψει. Άρα η αλήθεια ως συμφιλίωση διορθώνει πάντοτε μια στρεβλότητα που στην περίπτωση της ψυχανάλυσης που χρησιμοποιεί το ίδιο μοντέλο, σημαίνει μια νεύρωση.

Η εγγενής τάση ενός κόσμου προς την αλήθεια έχει να κάμει με τη δική του βιωσιμότητα. Ένας κόσμος που ενεργοποιεί τη δραστηριότητα της σκέψης, τον αναστοχασμό (τη σκέψη που σκέφτεται τον εαυτό της) είναι ένας κόσμος που θέλει να ζήσει αυθεντικά στη συνείδηση, τη μνήμη και τη μαρτυρία. Η κουλτούρα της ενεργοποίησης της αντιστοιχίας μεταξύ λόγων και πρακτικών καταστρέφει τα πεδία στρεβλότητας που υπάρχουν σε αυτόν τον κόσμο και του δίνει καλύτερο ρυθμό, επιτρέποντας σε όσους ζουν σε αυτό να συμμετέχουν ενεργητικά μέσω της βιωματικής επαλήθευσης των κυρίαρχων μηχανισμών κατανόησης. Από την άλλη πλευρά, υποκρισία σημαίνει ότι η κυκλοφορία του νοήματος μεταξύ διαφορετικών δεκτών μέσα σε έναν κόσμο, αυτό δηλαδή που ονομάζεται επικοινωνία, έχει μικρή ζωή αφού δεν μπορεί να εξασφαλίσει τη συνέχεια της μαρτυρίας που επιβεβαιώνει



κάθε φορά τη λειτουργικότητά του. Ένας κόσμος που καθυστέρησε στην εγκαθίδρυση μηχανισμών συμφιλίωσης μεταξύ λόγων και έργων, είναι ένας στρεβλός και δογματικός κόσμος που η λειτουργία του εξαρτάται από τη μηχανιστική μεταφορά και επανάληψη νοήματος χωρίς η εφαρμογή του με την πραγματικότητα να υποβάλλεται σε δοκιμασία. Αυτός ο κόσμος συσσωρεύει αποθέματα στρεβλότητας και αναπτύσσεται μονομερώς χωρίς να επιτρέπει στη ροή της πραγματικότητας να το διορθώνει συνεχώς. Με πραγματικούς όρους, ένας τέτοιος κόσμος παγώνει τη διαδικασία που παράγει μοντέλα λειτουργικότητας και αναπτύσσει μια δική του χρονικότητα. Σε τελική ανάλυση, όμως, αυτός ο κόσμος συσσωρεύει και νησίδες ορφανού ορθολογισμού που δείχνουν την πιθανότητα μιας εναλλακτικής πραγματικότητας, ως το υπόλοιπο που δημιουργείται τη στιγμή που ανασυντάσσει και επιστρατεύει τους μηχανισμούς του για να κατανοήσει, χωρίς επιτυχία, συμβάντα και φαινόμενα. Αυτή η στιγμή, που γι' αυτόν είναι μια στιγμή επιβεβαίωσης, είναι με πραγματικούς όρους μια στιγμή κρίσης, και κάθε φορά που ο κόσμος αυτός αντιδρά συσσωρεύει πίσω από την πλάτη και μια διορθωμένη πραγματικότητα.

Στην επικοινωνία μεταξύ κόσμων σε ένα πλανητικό επίπεδο η αλήθεια ως συμφιλίωση παράγει έναν παγκοσμιοποιημένο πυρήνα λειτουργικότητας που είναι το υπόστρωμα κάθε κοσμοπολίτικης αντίληψης και ο λόγος για τη συγκρότηση κάθε διεθνούς οργανισμού που λαμβάνει υπόψη τη βιωσιμότητα του κόσμου ως όλον. Αυτό το γεγονός αποτελεί και μια νησίδα ελπίδας για δικαιοσύνη που προκύπτει μέσα από την ιστορική εξέλιξη. Οι στρεβλοί κόσμοι αργά ή γρήγορα θα διορθωθούν μέσα από την ανάδειξη της ανάγκης για καθολική προσαρμογή τους ή θα αποβληθούν αφού δεν θα μπορούν να επικοινωνούν με ένα σύνολο κόσμων καλύτερα συμφιλιωμένων με τη διαδικασία της αλήθειας και την παραγωγή λειτουργικού ορθολογισμού που αυτή συνεπάγεται, αλλά ούτε και θα μπορούν να συμβάλουν στη βιωσιμότητα του κόσμου ως όλου. Σε ένα μοντέλο επικοινωνίας και σύσμειξης κόσμων του οποίου ο ρυθμός λόγω της έκρηξης της τεχνικής επιταχύνεται, κάνεις κόσμος δεν μπορεί να αναπτύσσεται αυτόνομα χωρίς να αναστατώνεται και χωρίς να καλείται να συντονιστεί. Σήμερα βλέπουμε και ακούμε καλύτερα, νιώθουμε περισσότερο ένοχοι γιατί η αφάνεια και η σιωπή δεν έχουν πια μόνιμη διάρκεια.

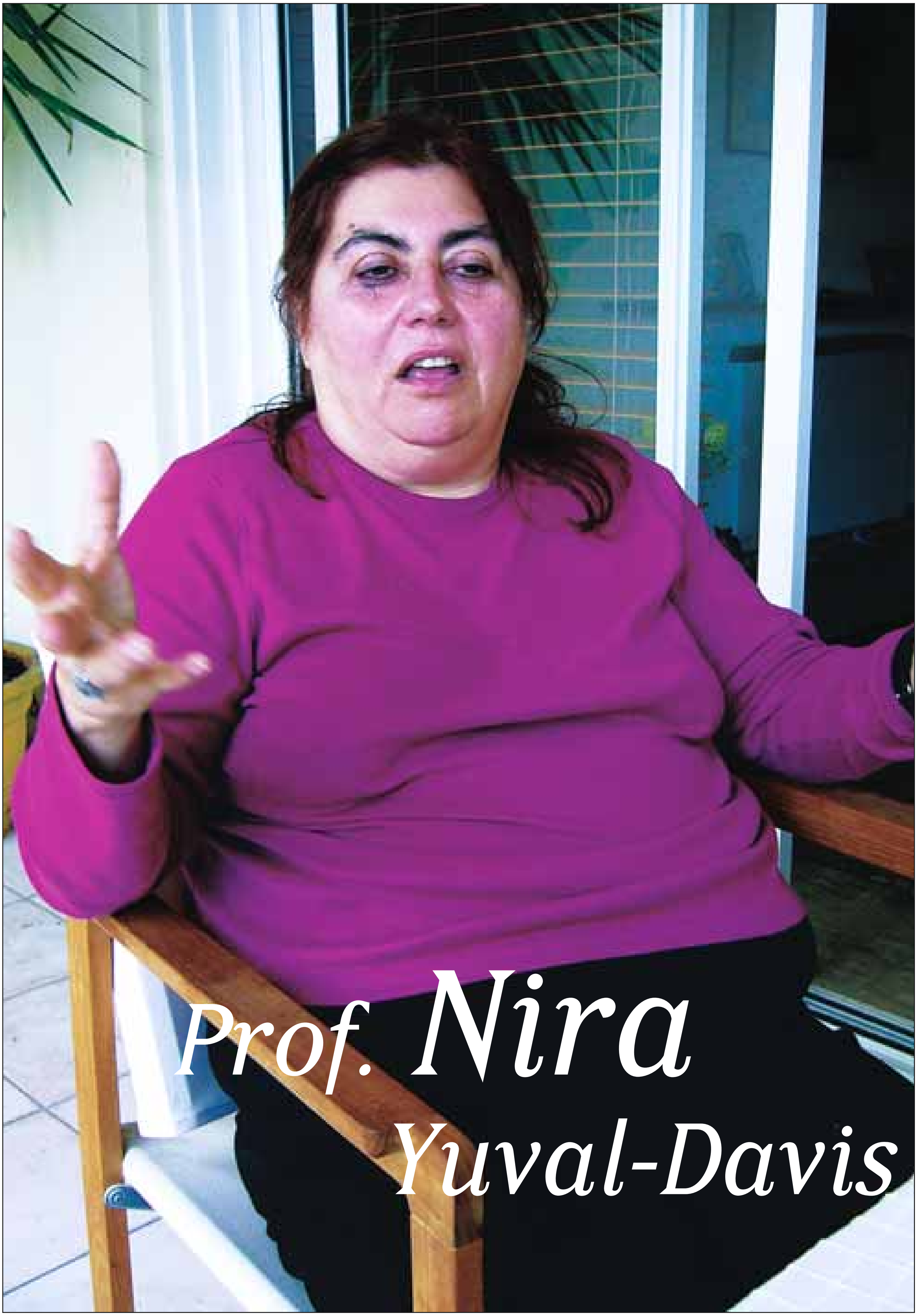


Περουβιανοί αγρότες ψάχνουν το δίκαιό τους.

Η αλήθεια ως συμφιλίωση είναι πάντοτε ελλειμματική και ως εκ τούτου πάντοτε υλοποιήσιμη, δε θα γίνει ποτέ αυτό που ονομάζει ο Derrida2 έμπρακτη πραγματικότητα αφού θα είναι πάντοτε βελτιώσιμη. Η ρύθμιση και προσαρμογή της σχέσης μεταξύ λέξης και πράγματος διακόπτεται αδιάλειπτα και δημιουργεί πάντοτε ένα υπόλοιπο της αναπαράστασης, αυτό που δεν μπορεί να ταξινομηθεί στη σχέση αυτή. Αυτό το ακαθόριστο υπόλοιπο με τη σειρά του ωθεί τη σκέψη να διανοίξει και επανακαθορίσει τη σχέση αυτή. Ο παραμερισμός αυτού του υπολοίπου, όσων δηλαδή πάντοτε θα είναι μη αναγώγιμα στον μετρήσιμο κόσμο της κοινής πραγματικότητας αλλά αντίθετα θα προκαλούν την διάρρηξη και εξάρθρωση της, οδηγεί στον ολοκληρωτισμό. Η αξίωση για πλήρη συμφιλίωση και ταυτότητα λέξεων και πραγμάτων στον χρόνο και χώρο σημαίνει το τέλος της ανάγκης για συμφιλίωσης αφού αυτή την ανάγκη την παράγει η αίσθηση που βαρύνει τη σκέψη της αναντιστοιχίας και ασυμφωνίας. Η απόλυτη συμφιλίωση με την πραγματικότητα σημαίνει ότι, αναγνωρίσιμο είναι μόνο αυτό που μπορεί να προσαρμοστεί σε ένα κλειστό σύστημα παγιωμένης γνώσης. Οτιδήποτε άλλο, αποβάλλεται, μένει απαρατήρητο ή δαιμονοποιείται. Από αυτή την προοπτική, όσοι εγείρουν αξιώσεις απόλυτης αλήθειας δεν κάνουν τίποτε άλλο παρά να συντάσσουν το χρονικό ενός απάνθρωπου ολοκληρωτισμού. Και τούτο γιατί θεωρούν ότι μπορούν να προσαρμόσουν τα πάντα στους ορίζοντες πρόσληψής τους, που είναι πάντοτε περιορισμένοι, χωρίς να νιώθουν την ανάγκη να προσαρμοστούν οι ίδιοι σε ό,τι δεν μπορεί να ιδιοποιηθεί από τους ορίζοντες αυτούς.

*** Ο Λάμπρος Φιλίππου είναι Διδάκτωρ Φιλοσοφίας**

1 Hannah Arendt, The Life of the Mind (Chicago: The University of Chicago Press, 1978)
2 Jacques Derrida, Specters of Marx (New York: Routledge, 1994).



Prof. Nira Yuval-Davis

Συνέντευξη: Nira Yuval-Davis

Σήμερα δεν μπορεί παρά να είμαστε «αισιο-απαισιόδοξοι» ή όπως έλεγε ο Γκράμσι να έχουμε «απαισιοδοξία του πνεύματος και αισιοδοξία της βούλησης»

Του Νίκου Τριμικλινιώτη

Πρόσφατα βρέθηκε στην Κύπρο μια ακαδημαϊκός, η οποία είναι παράλληλα και ακτιβίστρια για την ειρήνη, τα δικαιώματα των γυναικών και την καταπολέμηση του ρατσισμού και εθνικισμού, η Nira Yuval-Davis. Σήμερα ζει και εργάζεται στη Βρετανία σαν καθηγήτρια κοινωνιολογίας στο Πανεπιστήμιο του East London. Για το συγγραφικό της έργο, ανάμεσα στα πολλά που έχει δημοσιεύσει, θα αναφέρω μόνο δύο κλασικά πλέον κείμενα: Racialised Boundaries [Ρατσιστικά Σύνορα] με τη Φλόγα ανθίας και Gender and Nation [Φύλο και Έθνος]. Η Yuval-Davis κατάγεται από τη γειτονική μας χώρα που έχει δυστυχώς καταντήσει η χώρα της συνεχούς σύγκρουσης: Ισραήλ/Παλαιστίνη. Παραλληλίζοντας τα δικά μας με τα δύσκολα των γειτόνων μας διαφαίνεται και η ανάγκη να βλέπουμε τα πράγματα από έναν άλλο φακό.

ΕΡ: Η Κύπρος, όπως το Ισραήλ, είναι μια διαιρεμένη κοινωνία. ας σκεφτούμε έναν παραλληλισμό μεταξύ της Κύπρου και του Ισραήλ/Παλαιστίνης με την έννοια ότι υπάρχουν παραλληλισμοί αλλά υπάρχουν και διαφορές περιεχομένου. Θυμάμαι ότι κάποιος εκπρόσωπος των Ηνωμένων Εθνών στην Κύπρο, μου είπε κάποτε ότι η ουσιαστική διαφορά μεταξύ της Κύπρου και του Ισραήλ, αναφορικά με τη σύγκρουση, είναι ότι στην περίπτωση της Κύπρου ξέρουμε το τελικό αποτέλεσμα, ξέρουμε ότι θα γίνει μια δι-κοινοτική δι-ζωνική ομοσπονδία όπως συμφωνήθηκε το 1977-79. Φυσικά, μετά την απόρριψη του σχεδίου ανάν από τους Ελληνοκύπριους, αυτό φαίνεται λίγο πιο περίπλοκο...

ΑΠ: Νιώθω τη δύναμη των ανθρώπων, που λένε πως φυσικά θα γίνει έτσι. Κάποιοι από τους ανθρώπους που γνωρίζω στο Ισραήλ λένε φυσικά και θα έρθει η ειρήνευση, θα υπάρξει διευθέτηση μεταξύ των λαών του Ισραήλ και της Παλαιστίνης. Πάντα γνωρίζουμε πότε αρχίζει ένας πόλεμος, αλλά ποτέ δεν γνωρίζουμε πότε θα τελειώσει. Και νομίζω ότι το ίδιο ισχύει με τους διαχωρισμούς, τους κανονισμούς και τη διαμάχη. Γνωρίζουμε κάποιες διαμάχες που έχουν αναστηθεί και επαν-εφευρεθεί μετά από εκατό χρόνια. Νομίζω το θέμα δεν είναι να βρεθεί συνολικά μια λύση, αλλά το πώς να βρεθούν τρόποι να ζει κανείς με τη διαμάχη.

Ερ.: Δεν είναι λίγο απαισιόδοξο αυτό το συμπέρασμα;

Απ.: Ένας από τους Ισραηλινούς Παλαιστίνιους που γνωρίζω, κομμουνιστής και πολιτικός ακτιβιστής, έγραψε ένα βιβλίο που το ονομάζει "αισιο-απαισιοδοξία" - 'optipessimist', κι αυτός είναι ο μόνος τρόπος επιβίωσης αν είσαι Παλαιστίνιος ή Παλαιστίνια στο Ισραήλ. Και ο Γκράμσι περιέγραφε τον εαυτό του ως "απαισιόδοξο στο πνεύμα, αλλά αισιόδοξο στη θέληση". Το βασικό ζήτημα είναι πώς να συνεχίσεις με τρόπο που να μην εμποδίζεσαι να κάνεις κάτι, ανεξάρτητα από το αποτέλεσμα που επιθυμείς.

Ερ.: Εάν απευθυνόσουν σε όλους όσους και όσες στην Κύπρο εργάζονται για την ειρήνη, την επανένωση και τη συμφιλίωση, με βάση την εμπειρία της Ισραηλινο-Παλαιστινιακής σύγκρουσης, ποια θα έλεγες ότι είναι τα κύρια μαθήματα που μπορεί να μάθει κάποιος απ' αυτή τη μακρά διαδικασία και το μεγάλο κίνημα, γιατί υπήρχε μεγάλο κίνημα ειρήνης που αντιμετώπισε κάθε είδους δυσκολίες και προβλήματα.

Απ.: Όταν μιλάμε για κινήματα ειρήνης, το Ισραήλ πάντα "ήθελε την ειρήνη", αλλά ήθελε μια ειρήνη που θα έπεφτε από τον ουρανό κάπως και δεν θα απαιτούσε απ' αυτό να κάνει αλλαγές ή να εγκαταλείψει κάποια από τα προνόμιά του. Και νομίζω κάποια ομοιότητα υπάρχει εδώ με την Κύπρο. Και κατά κάποιον τρόπο, το Ισραήλ λόγω της υποστήριξής του από τις Ηνωμένες Πολιτείες, είχε αυτή την εξέλιξη αρχικά με την αίγυπτο, και νόμιζαν επίσης ότι μπορούσαν να κάνουν το ίδιο που έκαναν οι γυναίκες της Βορείου Ιρλανδίας. αλλά δεν το κατάφεραν, και γι' αυτό κατέρρευσε και έγιναν τόσο αρνητικοί. αυτό όμως που ήθελαν ήταν να έχουν ειρήνη και να διατηρήσουν όλα τα προνόμια που απέκτησαν ως αποτέλεσμα της διαμάχης. Και νομίζω ότι το σχετικό μάθημα είναι να δουλεύουμε προς την ειρήνη και τη συμφιλίωση μ' έναν τρόπο όχι απομονωμένο και αποσπασμένο από κάποιο πλαίσιο, επειδή όλα γίνονται μέσα σ' ένα πολιτικό οικονομικό πλαίσιο. Δεν μπορεί να υπάρξει κάποια λύση, αν η άλλη πλευρά δεν νιώθει ότι η διευθέτηση είναι δίκαιη, χρειάζεται σκέψη εδώ. Είναι πολύ εύκολο να μιλάμε για την ειρήνη και τη συνύπαρξη αφηρημένα, αλλά πολύ διαφορετικό όταν αυτό είναι συγκεκριμένο.

Διάβαζα σε μια κυπριακή εφημερίδα τις προάλλες, ότι αντίθετα με τέσσερα χρόνια πριν, υπήρχε τώρα πολύ χαμηλότερο ποσοστό Ελληνοκυπρίων που είναι έτοιμοι να ζήσουν με τους Τουρκοκύπριους και το καταλαβαίνω ως εξής: πριν τέσσερα χρόνια ήταν μια πιο αφηρημένη, ιδεολογική πρόθεση σε μια τέτοια δήλωση, αλλά τώρα είναι κάτι που σχετίζεται πολύ περισσότερο με την πραγματικότητα., τη συγκεκριμένη πρόταση ανάν και το πραγματικό περιεχόμενο της αλλαγής. Κάποιοι απ' αυτούς είναι "ομάδες ευημερίας". Έχω δουλέψει στη φεμινιστική πολιτική, και υπάρχει κάτι που αποκαλούμε "οριζόντιο διάλογο", όπως έλεγαν οι Ιταλίδες. Το σημαντικότερο σ' αυτόν, είναι να σώσεις την παλιά παράδοση που μιλά για "το ρίζωμα". Δεν εγκαταλείπεις την προσπάθεια, και λες "α, είναι φτωχοί, δώσε τους την αλληλεγγύη σου ό,τι κι αν κάνουν", αυτό δεν έχει αποτέλεσμα. αλλιώς το λέμε "μετατόπιση". Η "μετατόπιση" είναι η προσπάθεια να δεις την κατάσταση με τα δικά τους μάτια. Πρέπει να επιμένεις, γιατί αν αρχίσεις πράγματι να βλέπεις τη σύγκρουση από την οπτική γωνία του άλλου, ξαφνικά αυτό που θεωρείς πολύ φυσικό μπορεί να φαίνεται διαφορετικό, και αυτό είναι σημαντικό. αυτό είναι το ένα στοιχείο.

Το δεύτερο στοιχείο είναι ότι ο διάλογος ποτέ δεν θα γίνει αν δεν αποφασιστεί δημοκρατικά μεταξύ των δύο πλευρών και των αντιπροσώπων τους. Επειδή η κάθε πλευρά ποτέ δεν είναι ομοιογενής και υπάρχουν σχέσεις εξουσίας στο εσωτερικό της κάθε κοινότητας και μόνο ανάμεσα στις κοινότητες, σε ζητήματα φύλου, εθνότητας, θρησκείας, τάξης, ηλικίας, λειτουργεί κάθε είδους διαίρεση και συχνά αρχίζουν να μιλούν γι' αυτήν ως συλλογικότητα. Οι σχέσεις εξουσίας ανακυκλώνονται και η υπάρχουσα σχέση εξουσίας γίνεται βολική γι' αυτούς που διατείνονται ότι μιλούν στο όνομα της κοινότητας ώστε να συνεχίζει αυτή η κατάσταση πραγμάτων. Πρέπει οι δημοκρατικά εκλεγμένοι

άνθρωποι να δουν τους εαυτούς τους ως υπερασπιστές αντί να τους βλέπουν ως εκπροσώπους, να εκφράζουν δηλαδή το τι σημαίνει να είναι κάποια γυναίκα, να είναι Κύπρια, να είναι Έλληνας ή Ελληνίδα... Πάντα υπάρχουν περισσότερες της μιας πλευρές, οι οποίες πάντα βρίσκονται σε σύγκρουση και σε αλλαγή. Και το τρίτο είναι ότι κάθε διάλογος για να έχει σημασία πρέπει να γίνεται στο πλαίσιο κάποιας βάσης, του φεμινισμού, της αριστεράς, της όποιας αξίας χειραφέτησης, γιατί δεν μπορείς να κάνεις διάλογο μεταξύ αυτών που θέλουν "τη δόξα του έθνους" και αυτών που πιστεύουν σε "κάποιου είδους κοινωνική δικαιοσύνη", δεν κολλάει. Έτσι, λόγω της κατάστασης, οι προτεραιότητες της άλλης πλευράς μπορεί να είναι διαφορετικές από τις δικές σου. Σ' έναν οριζόντιο διάλογο μπορείς να εντοπίσεις την πραγματική κατάσταση και των δύο πλευρών επειδή συμφωνείς σε κάποιου είδους συνολικό διάλογο. Ένα παράδειγμα από τη φεμινιστική πολιτική: Υπάρχουν κοινωνίες όπου η πρώτη προτεραιότητα είναι η νόμιμη έκτρωση. Και υπάρχουν κοινωνίες όπου η πρώτη προτεραιότητα είναι η αντίσταση στην υποχρεωτική στείρωση. Και τα δύο είναι ζητήματα στο χώρο της αυτονομίας των γυναικών, για το σώμα τους. Μπορεί να υπάρξει μια θεματική συνεργασία μεταξύ των φεμινιστριών που είναι ενάντια στην αναγκαστική στείρωση και της Καθολικής Εκκλησίας. αλλά η Καθολική Εκκλησία δεν θα αποδεχθεί την αξία της αυτονομίας του γυναικείου σώματος. αυτή δεν είναι μια μόνιμη συμμαχία, είναι μια πρακτική συμμαχία. Μακροπρόθεσμη είναι η συμμαχία με φεμινίστριες που παλεύουν για τη νόμιμη έκτρωση σε άλλα μέρη. αυτό είναι το είδος των ορίων του διαλόγου.

Ερ.: Ας επιστρέψουμε στη δουλειά σου για τις κοσμικές κοινωνίες και το είδος των εποικισμών που προτείνεται, και επίσης στο ζήτημα του Ισραήλ. Για να σου δώσω το πλαίσιο της Κύπρου, υπάρχουν Τούρκοι έποικοι στο Βορρά, πολλοί φτωχοί άνθρωποι από την ανατολία. αυτό είναι ένα καυτό πολιτικό ζήτημα για τους Ελληνοκύπριους. Και υπάρχουν πολλοί Ελληνοκύπριοι και Τουρκοκύπριοι θα έλεγα, που τους βλέπουν ως μια ομοιογενή ομάδα που υπονομεύει τις προοπτικές της λύσης. Τι λες για τις κοινωνίες των εποίκων, ποια μαθήματα υπάρχουν, τι μπορούμε να δούμε σε χώρες όπως το Ισραή, για τα ζητήματα των κοινωνιών των εποίκων. Είναι μεγάλο ζήτημα, και πολύ φορτισμένο συναισθηματικά.

Απ.: Επειδή δεν ξέρω καθόλου τι θέλουν οι ίδιοι. Θέλουν να μείνουν ή να επιστρέψουν;

Ερ.: Η πλειοψηφία τους ψήφισε το ΝαΙ στο σχέδιο ανάν... Σύμφωνα με το σχέδιο ανάν, μερικοί θα πρέπει να επιστρέψουν, και πολλοί θα παραμείνουν με κανονισμούς, που εξαρτώνται από διάφορους παράγοντες...

Απ.: αυτό είναι ενδιαφέρον, γιατί στο Ισραήλ, οι περισσότεροι και οι περισσότερες είναι πρόθυμοι να φύγουν, με αποζημίωση και τα σχετικά, και μόνο μια μειοψηφία είναι μεσσιανικοί τύποι, λίγο φονταμενταλιστές, και φοβούνται ότι θα διακινδυνεύσει το όλο εγχείρημα που υπήρχε όταν τους έφερναν, η κατάληψη του συνόλου των αγίων Τόπων αλλά δεν μπορούν να κινητοποιηθούν. Η όλη έννοια είναι "κοινωνία εποίκων" και όχι "έποικοι στην κοινωνία". Ξαφνικά το αντιλήφθηκα αυτό στο Ισραήλ/Παλαιστίνη, και αυτός είναι ένας καινούριος τρόπος απ' ό,τι ζούσαν στο παρελθόν, γιατί όταν αρπάζεσαι από μια καινούρια έννοια νομίζεις ότι είναι μοναδική και όλοι λένε ότι είναι μοναδική, και μετά ανακαλύπτεις πολλά κοινά με κοινωνίες εποίκων με την έννοια ότι μια κοινωνία εποίκων είναι αποικία. Μια αποικία όπου έχει εγκαθιδρυθεί ένα κοινωνικό σύνολο, όχι μόνο η κυρίαρχη ελίτ. Έτσι οι ντόπιοι, ο γηγενής πληθυσμός συχνά δεν είναι μόνο αντικείμενο εκμετάλλευσης αλλά επίσης αποκλεισμού. Σε κάποια μέρη οι γηγενείς πληθυσμοί είναι μέρος της φύσης, όπως στην αυστραλία, υπήρχαν κάποιοι αβορίγινοι μεταξύ τους που είχαν ρίζες, αλλά σε άλλες κοινωνίες εποίκων το τοπικό, το κάποιου είδους τοπικό, πρέπει να είναι η πλειοψηφία κάποιου είδους επίσης. αλλά αυτό που συμβαίνει στο Ισραήλ/Παλαιστίνη είναι ότι το ποσοστό είναι λίγο πολύ το ίδιο. Στην Κύπρο υπάρχει πλειοψηφία των Ελλήνων, αλλά αυτό το δημογραφικό χαρακτηριστικό δεν δείχνει καθαρά ποιος θα κερδίσει σε μια τέτοια κατάσταση. Η σύγκρουση θα είναι πιο μακρόχρονη σε μια "κοινωνία εποίκων". Γιατί η κάθε πλευρά ελπίζει ότι μπορεί να είναι "η νικήτρια". Με κάποιον τρόπο αν υπάρχει καθαρή πλειοψηφία είτε εποίκων είτε γηγενούς πληθυσμού, ο εποικισμός μπορεί να είναι λίγο ευκολότερος. αλλά αυτό που είδα στο Ισραήλ ήταν ότι οι ασκενάζι (οι Εβραίοι της Δύσης) είχαν ένα πολιτικό πρόγραμμα σε σύγκριση με τους Μεζαχί (Εβραίους από τις μεσογειακές και τις αραβικές χώρες). Σε άλλες κοινωνίες εποίκων επίσης έχεις αυτό το διπλό πράγμα. από τη μια μεριά το γηγενή πληθυσμό και από την άλλη κάποιου είδους μετανάστες που θεωρούνται "ο Άλλος" και είναι αντικείμενο μεγαλύτερης εκμετάλλευσης και πολλές φορές αυτοί οι άνθρωποι επηρεάζονται από τη θρησκεία που έχει ήδη απορριφθεί, γιατί βλέπουν αυτή τη διχοτομία: αυτή είναι η χώρα μας και εσείς είστε απλώς εισβολείς. Πολύ σημαντικό και σύνθετο σημείο, είναι όταν οι έποικοι φθάνουν, όπως οι αφρικάνερ, να αυτοαποκαλούνται "οι λευκοί αυτόχθονες". Πολύ σημαντικό ζήτημα. Επίσης στην αλγερία, οι



Pablo Picasso «Colombe de l Avenir», 1962

Άραβες εποίκησαν, πριν απ' αυτούς υπήρχαν οι Βερβέροι, πιστεύω λοιπόν ότι δεν πρόκειται για μια διχοτομία, αλλά ένα συνεχές. Όταν ήμουν στη Σουηδία είδα ότι έχουν κι εκεί τους δικούς τους γηγενείς, νομάδες, στο Βορρά, τους Σάντι. Συμβαίνει λοιπόν στον κόσμο γύρω μας. Και κατά κάποιον τρόπο, συμβαίνει στο σχέδιο του έθνους κράτους όπου το κέντρο επιβάλλεται επί των περιφερειών συχνά μέσω της μετανάστευσης. Όπου οι κοινωνίες των εποίκων είναι συγκεκριμένα πολιτικά φαινόμενα αλλά επίσης υπάρχουν κοινά χαρακτηριστικά μεταξύ των εθνών-κρατών παντού, πιστεύω λοιπόν ότι μεταξύ έθνους και αυτοκρατορίας υπάρχει ένα συνεχές στην κοινωνία που είναι πολύ σημαντικό για τον όλο συσχετισμό και την κατανόηση. Φυσικά, κάθε κοινωνία εποίκων έχει τις δικές της ιδιομορφίες. Και υπάρχουν πολλές χωρισμένες κοινωνίες που δεν είναι αναγκαστικά αποτέλεσμα εποικισμών. Στην Κύπρο ή την Τουρκία, δεν είναι έποικοι, υπάρχουν εκεί για εκατοντάδες χρόνια, η διαίρεση είναι αποτέλεσμα της αποικιακής παρέμβασης και το αποτέλεσμα της κατάρρευσης των αυτοκρατοριών.

Ερ.: Με την έννοια της προσπάθειας να κοιτάξουμε μπροστά. Με την έννοια της πολιτικής του ανήκειν που είναι συμπεριληπτική και δημοκρατική, με δι-κοινοτικό, οριζόντιο διάλογο...

Απ.: Ο δικοινοτικός και οριζόντιος διάλογος είναι πολύ σημαντικός για την κοινή κατανόηση της κατάστασης. Δεν είναι καλός όμως ως μηχανισμός λήψης αποφάσεων. αυτό μας πάει πίσω στο ερώτημα πολιτικής της δύναμης ή δημοκρατική δύναμη; Εδώ έχουμε αυτό που για πολλούς και πολλές από εμάς είναι σημείο εκκίνησης, μεταξύ δύο πραγμάτων που ο κόσμος τα βλέπει ως συνώνυμα, αλλά πιστεύω ότι έχουν τελείως αντίθετη δύναμη κινητοποίησης. Το ένα είναι η δημοκρατία και το άλλο τα ανθρώπινα Δικαιώματα. Η δημοκρατία ως βάση, είναι "η κυριαρχία από το λαό, η θέληση του λαού" και το "να κυβερνάς και να κυβερνιέσαι" σ' αυτό το είδος της αποκλειστικής πολιτότητας που υπάρχει, βλέπει κανείς ότι η θέληση του λαού κάθε άλλο παρά προοδευτική είναι. Η δημοκρατία πολύ συχνά φθάνει στην εθνική εκκαθάριση και τη θέληση της ομογενοποίησης. Εκλέγονται άνθρωποι σαν τον Σαρόν και άλλους τέτοιους. ας μην εμπιστευόμαστε τα πάντα στο λαό. Και μετά έχουμε τα ανθρώπινα δικαιώματα που είναι το ηθικό στάνταρ της χειραφέτησης. Δίνουν σε όλους και όλες τα δικαιώματα και τις ευθύνες τους. αλλά με κάποια έννοια, επειδή δεν υπάρχει ένας παγκόσμιος παράδεισος, ακόμα κι αν είσαι μειοψηφία μπορείς να πιστεύεις... Δεν εξαρτάται από τους άλλους ανθρώπους, μπορεί κάτι να επιβληθεί από τα πάνω προς τα κάτω σε μια δημοκρατία. Τα ανθρώπινα δικαιώματα δεν είναι από επάνω προς

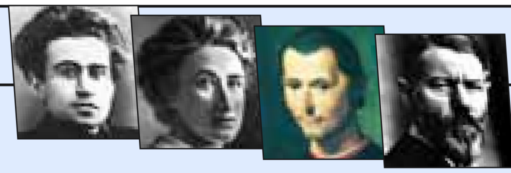


Αδαμάντιος Διαμαντής « Αγωνία V», 1968

τα κάτω. Έχουμε Μη Κυβερνητικές οργανώσεις διαφόρων ειδών. Με τον ίδιο τρόπο, μπορεί η δημοκρατία να φέρει τα στρατεύματα στο όνομα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, στο όνομα της προόδου. Πρέπει λοιπόν να μην εγκαταλείψουμε ούτε τη δημοκρατία ούτε τα ανθρώπινα δικαιώματα, αλλά να δούμε πώς θα δημιουργήσουμε έναν παράδεισο όπου θα ισχύουν και τα δύο. αυτό το κάνουμε επειδή θέλουμε την ελπίδα. Πολλοί θεώρησαν τα ανθρώπινα δικαιώματα ως εναλλακτικό κοινωνικό εγχείρημα.

Ερ.: Υπάρχει ζήτημα για το ποια ανθρώπινα δικαιώματα, ποιων τα ανθρώπινα δικαιώματα. Υπάρχει το θέμα των συλλογικών έναντι των ατομικών δικαιωμάτων. Όλα αυτά τα Ζητήματα μπαίνουν όταν ανοίγουμε το πακέτο και βλέπουμε το περιεχόμενό του...

Απ.: απολύτως. Συνεπώς έχουμε την όλη συζήτηση του "κοσμοπολιτισμού" έναντι του "εθνικισμού". Είναι μια διαφορετική εκδοχή αυτής της βασικής έντασης....



Για τη Συμφιλίωση

Πιστεύω πως το να ενώσουμε τα χέρια προς το στόχο αυτό είναι ένας από τους κεντρικούς σκοπούς της συμφιλίωσης. Συχνά με ρωτούν πώς είναι δυνατόν να μη νιώθω πικρία μετά από τόσο μεγάλο χρονικό διάστημα στη φυλακή. Η ερώτηση έχει μάλλον σκοπό να μου κάνει κομπλιμέντο και εκτιμώ τα κίνητρα αυτών που τη ρωτούν. Παρόλα αυτά, πρέπει να πούμε ότι εκατομμύρια Νοτιοαφρικάνοι έχουν περάσει ακόμα μεγαλύτερο χρονικό διάστημα στις φυλακές του απαρτχάιντ. Κάποιοι καταδικάστηκαν από τους νόμους του απαρτχάιντ να ζουν άστεγοι και στα όρια της απελπισίας. Άλλοι φυλακίστηκαν μέσα στο ρατσισμό του μυαλού. Πολλοί λιώνουν ακόμα μέσα σε καταστάσεις σαν κι αυτές. Μέσα σε τέτοιες περιστάσεις, η προσωπική πικρία δεν έχει χώρο. Είναι μια πολυτέλεια που εμείς, σαν άτομα και σαν χώρα απλώς δεν έχουμε, όπως δεν έχουμε την πολυτέλεια να εισακούσουμε τις επικλήσεις των προνομιούχων. Αντίθετα, πρέπει να επιμείνουμε με ήρεμη αποφασιστικότητα στη σταθερή πολιτική μας να ανατρέψουμε τα συνεχιζόμενα αποτελέσματα του παρελθόντος.

Νέλσων Μαντέλα, εισαγωγή στο βιβλίο Asmal et al, "Reconciliation through Truth", David Philip Publishers, 1997)

Παρόλες τις αποκαλύψεις που έχουν γίνει, δεν έχει γίνει γνωστή ακόμα ολόκληρη η ιστορία. Δεν μπορεί να υπάρξει συμφιλίωση χωρίς αλήθεια. Όλοι αυτοί που ευθύνονται, ανεξάρτητα από τις πολιτικές τους διασυνδέσεις, πρέπει να αναλάβουν τις ευθύνες τους. Τα κίνητρά τους πρέπει να γίνουν γνωστά. Μόνο τότε θα αποτρέψουμε την επανάληψη τέτοιων εγκλημάτων.

Νέλσων Μαντέλα, μιλώντας στη δέκατη επέτειο της δολοφονίας τεσσάρων μαύρων ακτιβιστών στο Cradock της Ν. Αφρικής, στις 5.7.1995 (από το βιβλίο του C. Nicholson, "Permanent Removal" 2004, Witts University Press)

Η συμφιλίωση είναι μια φοβερά δύσκολη και χρονοβόρα διαδικασία που απαιτεί πολλή ενέργεια, με κρίσεις και ξαφνιάσματα, με βήματα μπροστά και πίσω. Τα καλά νέα είναι ότι μπορεί να γίνει - ποτέ στην εντέλεια αλλά συχνά με αποτέλεσμα. Αυτό είναι το μήνυμα από τα πολλά παραδείγματα που εξετάζονται στο εγχειρίδιο αυτό. Κάποια δείχνουν πως μπορεί να πάει στραβά, ακόμα και να αποτύχει. Αλλά τα πιο αξιοσημείωτα παραδείγματα είναι αυτά όπου η συμφιλίωση αγνοήθηκε ή έτυχε επιφανειακού χειρισμού. Σε αυτές τις περιπτώσεις, επέστρεψε για να στοιχειώσει την κοινωνία. Μόνο με την ένταξη της συμφιλίωσης σαν ένα ζωτικό και εξίσου σημαντικό κομμάτι της εξίσωσης, μαζί με τα οικονομικά, την πολιτική, τη δικαιοσύνη και άλλα μέρη της διαδικασίας οικοδόμησης της ειρήνης, μπορεί μια κοινωνία να μετακινηθεί με εμπιστοσύνη από το διχαστικό της παρελθόν στο κοινό της μέλλον.

Luc Huyse, "Theory and Practice" στο εγχειρίδιο των Kelly & B. Hamber (eds), "Reconciliation: rhetoric or relevant?", Democratic Dialogue 2005 www.democraticdialogue.org/documents/R17.pdf.

Ένα όνομα στη θέση ενός άλλου ονόματος, ένα τμήμα στη θέση ενός άλλου: θα μπορούμε πάντα να αντιμετωπίζουμε την ιστορική βία του Apartheid σαν μια μετωνυμία. Στο παρελθόν της όσο και στο παρόν της. Σύμφωνα με διάφορους τρόπους (συμπύκνωση, μετάθεση, έκφραση ή αναπαράσταση), θα μπορούμε πάντα να αποκρυπτογραφήσουμε μέσα από την ιδιοτυπία της πλήθος άλλες βιαιότητες που ξεσπούν μέσα στον κόσμο. Όντας ταυτόχρονα τμήμα, αιτία, αποτέλεσμα, σύμπτωμα, παράδειγμα ότι συμβαίνει εκεί κάτω ερμηνεύει αυτό που τεκταίνεται εδώ, πάντα εδώ, όπου και αν είμαστε, όπου και αν κοιτάξουμε, σύρριζα στον εαυτό μας. Έκτοτε είναι απεριόριστη ευθύνη, απαγορευμένη αργία για όλες τις μορφές της ευβουλίας.
Αλλά δε θα έπρεπε ποτέ να μιλήσουμε για τη δολοφονία ενός ανθρώπου σαν να πρόκειται για ένα ρητορικό σχήμα παραδειγματικό μέσα στη λογική του εμβλήματος, μέσα σε μια ρητορική της σημαίας ή του μαρτυρίου. Η ζωή ενός ανθρώπου, μοναδική όσο και ο θάνατός του, θα υπερτερεί πάντα απέναντι σε ένα παράδειγμα και θα διαφέρει από ένα σύμβολο. Αυτά ακριβώς θα έπρεπε πάντα μα αποκαλούμε κύριο όνομα.

Ζακ Ντεριντά, Φαντάσματα του Μαρξ, Το κράτος του Χρέους, η Διεργασία του Πένθους και η Νέα Διεθνής

Δεν Ξεχνώ,
Νίκος Δήμου

Πρέπει να θυμόμαστε τι συνέβη, να το εμποδίσουμε από το να το ξανασυμβεί. Ωστόσο πρέπει να ξεχάσουμε τα αισθήματα και συναισθήματα που πάνε μαζί τους. Μόνο με το να ξεχνούμε μπορούμε να προχωρήσουμε.

Pricilla Hayner, "Unspeakable Truths: Confronting State Terror and Atrocity", Routledge 2001.

Πρέπει να ξεσκεπάσουμε την αλήθεια, να ξέρουμε ποιος έκανε τι, ποιος είχε ποιους στόχους, ποιος έκρυψε τι... Πρέπει να αποδεχθούμε όλα όσα έγιναν σε αυτό το νησί - στο τέλος δεν υπάρχει "τουρκική" ή "ελληνική" καλοσύνη ή κακία...Ο εθνικισμός που έχει τυφλώσει τις κοινότητές μας για πολύ καιρό μπορεί να ξεπεραστεί με το ξεσκέπασμα της "αλήθειας". Και τις περισσότερες φορές αυτή η αλήθεια αποτελείται από ανείπωτα εγκλήματα.

Sevgul Uludag, "Τα στρείδια που έχασαν τα μαργαριτάρια τους", 2005, IKME - BILBAN.

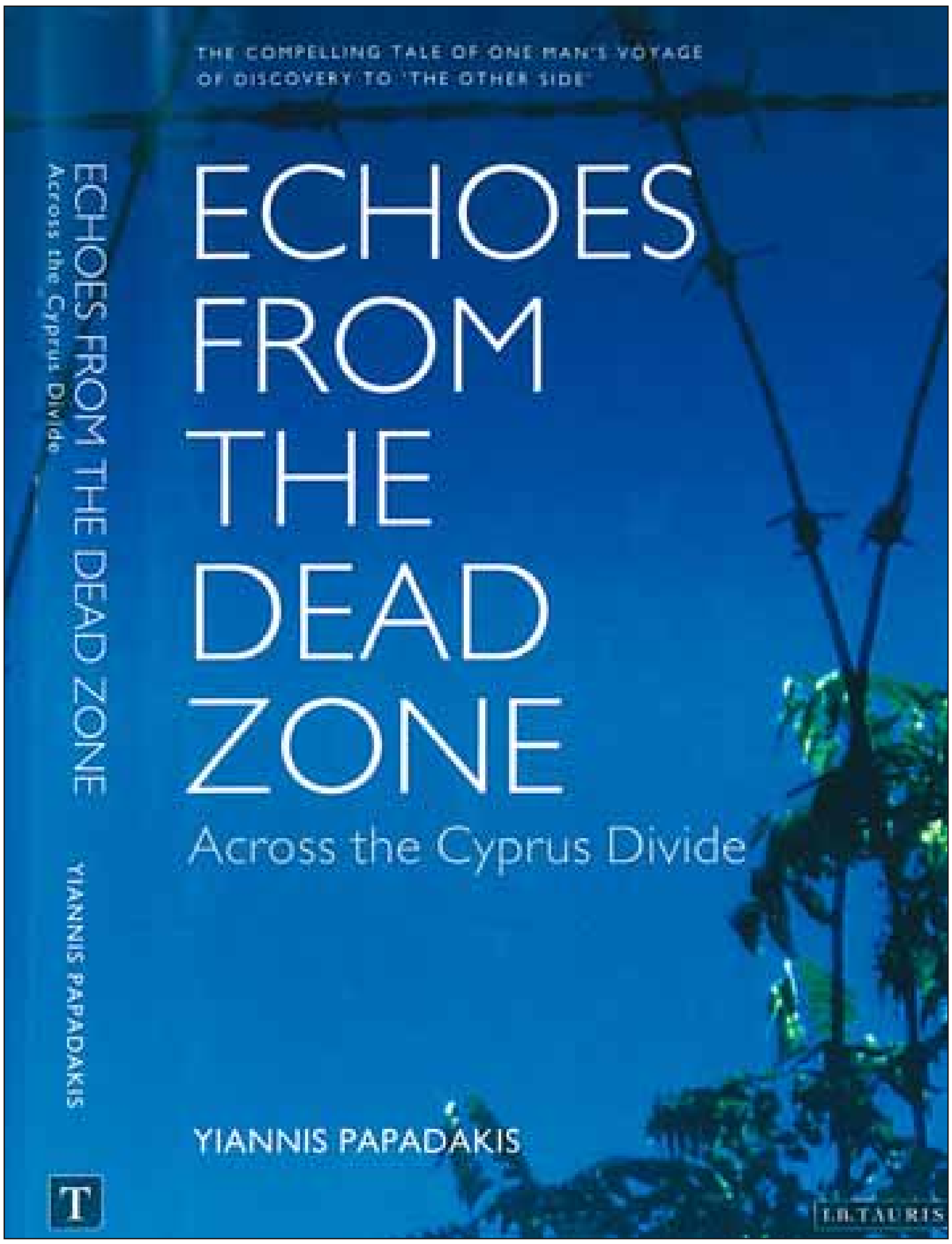
Σχετικές Ιστοσελίδες για την Αλήθεια και τη Συμφιλίωση
www.democraticdialogue.org
http://www.bridgepartnership.org.uk
http://www.greensborotrc.org
http://www.ictj.org
http://www.theparentscircle.com/

Πρελούδιο- ΑΝΤΙΛΑΛΟΙ ΑΠΟ ΤΗ ΝΕΚΡΗ ΖΩΝΗ, Διασχίζοντας τη Μοιρασμένη Κύπρο [Echoes from the Dead Zone, Across the Cyprus Divide, London: I.B. Tauris, 2005]

Πιο κάτω παραθέτουμε μετάφραση από το Πρελούδιο ενός εξαιρετικού βιβλίου που δημοσιεύτηκε πρόσφατα, μέσα από το οποίο ζωντανεύουν οι διαπεραστικοί αντίλαλοι μιας νεκρής ζώνης που σχίζει στα δύο την καρδιά της Λευκωσίας. Αυτό το ταξίδι στο χρόνο, στη μνήμη, την ατομική και τη συλλογική, που ορίζει ποιοι τελικά είμαστε και πού πάμε, μας αγγίζει όλους.

Του Γιάννη Παπαδάκη

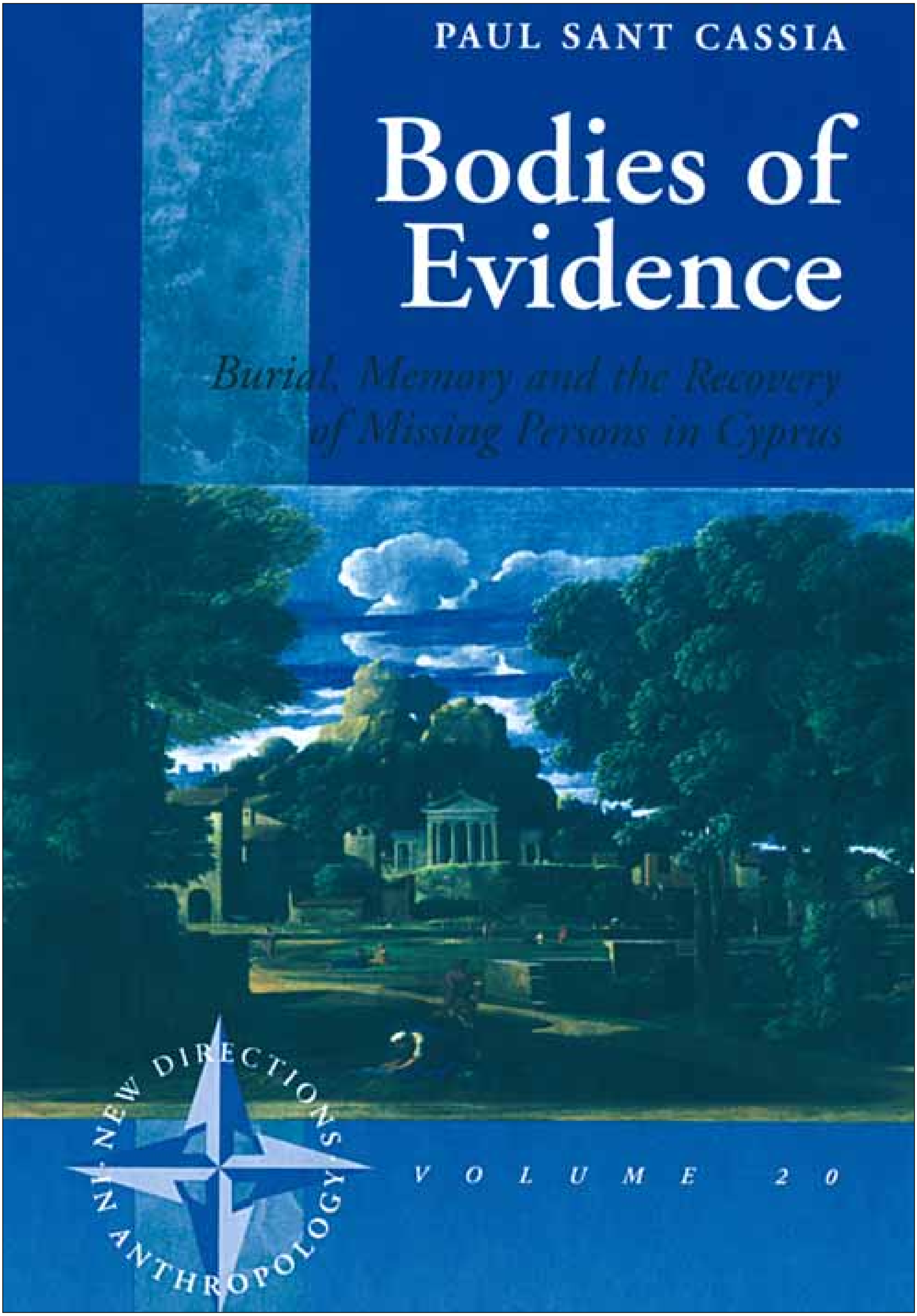
Η μεγαλύτερη ανθρώπινη κατασκευή είναι ένας τείχος, το σινικό τείχος. Αυτό το τείχος χώριζε αυτούς που το έφτιαξαν από τις απειλητικές δυνάμεις που καραδοκούσαν απ' έξω. Στη Λευκωσία, την πρωτεύουσα της Κύπρου, εμφανίζονται ξαφνικά τοίχοι στη μέση του δρόμου. Μια νεκρή ζώνη την κόβει στα δύο. Μόνο τα λύματα στους υπόγειους αγωγούς κάτω από τη Λευκωσία έχουν κερδίσει το αδιαμφισβήτητο δικαίωμα στην ελεύθερη διέλευση.



Η Κύπρος είναι ένα μέρος όπου οι νεκροί είναι στριμωγμένοι μαζί κάτω από τη γη. Παραμένουν εκεί άταφοι, καθώς τα νεκροταφεία τριγύρω έχουν θαφτεί. Ένα μέρος που κατοικείται από φαντάσματα χαμένων ανθρώπων, φαντάσματα που κατέχουν περιουσία, λαμβάνουν μισθό και είναι παντρεμένα. Ένα μέρος, όπως και τα περισσότερα, όπου οι νεκροί λέγεται ότι μιλούν δυνατότερα από τους ζωντανούς. Όπου μόνον οι νεκροί επιτρέπεται να μιλούν κι όπου οι ζωντανοί πρέπει να σκύβουν υποτακτικά, ν' ακούνε προσεκτικά και να υπακούουν τις διαταγές τους.

Όλοι μας στην Κύπρο, Ελληνοκύπριοι από τη μια μεριά της Νεκρής Ζώνης, Τουρκοκύπριοι από την άλλη, έχουμε την ίδια εμμονή με το ίδιο ερώτημα: Ποιος φταίει; Το σύνορό μας είναι γνωστό και ως Πράσινη Γραμμή, γιατί αρχικά χαράχθηκε με πράσινο χρώμα. Η αρχική του χάραξη έγινε άραγε με μολύβι ή στυλό; Μήπως το ξένο χέρι που πρωτοχάραξε τη γραμμή τη σχεδίαζε ως μόνιμη; Όταν εγώ, όπως και πολλοί άλλοι, αποφάσισα να το διερευνήσω, δεν ήξερα ότι για να βρω τις απαντήσεις έπρεπε να ταξιδέψω στο παρελθόν, εκεί όπου ζούσαν οι νεκροί. Δεν ήξερα ότι η Νεκρή Ζώνη θα με τραβούσε μέσα της και δε θα με άφηνε.

Πώς ξεκίνησε αυτό το ταξίδι; Μια αρχή είναι πάντα δύσκολο να επιλεγεί. Η γέννηση να είναι μια καλή πιθανότητα, αλλά δεν είχα συνειδητοποιήσει ακόμα ότι είχα σημαδευτεί από τη γέννησή μου το 1964. Ψάχνω στη μνήμη μου για την απάντηση. Αλλά, ποια; Μήπως δεν είχα αλλάξει τόσο πολύ στη διαδρομή; Την απάντηση για το ποιος είμαι τώρα ή ποιος ήμουν τότε;


PAUL SANT CASSIA
Bodies of Evidence
Burial, Memory and the Recovery of Missing Persons in Cyprus
NEW DIRECTIONS IN ANTHROPOLOGY
VOLUME 20

Σώματα Μαρτυρίες
Οι Διάδοχοι της Αντιγόνης: Αφανισμός και Πολιτική Μνήμη

Παραθέτουμε εδώ μετάφραση ενός αποσπάσματος από το βιβλίο του Paul Sant Cassia για την Κύπρο, όπου ξαναπαίζεται το αρχαίο δράμα στο σύγχρονο περιβάλλον. Καθώς σκάβουμε για να βρούμε τις αλήθειες αποκαλύπτουμε και διαστάσεις της κυπριακής κοινωνίας τις οποίες κι αν θέλουμε να θάψουμε. Όταν οι σύγχρονες Αντιγόνες επιμένουν να μάθουν την τύχη των δικών τους, η κοινωνία δεν μπορεί παρά να ανοίξει αυτά που παρουσίαζε μέχρι χθες σαν "ιερά", "μυστικά" κι "ανείπωτα" για να γίνει γνωστή η αλήθεια και να μπορέσουν κι αυτές, όπως και η κοινωνία, να ζήσουν προσβλέποντας στο μέλλον.

Paul Sant Cassia
[Bodies of Evidence, Burial, Memory and the Recovery of Missing Persons in Cyprus, Berghahn Books, New York, Oxford]

ΟΙ ΑΠΟΓΟΝΟΙ ΤΗΣ ΑΝΤΙΓΟΝΗΣ: ΕΞΑΦΑΝΙΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΜΝΗΜΗ

Στις 17 Αυγούστου του 1998 δύο μεσόκοπες Ελληνοκύπριες, η Ανδρούλα Πάλμα από το χωριό Περιστερώνα και η Μαρούλα Σιάμισιη από τη Λευκωσία της Κύπρου, πήγαν μυστικά την αυγή σ' ένα στρατιωτικό νεκροταφείο στις παρυφές της Λευκωσίας. Είχαν μαζί τους δύο βαριές αξίνες. Άρχισαν να σκάβουν έναν ομαδικό τάφο μουρμουρίζοντας μοιρολόγια. Μετά από μια ώρα σκληρή δουλειά, είχαν σπάσει τα μαρμάρινα καλύμματα. Θορυβημένοι γείτονες κάλεσαν την αστυνομία, αλλά οι γυναίκες είχαν προειδοποιηθεί γι' αυτό και είχαν προλάβει να καλέσουν κανάλια της ιδιωτικής τηλεόρασης με τα κινητά τους. Όταν αντιμετώπισαν την αστυνομία και το στρατό, οι γυναίκες είπαν ότι θέλανε τους συζύγους τους. Είπαν ότι δεν γνώριζαν αν οι άντρες τους ήταν νεκροί ή ζωντανοί μετά την τουρκική εισβολή στην Κύπρο το 1974 και την συνακόλουθη κατοχή, και ήθελαν να ξέρουν αν οι άντρες τους ήταν νεκροί (όπως τους είχαν πει κάποιοι μάρτυρες), ή αν ήταν ακόμα αγνοούμενοι όπως ισχυριζόταν η κυβέρνηση. Οι αρχές τους είπαν ότι είχαν διαπράξει αδίκημα, τις συνέλαβαν και τις ανέκριναν, αλλά τις ελευθέρωσαν.

Το γεγονός έγινε πρώτο θέμα στις εφημερίδες σε όλη τη χώρα. Κάποιοι είπαν ότι οι γυναίκες ήταν τρελές, και επιζητούσαν τη δημοσιότητα, άλλοι ότι ο πόνος τους τις είχε οδηγήσει σε τέτοιες ακρότητες. Μετά από 24 χρόνια οι άντρες τους σίγουρα δεν θα ήταν αναγνωρίσιμοι. Εκείνες ήταν τρομοκρατημένες, περήφανες και εξεγερμένες μ' αυτό που έκαναν. Τι τις είχε οδηγήσει σε τέτοια ακραία μέτρα; Αυτό το βιβλίο προσπαθεί να δώσει μια απάντηση στο ερώτημα αυτό.

Αυτό το βιβλίο ασχολείται με τον τρόπο που η απεικόνιση του παρελθόντος εξακολουθεί να επιδρά στη σύγχρονη πολιτική στην Κύπρο. Ασχολείται με το ζήτημα 2000 περίπου εξαφανισμένων ανθρώπων και τα συνακόλουθα τραύματα που έχουν επιδράσει στις ζωές των συγγενών τους. Ο κύριος σκοπός του είναι να επιδείξει πώς η μνήμη μπορεί να ιδωθεί τόσο ως πολιτική σχέδιο που χρησιμοποιείται από τις κρατικές αρχές και τους πολιτικούς ηγέτες, όσο και ως πολιτική πράξη στο προσωπικό και τοπικό επίπεδο ενάντια στις διάφορες αρχές που την έχουν χρησιμοποιήσει. Το κύριο θέμα του είναι η πολιτική οικονομία της μνήμης: η παραγωγή της, η κατανάλωσή της, η διανομή και η ανταλλαγή της - γιατί και οι μνήμες παράγονται κοινωνικά, γίνονται εμπόρευμα, αντιπαλεύονται και χρησιμοποιούνται για την απόκτηση ή την αγορά άλλων «αγαθών». Ασχολείται με τον διακοπτόμενο θρήνο, το τραύμα, τις στάσεις προς την απώλεια της μνήμης, την αναποτελεσματικότητα των παραδοσιακών θρησκευτικών συμβόλων στη διαχείριση της μαζικής κοινωνικής εκτόπισης και των προσωπικών τραυμάτων, και με το πώς μια ολόκληρη κατηγορία ανθρώπων - οι εξαφανισμένοι - έχουν φτάσει να εκπροσωπούν τις πολιτικές φαντασιώσεις, τα δάκρυα και τις προσδοκίες κοινωνικών ομάδων και των εκπροσώπων τους.

> *Η ελληνοκυπριακή κοινωνία μνημειοποιεί τα τραύματα και τις απώλειές της, κι αυτός είναι ένας τρόπος για την καταπολέμηση της αμείλικτης οριστικότητας του θανάτου. Γι' αυτό το λόγο όλοι και όλες εμπλέκονταν στο δημόσιο μυστικό που δεν μπορούσε να αποδεχθεί την παρουσίασή του μ' αυτό τον τρόπο. Μια από τις κύριες προβολές αυτής της διαδικασίας του επιμνημόσυνου γίνεται μέσω των συγγενών των αγνοουμένων.*

Μεταξύ του 1963 και 1974, πάνω από 2000 άτομα, Ελληνοκύπριοι και Τουρκοκύπριοι, έγιναν «αγνοούμενοι» στην Κύπρο, ένα νησί με κατανομή πληθυσμού 80% Ελλήνων και 18% Τούρκων. Αυτός ο αριθμός είναι σημαντικός για έναν πληθυσμό 600.000 ατόμων. Δεν επρόκειτο για μια «απλή» περίπτωση ατόμων που «εξαφανίζονταν» όπως στον βρόμικο πόλεμο ης Αργεντινής ή αλλού στη Νότια Αμερική, όπου μέλη φασιστικών καθεστώτων εκτελούσαν πολιτικούς αντιπάλους ή απλούς πολίτες που θεωρούσαν ως «εχθρούς» του καθεστώτος. Αντίθετα, αυτά τα άτομα εξαφανίστηκαν στη διάρκεια εχθροπραξιών μεταξύ Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων μεταξύ του 1963-74, και στη διάρκεια ενός πραξικοπήματος που υποστήριζε η

μητροπολιτική Ελλάδα το 1974, και τη συνακόλουθη τουρκική εισβολή. Η ευθύνη για τις εξαφανίσεις εμφανίζεται άμεσα σε κάποιες περιπτώσεις, πιο θολά σε άλλες. Θα ήταν σχετικά «εύκολο» θέμα, αν αυτά τα άτομα είχαν οδηγηθεί στην εξαφάνιση από μέλη των αντιπάλων εθνικών ομάδων στη διάρκεια των εχθροπραξιών. Και πράγματι, σε κάποιες περιπτώσεις τόσο οι Ελληνοκύπριοι όσο και οι Τουρκοκύπριοι θα ευχόντουσαν να ίσχυε αυτό. Αλλά η εικόνα είναι πολύ πιο περίπλοκη. Μερικά άτομα κάλλιστα μπορεί να έχουν θανατωθεί από μέλη της δικής τους εθνικής ομάδας και να έχουν παρουσιάσει ότι «εξαφανίστηκαν» από την αντίπαλη εθνική ομάδα. Λίγα πτώματα έχουν βρεθεί. Τα περισσότερα πιθανώς δεν θα βρεθούν. Κάποια άτομα, που θεωρούντο εξαφανισμένα, έχουν βρεθεί ζωντανά. Άλλοι, όπως φάνηκε πρόσφατα, τάφηκαν ανοιχτά σε νεκροταφεία μέσα σε κανονικά μνήματα με τα ονόματά τους να γραμμένα καθαρά, κι όμως αυτά τα ίδια ονόματα βρίσκονται στους καταλόγους των αγνοουμένων, ενώ άλλοι στον κατάλογο αυτό θεωρείται ότι είναι ζωντανοί, ή τουλάχιστον εξαφανισμένοι και όχι αναγκαστικά νεκροί. Για άλλους υπάρχουν ισχυρές αποδείξεις ότι είναι νεκροί, και όμως οι συγγενείς τους διατηρούν τα ονόματα στους καταλόγους των αγνοουμένων και αρνούνται να αναγνωρίσουν, συχνά με την επίσημη συνεπικουρία, την πιθανότητα του θανάτου. Το ζήτημα κάθε άλλο παρά έχει κλείσει και συνεχίζει να δηλητηριάζει τις σχέσεις μεταξύ των δύο ομάδων.

Το ζήτημα της ταφής και της επανεμφάνισης ανθρώπων που είναι νεκροί και όμως μεταφορικά και κυριολεκτικά μένουν άταφοι, είναι ένα παλιό και σημαντικό θέμα στην δυτική και άλλες λογοτεχνίες και πολιτισμούς, και εξακολουθεί να ασκεί μεγάλη επίδραση στη συλλογική φαντασία μας. Η απουσία του κανονικού θανάτου και η σίγηση της αφήγησης και του θρήνου, επίσης διαπερνούν πολύ τη σύγχρονη ιστορία. Εξακολουθεί να θορυβεί πολλούς, μεταξύ αυτών τους συγγενείς των στρατιωτών των ΗΠΑ, αυτών που χάθηκαν στη μάχη στο Βιετνάμ, και των συγγενών των «εξαφανισμένων» σε πολλά μέρη του πλανήτη. Έχει παράσχει επίσης τον καμβά για κάποια βασικά κοινωνικά δράματα και φιλοσοφικές εξερευνήσεις. Ένα από τα πιο δυνατά είναι η ιστορία της Αντιγόνης:

«Αντιγόνη, θυγατέρα του Οιδίποδα, βασιλιά της Θήβας από τη μητέρα του, την Ιοκάστη. Έθαψε τη νύχτα τον αδελφό της Πολυνείκη, που είχε σκοτωθεί στη μάχη πολεμώντας ενάντια στη γενέτειρά του πόλη, παρά τις αυστηρές διαταγές του Κρέοντα που, όταν το άκουσε, διέταξε να ταφεί ζωντανή εκείνη. Εκείνη όμως αυτοκτόνησε πριν την εκτέλεση της ποινής, και ο Αίμονας, ο γιος του βασιλιά, που την αγαπούσε με πάθος και δεν είχε καταφέρει να κερδίσει την απαλλαγή της, αυτοκτόνησε πάνω στον τάφο της.»
(Κλασικό Λεξικό Lempi_re).

Η ελληνοκυπριακή κοινωνία μνημειοποιεί τα τραύματα και τις απώλειές της, κι αυτός είναι ένας τρόπος για την καταπολέμηση της αμείλικτης οριστικότητας του θανάτου. Γι' αυτό το λόγο όλοι και όλες εμπλέκονταν στο δημόσιο μυστικό που δεν μπορούσε να αποδεχθεί την παρουσίασή του μ' αυτό τον τρόπο. Μια από τις κύριες προβολές αυτής της διαδικασίας του επιμνημόσυνου γίνεται μέσω των συγγενών των αγνοουμένων. Είναι οι γυναίκες των συγγενών, σαν Αντιγόνες, που έχουν γίνει ζωντανά μνημεία. Για είκοσι χρόνια περίπου έδιναν την παράσταση της απώλειας και της λύτρωσης που είχε στήσει το κράτος αποσπώντας την ιερότητα από τον πόνο και την απώλεια. Όπως παρατηρούσε ο Τζορτζ Μπατάιγ, «τα ιερά πράγματα συντίθενται από μια επιχείρηση απώλειας» (1998:70). Σύμφωνα μ' αυτόν, η θυσία είναι η υψηλότερη μορφή δαπάνης που περιλαμβά-



Πολίτες της Βεϊμάρης καθώς παρακολουθούν με τρόμο τις αποδείξεις από τις θυριωδίες σε στρατόπεδο συγκέντρωσης.

Οι Αντιγόνες έχουν μεγάλη συναίσθηση της πολιτικής, και οι Κρέωντες υποφέρουν από το κέντρισμα της συνείδησης.

νει τον καθαγιασμό της καθαρής απώλειας. Τα γεγονότα του 1974 αναφέρονται πάντα στην Κύπρο ως «Οι θυσίες του Εβδομήντα Τέσσερα», καθαρό παράδειγμα του αδιανόητου των γεγονότων έξω από θρησκευτικούς όρους. Δεν μπορεί να υπάρχει τίποτα πιο φοβερό για μια κοινωνία από την απώλεια των παιδιών κάποιου σε μαζική κλίμακα.

Όταν άρχισα αυτή την έρευνα νόμιζα αφελώς ότι θα εξέταζα την πολιτική. Μετά άρχισα να συνειδητοποιώ ότι εξέταζα την συγγένεια, επειδή οι αγνοούμενοι εκπροσωπούν προγόνους που ποτέ δεν αναπαύθηκαν είτε για την κοινωνία είτε για τους συγγενείς τους. Υπάρχει επίσης ένα στοιχείο θρησκευτικής αναπαράστασης για μια κοινωνία που έχει πάθει πραγματικά και τραγικά τραύματα. Ταυτόχρονα, άρχισα να υποψιάζομαι ότι η πολιτική ήταν ένα δευτερεύον ζήτημα, επειδή πίστευα ότι μόλις αποκαλυφθούν οι πολιτικές χειραγωγήσεις, αυτό θα ήταν το τέλος του αγώνα μου με το υλικό που συνάντησα κατά τη διάρκεια της έρευνας πεδίου. Τελικά συνειδητοποίησα ότι υπήρχε μια πολύ βαθύτερη πολιτική πραγματικότητα πίσω απ' αυτό, που βοηθήθηκα να την διακρίνω διαβάζοντας Taussing και Canetti. Αυτός είναι ο τρόπος με τον οποίο ενεχόμαστε στις πραγματικότητες που προσπαθούμε να περιγράψουμε. Κατά τη διάρκεια της ενασχόλησής μου με την κυπριακή κοινωνία είχα προσπεράσει το ζήτημα των σχέσεων μεταξύ Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων για διάφορους λόγους, κι όμως, να με, να διερευνώ τον πιο καταπιεστικό χώρο σχέσεων μεταξύ των δύο ομάδων. Δεν ήταν εύκολο να κοιτάζω τέτοιες εκφράσεις πόνου και προσπάθησα να είμαι ειλικρινής και ευαίσθητος για τα βάσανα των ανθρώπων που μου έδωσαν γενναιόδωρα την εμπιστοσύνη τους και στις δύο πλευρές του εθνικού διαχωρισμού με την ελπίδα ότι μπορούσα «να κάνω κάτι» για τα βάσανά τους (και τι μπορούσα να κάνω εκτός από το να γράψω ένα βιβλίο που πήρε τέσσερα χρόνια της ζωής μου και θα διαβαστεί από λίγα άτομα;)

Το ζήτημα των Αγνοουμένων της Κύπρου είναι ένα καλό παράδειγμα αυτού που οι αρχαίοι Αθηναίοι ονόμαζαν το μνησικακείν, η εγρήγορση της μνήμης με έναν επιθετικό τρόπο, η ενεργητική μνήμη για τα παρελθόντα λάθη του αντιπάλου σου. Για να προσπεράσουν τις καταστροφές που περιλάμβανε αυτή η εκδικητική αναθύμηση, οι αρχαίοι Αθηναίοι θεσμοποίησαν τον όρκο της αμνηστίας, μια απαγόρευση στη θύμηση των ατυχιών, που τον έπαιρναν όλοι οι πολίτες. Ο Κρέων είναι φορέας της μνήμης, αλλά το ίδιο και η Αντιγόνη. Παίρνοντας αυτόν τον όρκο, οι Αθηναίοι προ-σχημάτισαν πριν από 25 αιώνες τη διάσημη παρατήρηση του Ρενάν ότι ένα έθνος είναι μια ομάδα ανθρώπων που την ενώνει η κοινή μνήμη και λήθη. Και όμως, η αμνηστία κάθε άλλο παρά είναι κενή αξίας. Το επίσημο σβήσιμο για να προληφθούν τα οφέλη της λήθης είναι το σύγχρονο έθνος κράτος που προκύπτει από δύο διαπλεκόμενες διαδικασίες. Πρώτον, η επιλεκτική καταγραφή του παρελθόντος στη μνήμη, συχνά ξυπνά αυτό ακριβώς το υλικό που είναι επιθετικό στην άλλη ομάδα: οι Τουρκοκύπριοι εναντίον των Ελληνοκυπρίων, η Ελληνοκύπριοι εναντίον των Τούρκων. Αυτές οι μνήμες είναι ουσιώδη συστατικά της οικοδόμησης της εθνικής ταυτότητας. Ο Κρέων έχει επενδύσει σε τέτοιες μνήμες. Δεύτερον, παραδόξως, τα προγράμματα της πολιτικής μνήμης συχνά περιλαμβάνουν την καταστολή των ατομικών μνημών και των εμπειριών απώλειας και βασάνων, ιδιαίτερα μεταξύ των πιο αδύναμων μελών της κοινωνίας, κατά πολύ όπως η θυσία της Πολίνας στο βιβλίο «Η Παρθένα και ο Θάνατος» του Dorfman.

Ο Καντ έγραψε κάποτε το γνωστό ότι "Αν η ηθική χωρίς την πολιτική είναι άδεια, τότε η πολιτική χωρίς την ηθική είναι τυφλή". Αυτό φαίνεται να ισχύει ακόμα για την ανθρωπολογία. Έχει υποστηριχθεί ότι αν η Αντιγόνη είναι καθαρή ηθική χωρίς πολιτική, ο Κρέων είναι καθαρή πολιτική χωρίς ηθική. Στο βιβλίο αυτό ελπίζω να έδειξα ότι αυτή η διττή ερμηνεία δεν είναι πολύ αληθινή. Οι Αντιγόνες έχουν μεγάλη συναίσθηση της πολιτικής, και οι Κρέωντες υποφέρουν από το κέντρισμα της συνείδησης.



Χριστόφορος Σάββα, «Αθλητής», 1962